T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÖZEL EĞİTİM ANABİLİM DALI

ZİHİN ENGELLİLER ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

YETİŞKİN ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERİN İSTİHDAM EDİLME DURUMLARINA GÖRE YAŞAM DOYUMU, SOSYAL DESTEK VE ÖZ YETERLİLİK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Ömer Faruk AR

(Yüksek Lisans Tezi)

İstanbul, 2020

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ÖZEL EĞİTİM ANABİLİM DALI
ZİHİN ENGELLİLER ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

YETİŞKİN ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERİN İSTİHDAM EDİLME DURUMLARINA GÖRE YAŞAM DOYUMU, SOSYAL DESTEK VE ÖZ YETERLİLİK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

INVESTIGATION INTO LIFE SATISFACTION, SOCIAL SUPPORT AND SELF-EFFICACY LEVELS OF MENTALLY DISABLED INDIVIDUALS IN LINE WITH THEIR EMPLOYMENT STATUS

Ömer Faruk AR

(Yüksek Lisans Tezi)

Danışman
Doç. Dr. Aydan AYDIN

İstanbul, 2020

Tüm kullanım hakları
M.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü'ne aittir.
© 2020

ÖZGEÇMİŞ

EĞİTİM

2003-2007 Amasya Anadolu Öğretmen Lisesi

2007-2011 Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü Zihin Engelliler Öğretmenliği Anabilim Dalından mezun olma

2007-2011 Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalından mezun olma

2012-2014 Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uygulamalı Psikoloji Yüksek Lisans Programından mezun olma

2018... Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim A.B.D. Zihin Engelliler Öğretmenliği Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı

MESLEKİ

2011-2012 Binbir Hayat Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi/Üsküdar

2012-2014 Şakire Hanım Özel Eğitim Uygulama Okulu/Ümraniye

2014-2017 Mustafa Öncel İlkokulu/Ataşehir

2017-2019 Hacı Mehmet Zorlu Özel Eğitim Meslek Okulu/Bursa

2020... Yıldırım Rehberlik Araştırma Merkezi/Bursa

İLETİŞİM BİLGİLERİ

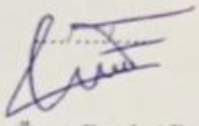
E posta: omerfaruk_ar@hotmail.com

ETİK BEYANI

ETİK BEYANI

Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırladığım çalışmamda;

- Sunduğum bilgileri, dokümanları ve verileri akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Çalışmamda yararlandığım eserlerin tamamına atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Elde ettiğim verilerde ve sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı bildirir, aksi bir durumda aleyhimde doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Ömer Faruk AR

ÖNSÖZ

2007 yılında başladığım lisans hayatımdan bu güne kadar çok değer verdiğim ve saygı duyduğum, bu tez çalışması süresince bana zaman ayıran, bilgi ve desteğini esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Aydan AYDIN'a teşekkür ederim.

Çalışmama katılmayı kabul eden ve öğretmenlik hayatım boyunca bana her zaman huzur ve mutluluk veren, varlıkları ile hayatıma anlam katan bütün özel insanlara teşekkür ederim.

Hayatın her anında yanımda olan başta annem ve babam olmak üzere, kardeşim Şule ve Furkan'a, kısa bir süre sonra dünyaya gelecek olan Tarık ve abisi Selim'e teşekkür ederim.

Bu süreç boyunca benim her zaman yanımda olan, fikirlerini paylaşan ve destek olan arkadaşlarım İdil ÜNSAL, Çağla ÇAKMAK, Sümeyye SÖĞÜT, Deniz ÇAM, Nazan AKDAN ve Asuman ARIKAN'a teşekkür ederim.

ÖZET

YETİŞKİN ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERİN İSTİHDAM EDİLME DURUMLARINA GÖRE YAŞAM DOYUMU, SOSYAL DESTEK VE ÖZ YETERLİLİK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Bu araştırmada yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu, sosyal destek ve öz yeterlilik düzeylerinin istihdam edilip edilmeme durumlarına göre karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu genel amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

Yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu, sosyal destek ve öz yeterlilik puanları istihdam edilip edilmeme durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

İstihdam edilen ve istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumları, sosyal destek ve öz yeterlilik puanları yaş, cinsiyet, anne-baba hayatta mı, eğitim düzeyi, meslek, gelir düzeyi, daha önce istihdam edilip edilmediği, çalışmama süresi değişkenlerine göre anlamlı derecede farklılaşmakta mıdır ?

Araştırmanın örneklemini Bursa ilinde yaşayan herhangi bir devlet hastanesi tarafından verilmiş zihinsel engelli raporu olan 18 yaş üstü 95'i çalışmayan 93'i çalışan bireyler oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan bireylerin kişisel bilgilerini betimlemek amacıyla Kişisel Bilgi formu, Yaşam Doyumu Ölçeği, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve Genel Öz Yeterlilik Ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen veriler bilgisayarda bir istatistik programında analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda; istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin istihdam edilmeyen bireylere göre yaşam doyum puanları istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Sosyal destek değişkeni açısından bakıldığında; Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt ölçeklerinden aile puanı için istihdam edilme durumuna göre anlamlı bir fark bulunamazken, istihdam edilen bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt ölçeklerinden arkadaşlar, özel bir insan ve toplam puanları istihdam edilmeyen bireylere göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur. Öz yeterlik değişkenine göre ise Genel Öz Yeterlilik ölçeği toplam puanı ve alt ölçekleri (başlama, yılmama ve sürdürme çabası–ısrar) istihdam edilme durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.

İstihdam edilen ve istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumları, sosyal destek ve öz yeterlilik puanlarının araştırmada ele alınan değişkenler açısından farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında ise; yaşam doyumu için istihdam edilenlerde anne ve babanın hayatta olması, meslek ve gelir düzeyi, istihdam edilmeyenler için cinsiyet, sosyal destek için istihdam edilenlerde anne ve babanın hayatta olma durumu, meslek, gelir düzeyi, öz yeterlilik içinse istihdam edilenlerde baba hayatta olma durumu ve eğitim düzeyi arasında anlamlı farklar bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Zihinsel engel, Yaşam doyumu, Sosyal destek, Öz yeterlilik

ABSTRACT

INVESTIGATION INTO LIFE SATISFACTION, SOCIAL SUPPORT AND SELF-EFFICACY LEVELS OF MENTALLY DISABLED INDIVIDUALS IN LINE WITH THEIR EMPLOYMENT STATUS

This study aims to compare the life satisfaction, social support and self-efficacy levels of the adult mentally disabled individuals according to their being employed or being unemployed status.

The following research questions were developed in this research: Do the life satisfaction, social support and self-efficacy scores of the adult mentally disabled individuals differ according to their being employed or being unemployed? Do the life satisfaction, social support and self-efficacy scores of the employed and unemployed adult mentally disabled individuals differ significantly in line with the variables ofage, gender, parental survival, education level, profession, income level, employed before or not, unemployment time?

The sample of this research consisted of 98 unemployed and 95 employed individuals, living in the province of Bursa, with a mentally disabled report issued by any public state. To describe the personal information of the subjects, Personal Information form, the Satisfaction with Life Scale the Multidimensional Scale of Perceived Social Support and General Self-Efficacy Scale were used to collect data. The data were analyzed using a statistical program on the computer.

The findings showed that life satisfaction scores of the employed adult mentally disabled individuals were significantly higher compared to the unemployed adult mentally disabled individuals. Regarding the social support variable, while there was not any significant difference for the family score, a sub-scale of themultidimensional scale of perceived social support, according to the status of being employed, total scores and the scores of the friends, a special person, the sub-scales of the multidimensional scale of perceived social support, of the employed individuals were found to be significantly higher than the unemployed individuals. Regarding the self-efficacy scale, the total score and the sub-scale scores of the general self-efficacy scale (starting, being undaunted and effort to maintain-persistence) did not differ significantly according to the status of being employed.

When the findings regarding whether the life satisfaction, social support and self-efficacy scores of the employed and unemployed adult mentally disabled individuals differed according to variables of this study, significant differences were found between parental survival, profession and income level for employed individuals and gender for unemployed individuals about the life satisfaction; parental survival, profession and income level for employed individuals related to the social support; parental survival and educational level for employed individuals concerning the self-efficacy.

Keywords: Mentally disabled, Life satisfaction, Social support, Self-efficacy.

İÇİNDEKİLER

ÖZGEÇMİŞ.....i
ÖNSÖZ..... iii
ÖZET.....iv
ABSTRACT.....vi
İÇİNDEKİLER..... viii
KISALTMALAR VE SEMBOLLER LİSTESİ.....xii
TABLOLAR LİSTESİ..... xiii

BÖLÜM I: GİRİŞ..... 1
1.1. Problem Durumu.....1
1.2. Araştırmanın Amacı.....6
1.3. Araştırmanın Önemi.....7
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....9
1.5. Araştırmanın Varsayımları.....10
1.6. Araştırma Tanım ve Kısaltmaları.....10

BÖLÜM II: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....12
2.1. Kavramsal Çerçeve..... 12
2.1.1. Zihinsel Engel.....12
2.1.1.1. Zihinsel engelli bireylerin özellikleri..... 13
2.1.1.1.1. Zihinsel engelli bireylerin fiziksel özellikleri..... 13
2.1.1.1.2. Zihinsel engelli bireylerin dil gelişim özellikleri.....13
2.1.1.1.3. Zihinsel engelli bireylerin bilişsel ve öğrenme özellikleri....14
2.1.1.1.4. Zihinsel engelli bireylerin sosyal gelişim özellikleri..... 14
2.1.1.2. Zihinsel engelli yetişkin..... 15
2.1.1.2.1. Zihinsel engelli yetişkinlerin özellikleri..... 16
2.1.1.2.2. Öğrenme ve bellek..... 16
2.1.1.2.3. Öz düzenleme.....16
2.1.1.2.4. Bağımsız yaşam becerileri..... 17
2.1.1.2.5. Sosyal beceriler.....17
2.1.2. İstihdam..... 18
2.1.2.1. Engelli istihdamı..... 18
2.1.2.2. Engelli istihdam modelleri..... 20
2.1.2.2.1. Kota yöntemi.....20
2.1.2.2.2. Korumalı işyeri yöntemi..... 20
2.1.2.2.3. Kooperatif çalışma yöntemi.....21

2.1.2.2.4. Evde çalışma..... 21
2.1.3. Yaşam Doyumu..... 21
2.1.3.1. Engelli bireylerde yaşam doyumu..... 23
2.1.4. Sosyal Destek..... 24
2.1.4.1. Engelli bireylerde sosyal destek..... 26
2.1.5. Öz Yeterlilik..... 27
2.1.5.1. Engelli bireylerde öz yeterlilik..... 29
2.2. İlgili Araştırmalar..... 30
2.2.1. Yaşam Doyumu ile İlgili Yapılan Araştırmalar..... 30
2.2.2. Sosyal Destek ile İlgili Yapılan Araştırmalar..... 34
2.2.3. Öz Yeterlilik ile İlgili Yapılan Araştırmalar..... 37

BÖLÜM III: YÖNTEM..... 40
3.1. Araştırma Modeli..... 40
3.2. Araştırma Evren ve Örneklemi..... 40
3.3. Veri Toplama Araçları..... 43
3.3.1. Kişisel Bilgi Fomu..... 43
3.3.2. Yaşam Doyumu Ölçeği..... 43
3.3.3. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği..... 44
3.3.4. Genel Özyeterlilik Ölçeği..... 44
3.4. Verilerin Toplanması..... 45
3.5. Verilerin Analizi..... 46

BÖLÜM IV: BULGULAR VE YORUM..... 48
4.1. Demografik Özelliklere Yönelik Analizler..... 48
4.2. Araştırma Sorularına Yönelik Analizler..... 57
4.2.1. Birinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular..... 58
4.2.2. İkinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular..... 59
4.2.3. Üçüncü Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular..... 60
4.2.4. Dördüncü Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular..... 60
4.2.5. Beşinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular..... 64
4.2.6. Altıncı Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular..... 66
4.2.7. Yedinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular..... 72
4.2.8. Sekizinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular..... 76
4.2.9. Dokuzuncu Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular..... 81

BÖLÜM V: SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER..... 87
5.1. Sonuç..... 87

5.1.1. Araştırmanın Birinci Sorusuna İlişkin Sonuçlar.....87
5.1.2. Araştırmanın İkinci Sorusuna İlişkin Sonuçlar..... 87
5.1.3. Araştırmanın Üçüncü Sorusuna İlişkin Sonuçlar..... 87
5.1.4. Araştırmanın Dördüncü Sorusuna İlişkin Sonuçlar.....87
5.1.5. Araştırmanın Beşinci Sorusuna İlişkin Sonuçlar.....88
5.1.6. Araştırmanın Altıncı Sorusuna İlişkin Sonuçlar.....88
5.1.7. Araştırmanın Yedinci Sorusuna İlişkin Sonuçlar..... 89
5.1.8. Araştırmanın Sekizinci Sorusuna İlişkin Sonuçlar.....89
5.1.9. Araştırmanın Dokuzuncu Sorusuna İlişkin Sonuçlar..... 90
5.2. Tartışma.....90
5.2.1. Yetişkin Zihinsel EngelliBireylerin Yaşam Doyumu Puanları İstihdam Edilip Edilmeme Durumuna Göre Farklılaşmakta mıdır?.....90
5.2.2. Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Destek Puanları İstihdam Edilip Edilmeme Durumuna Göre Farklılaşmakta mıdır?.....91
5.2.3. Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Öz Yeterlilik Puanları İstihdam Edilip Edilmeme Durumuna Göre Farklılaşmakta mıdır?.....93
5.2.4. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Yaşam Doyumları Yaş, Cinsiyet, Anne-Baba Hayatta Mı, Eğitim Düzeyi, Meslek, Gelir Düzeyi Değişkenlerine göre Anlamlı Derecede Farklılaşmakta mıdır?..... 93
5.2.5. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Yaşam Doyumları Yaş, Cinsiyet, Anne-Baba Hayatta Mı, Eğitim Düzeyi, Daha Önce Çalıştı Mı, Ne Kadar Süredir Çalışmıyor Değişkenlerine Göre Anlamlı Derecede Farklılaşmakta mıdır ?.....97
5.2.6. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Destekleri Yaş, Cinsiyet, Anne-Baba Hayatta Mı, Eğitim Düzeyi, Meslek, Gelir Düzeyi Değişkenlerine Göre Anlamlı Derecede Farklılaşmakta mıdır ?.....99
5.2.7. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Destekleri Yaş, Cinsiyet, Anne-Baba Hayatta Mı, Eğitim Düzeyi, Daha Önce Çalıştı Mı, Ne Kadar Süredir Çalışmıyor Değişkenlerine göre Anlamlı Derecede Farklılaşmakta mıdır ?..... 101
5.2.8. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Öz Yeterlilikleri Yaş, Cinsiyet, Anne-Baba Hayatta Mı, Eğitim Düzeyi, Meslek, Gelir Düzeyi Değişkenlerine göre Anlamlı Derecede Farklılaşmakta mıdır ?..... 102
5.3. Öneriler..... 106
KAYNAKÇA..... 108
EKLER.....130
EK 1: Kişisel Bilgi Formu.....131
EK 2: Yaşam Doyumu Ölçeği.....134
EK 3: Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği.....135
EK 4: Genel Özyeterlilik Ölçeği..... 137

EK 5: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Gönüllü Katılımcı Onam Formu..... 138
EK 6: Ölçek Kullanım İzinleri..... 139

KISALTMALAR VE SEMBOLLER LİSTESİ

WHO	: World Health Organization
AAMR	: American Association of Mental Retardation
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
AÇSHB	: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
AAIDD	: American Association on Intellectual and Developmental Disabilities
DSM-V	: Diagnostic and Statistical Manual for Mental Disorders 5th version
ILO	: International Labour Organization
YDÖ	: Yaşam Doyumu Ölçeği
ÇBASDÖ	: Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği
SPSS	: Statistical Package for the Social Sciences
AKDEM	: Aile Kadın Destekleme Ve Engelliler Merkezi
ÜYKÖ	: Üniversite Yaşam Kalitesi Ölçeği
ÜYK	: Üniversite Yaşam Kalitesi
BİLSEM	: Bilim ve Sanat Eğitim Merkezi

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 3.1. Çalışma Grubunun Demografik Değişkenlerine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri....40

Tablo 4.1. Çalışma Grubunun Cinsiyet Değişkenine Ait Frekans ve Yüzde Değerleri....48

Tablo 4.2. Çalışma Grubunun Yaş Değişkenine Ait Frekans ve Yüzde Değerleri.... 49

Tablo 4.3. Çalışma Grubunun Annesinin Hayatta Olma Durumuna Ait Frekans ve Yüzde Değerleri....49

Tablo 4.4. Çalışma Grubunun Babasının Hayatta Olma Durumuna Ait Frekans ve Yüzde Değerleri....49

Tablo 4.5. Çalışma Grubunun Birlikte Yaşadıkları Kişilere Ait Frekans ve Yüzde Değerleri....50

Tablo 4.6. Çalışma Grubunun Eğitim Düzeyine Ait Frekans ve Yüzde Değerleri.... 50

Tablo 4.7. Çalışma Grubunun Medeni Hal Değişkenine Ait Frekans ve Yüzde Değerleri....51

Tablo 4.8. Çalışma Grubunun Çocuğu Olup Olmama Değişkenine Ait Frekans ve Yüzde Değerleri....51

Tablo 4.9. Çalışma Grubunun Meslek Değişkenine Ait Frekans ve Yüzde Değerleri....52

Tablo 4.10. Çalışma Grubunun Kıdem Değişkenine Ait Frekans ve Yüzde Değerleri....52

Tablo 4.11. Çalışma Grubunun Gelir Düzeyi Değişkenine Ait Frekans ve Yüzde Değerleri....53

Tablo 4.12. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Ne Kadar süredir Çalışmadıkları Değişkenine Ait Frekans ve Yüzde Değerleri.... 53

Tablo 4.13. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin İş Arayıp Aramama Değişkenine Ait Frekans ve Yüzde Değerleri.... 54

Tablo 4.14. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Daha Önce İş Başvurusu Yapıp YapmamaDeğişkenine Ait Frekans ve Yüzde Değerleri....54

Tablo 4.15. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Daha Önce Çalışıp Çalışmadıkları Değişkenine Ait Frekans ve Yüzde Değerleri.... 54

Tablo 4.16. İstihdam Edilmeyen Daha Önce Çalıştığını İfade Eden Yetişkin Zihinsel Engelli BireylerinÇalışma Süresi Değişkenine Ait Frekans ve Yüzde Değerleri....55

Tablo 4.17. İstihdam Edilmeyen Daha Önce Çalıştığını İfade Eden Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Daha Önce Kaç İş Değiştirdiğine Dair Frekans ve Yüzde Değerleri.... 55

Tablo 4.18. Çalışma Grubunun Boş Zaman Aktivitelerine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri....55

Tablo 4.19. Çalışma Grubunun Yapabilecekleri Şeyler Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri....56
Tablo 4.20. Çalışma Grubunun Hayatlarına Ait Düşünceleri Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri....56
Tablo 4.21. Araştırmanın Bağımlı Değişkenlerine İlişkin Betimleyici İstatistik Analizi Sonuçları....57
Tablo 4.22. Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Yaşam Doyumu Puanlarının İstihdam Edilip Edilmeme Durumu İle İlgili Mann Whitney U Testi Sonuçları....58
Tablo 4.23. Zihinsel Engelli Yetişkin Bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Alt Ölçekleri ve Toplam Puanlarının İstihdam Edilip Edilmeme Durumu ile İlgili Mann Whitney U Testi Sonuçları....59
Tablo 4.24. Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Genel Öz Yeterlilik Alt Ölçekleri Ve Toplam Puanlarının İstihdam Edilip Edilmeme Durumu ile İlgili Mann Whitney U Testi Sonuçları....60
Tablo 4.25. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Yaşam Doyumu Puanlarının Cinsiyete Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları....61
Tablo 4.26. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Yaşam Doyumu Puanlarının Yaşa göre Kruskal Wallis Testi Sonucu....61
Tablo 4.27. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Yaşam Doyumu Puanlarının Annenin Hayatta Olma Durumuna göre Mann Whitney U Testi Sonuçları....61
Tablo 4.28. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Yaşam Doyumu Puanlarının Babanın Hayatta Olma Durumuna Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları....62
Tablo 4.29. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Yaşam Doyumu Puanlarının Eğitim Düzeyine göre Kruskal Wallis Testi Sonucu....62
Tablo 4.30. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Yaşam Doyumu Puanlarının Mesleğe göre Kruskal Wallis Testi Sonucu....63
Tablo 4.31. İstihdam Edilen Yetişkin Zihin Engelli Bireylerin Yaşam Doyumu Puanlarının Gelir Düzeyine Göre Kruskal Wallis Testi Sonucu....63
Tablo 4.32. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Yaşam Doyumu Puanlarının Cinsiyete Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları....64
Tablo 4.33. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Yaşam Doyumu Puanlarının Yaşa Göre Kruskal Wallis Testi Sonucu....64
Tablo 4.34. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Yaşam Doyumu Puanlarının Annenin Hayatta Olma Durumuna göre Mann Whitney U Testi Sonuçları....65
Tablo 4.35. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Yaşam Doyumu Puanlarının Babanın Hayatta Olma Durumuna Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları....65

Tablo 4.36. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Yaşam Doyumu Puanlarının Eğitim Düzeyine Göre Kruskal Wallis Testi Sonucu..... 65
Tablo 4.37. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Yaşam Doyumu Puanlarının Daha Önce İstihdam Edilip Edilmemeye göre Mann Whitney U Testi Sonuçları..... 66
Tablo 4.38. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Yaşam Doyumu Puanlarının Çalışmama Süresine göre Kruskal Wallis Testi Sonucu..... 66
Tablo 4.39. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Alt Ölçekleri ve Toplam Puanlarının Cinsiyete göre Mann Whitney U Testi Sonuçları..... 67
Tablo 4.40. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Alt Ölçekleri ve Toplam Puanlarının Yaşa göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları..... 67
Tablo 4.41. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Alt Ölçekleri ve Toplam Puanlarının Annenin Hayatta Olma Durumuna Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları..... 68
Tablo 4.42. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Alt Ölçekleri ve Toplam Puanlarının Babanın Hayatta Olma Durumuna göre Mann Whitney U Testi Sonuçları..... 69
Tablo 4.43. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Zihin Engelli Bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Alt Ölçekleri ve Toplam Puanlarının Eğitim Düzeyine göre Kruskal Wallis Testi Sonucu..... 69
Tablo 4.44. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Zihin Engelli Bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Alt Ölçekleri ve Toplam Puanlarının Mesleğe göre Kruskal Wallis Testi Sonucu..... 70
Tablo 4.45. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Zihin Engelli Bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Alt Ölçekleri ve Toplam Puanlarının Gelir Düzeyine göre Kruskal Wallis Testi Sonucu..... 71
Tablo 4.46. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Alt Ölçekleri Ve Toplam Puanlarının Cinsiyete Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları..... 72
Tablo 4.47. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Alt Ölçekleri ve Toplam Puanlarının Yaşa Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları..... 73
Tablo 4.48. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Alt Ölçekleri ve Toplam Puanlarının Annenin Hayatta Olma Durumuna göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları..... 73
Tablo 4.49. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Alt Ölçekleri Ve Toplam Puanlarının

Babanın Hayatta Olma Durumuna Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları.....74
Tablo 4.50. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Zihin Engelli Bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Alt Ölçekleri ve Toplam Puanlarının Eğitim Düzeyine göre Kruskal Wallis Testi Sonucu.....74
Tablo 4.51. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Alt Ölçekleri ve Toplam Puanlarının Daha Önce İstihdam Edilip Edilmemesine göre Mann Whitney U Testi Sonuçları.....75
Tablo 4.52. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Zihin Engelli Bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Alt Ölçekleri ve Toplam Puanlarının Çalışmama Süresine göre Kruskal Wallis Testi Sonucu.....76
Tablo 4.53. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği Alt Ölçek ve Toplam Puanlarının Cinsiyete göre Mann Whitney U Testi Sonuçları.....77
Tablo 4.54. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği Alt Ölçek Ve Toplam Puanlarının Yaşa Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları.....77
Tablo 4.55. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği Alt Ölçek ve Toplam Puanlarının Annenin Hayatta Olma Durumuna Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları.....78
Tablo 4.56. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği Alt Ölçek ve Toplam Puanlarının Babanın Hayatta Olma Durumuna göre Mann Whitney U Testi Sonuçları.....78
Tablo 4.57. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Zihin Engelli Bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği Alt Ölçek ve Toplam Puanlarının Eğitim Düzeyine göre Kruskal Wallis Testi Sonucu.....79
Tablo 4.58. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Zihin Engelli Bireylerin Genel öz yeterlilik ölçeği alt ölçek ve toplam Puanlarının Mesleğe Göre Kruskal Wallis Testi Sonucu.....80
Tablo 4.59. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Zihin Engelli Bireylerin Genel öz yeterlilik ölçeği alt ölçek ve toplam Puanlarının Gelir düzeyine Göre Kruskal Wallis Testi Sonucu.....81
Tablo 4.60. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Alt Ölçekleri ve Toplam Puanlarının Cinsiyete göre Mann Whitney U Testi Sonuçları.....82
Tablo 4.61. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği Alt Ölçek ve Toplam Puanlarının Yaşa Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları.....82
Tablo 4.62. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Genel Öz Yeterlilik Genel Öz Yeterlilik Ölçeği Alt Ölçekleri ve Toplam Puanlarının Annenin Hayatta Olma Durumuna göre Mann Whitney U Testi Sonuçları.....83

Tablo 4.63. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Genel Öz Yeterlilik ÖlçeğiAlt Ölçekleri Ve Toplam Puanlarının Babanın Hayatta Olma Durumuna Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları.....83

Tablo 4.64. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Zihin Engelli Bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği Alt Ölçekleri Ve Toplam Puanlarının Eğitim Düzeyine Göre Kruskal Wallis Testi Sonucu..... 84

Tablo 4.65. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği Alt Ölçekleri ve Toplam Puanlarının Daha Önce İstihdam Edilip Edilmemesine Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları..... 85

Tablo 4.66. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Öz Yeterlilik Alt Ölçekleri ve Toplam Puanlarının Çalışmama Süresine göre Kruskal Wallis Testi Sonucu.....85

BÖLÜM I: GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) tanımında engel kelimesi yetersizlik, aktivite ve katılım sınırlılığını içine alan genel bir ifade olarak belirtilmektedir. Katılım sınırlılığı olarak ifade edilmek istenen hayatın içindeki her türlü duruma katılımda yaşanan sorunlarken, aktivite sınırlılığı bir iş veya eylemi yaparken kişinin karşısına çıkan zorluğu ifade eder. Yetersizlik ise bedenin yapısal veya fonksiyon anlamında ki sorununu ifade eder (WHO, 2014). Zihinsel engel ise 18 yaşından önce başlayan (Eripek, 2009, s.54; Cavkaytar ve Diken, 2005, s.31; AAMR, 2002, s.400) zihinsel işlevler ve uyumsal becerilerde ortaya çıkan sınırlılık ile beliren (Baroff ve Olley, 1999, s.16; Eripek, 2009; Sucuoğlu, 2009, s.59;Tasse, Luckasson ve Schalock, 2016, s.381; AAMR, 2002, s.400), bakım gerektiren (Lafçı, Öztunç ve Alparslan, 2014, s. 723) kalıcı izler bırakan, kişinin kendisinin ve aile üyelerinin hayatına ekonomik, sosyal ve duygusal birçok açıdan etki eden (Çavuşoğlu'ndan aktaran Yıldırım ve Conk, 2005, s.2; Sarı, 2007, s.1; Cavkaytar, 2010) bir yetersizliktir. Zihinsel engelli bireyler dikkat, bellek, dil gelişimi, akademik başarı, sosyal gelişim, genelleme, güdüleme ve öğrenme gibi alanlarda yetersizlik yaşamaktadırlar (MEB, 2015, s.7; Özsoy, Özyürek ve Eripek, 1998, s.164; Eripek, 1993). Zihinsel engel hayat boyu süren (Lafçı vd., 2014, s.723) bir süreçtir ve yetişkin zihinsel engelli bireyler, yaşa uygun etkinlikleri gerçekleştirmede sorun yaşamaktadırlar (Badia, Orgaz, Verdugo, Ullan ve Martinez, 2011, s.2056; Rossow-Kimball ve Goodwin, 2009, s.1). Zihinsel engelli bireylerin tümü genel olarak benzer özellikler gösterirler ancak farklı gelişim alanlarında göstermiş oldukları özellikler değişim gösterebilir (MEB, 2015, s.7; ASPB, 2014, s.31). Zihinsel engeli olan çok sayıda birey toplumun içine girdiklerinde oldukça fazla engelle karşılaşırlar (Güllüpınar, 2013). Bu engellerin başında gelen çalışma hayatında yer almak engelli bireyler için çok önemli sorunları beraberinde getirirken (Koç, 2018, s.13) öncelikle işverenlerin engelli bireylere karşı önyargılarına maruz kalmakta sonrasında ise mesleki eğitim ve rehabilitasyon konusunda sorunlar yaşamaktadırlar (Albar, 2019, s.125). Ayrıca engelli bireylerin mesleki eğitim anlamında yaşamış oldukları eksiklikler iş hayatına girmelerini zorlaştırıken diğer taraftan da işletmelerin engelli istihdamını bir yük olarak görmesine neden olabilmektedir (Uzun, 2018, s.35). Engelli bireyleri işyerlerinde istihdam etmeyi yalnızca kanuni bir zorunluluk olarak gören

işverenler, engelli bireylerin alıngan bir yapıya sahip olduklarını, çalışma şartları ve temposuna ayak uyduramayacağını, sık sık izin ve rapor kullandıklarını düşündükleri için engelli istihdamından kaçınmaktadırlar (Albar, 2019, s.125). Türkiye'de engelli istihdamını arttırmak amacıyla kota yönteminin daha çok tercih edildiği görülmektedir (Coşkun, Zıvıtere, Alexandrova, Fırat ve Hızıroğlu, 2009, s.17-18). Bahsedilen uygulamada işletmelerde çalışan sayısına göre engelli birey çalıştırma oranı belirlenmekte ve ülkelere göre bu sayı farklılık göstermektedir. Yasalarla güvence altına alınmış oranda engelli birey çalıştırmayan işverenlere kota ihlali gerekçesiyle idari para cezası uygulanmaktadır (Shima, Zolyomi ve Zaidi, 2008, s. 3) ancak Türkiye'de işverenler engelli birey istihdam etmek yerine belirtilen yasaların ilgili maddesine uymayarak para cezası ödemeyi tercih edebilmektedirler (Şen, 2018, s. 142).

Zihinsel engelli bireylerin de kendilerine güven duygusunu tatmasını sağlamak, başkalarına bağımlı şekilde yaşamalarını önlemek için onların en iyi yapabilecekleri iş veya mesleklerin öğretilmesi gerekmektedir (Akçamete'den aktaran Özbey ve Diken, 2010, s.20) ve zihinsel engelli bireylerin çalışma hayatında yer almaları sağlanmalıdır (ASPB, 2011, s.26). Başka bir deyişle zihinsel engelli bireylere yardımcı olmanın en akılcı yolu bu bireylerin çalışma hayatında yer almalarını sağlamaktır (Genç ve Çat, 2013). Öncelikle meslek öncesi ve mesleki becerilerin zihinsel engelli bireylere kazandırılması sayesinde bu bireyler iş olanaklarına ulaşma, para kazanma, uyum içinde çalışma ve benlik saygısını geliştirme olanağı yakalarlar (Maciag, Schuster, Collins ve Cooper, 2000, s.306). Çünkü zihinsel engelli bireylerin istihdam edilip çalışma hayatında var olmalarının sağlanması onların topluma uyum sağlamaları (Kuzgun, 2009, s.2462) daha çok toplumsal değerlere ulaşımın sağlanması (Jones, Jones, Heason ve DiTerlizzi, 2004, s.199;Kaehne ve Beyer, 2013; Güneri, 2014, s.2) daha çok sosyal hayata katılım (Albar, 2019, s.132, Stephens, Collins ve Dodder, 2005, s.484) bağımsız ve daha sağlıklı bir hayat sürme (Güneri, 2014, s.45; Flores, Jenaro, Orgaz ve Martín, 2011 s.139; Artar ve Cavkaytar, 2018, s.110; Aver, 2019, s.336) ve kendine güven duygusunun gelişmesi için (Yılmaz, 2001, s.11) önemlidir.

Yaşam koşullarının engelli bireyler için zor olması, istihdam edilmede yaşadıkları zorluklar engelli bireylerin psikolojik sorunlar açısından risk altında olmalarının en temel nedenleri arasında yer almaktadır (Thomson'dan aktaran Bursa, 2010, s.34) ve yaşadıkları psikolojik sorunlarda yaşam doyumlarını olumsuz etkilemektedir (Nazlı, 2019). Yaşam doyumu öznel iyi oluşun bilişsel boyutunu oluşturmakta (Doğan, 2013, s. 56-57) bireyin

yaşadığı anından aldığı doyumu (Diener, Suh, Lucas ve Smith, 1999, s.277) ifade etmektedir. Genel yaşam doyumu bireylerin çalışma hayatındaki ve çalışma dışındaki hayatını kapsayan yaşam doyumunu ifade etmekte (Keser, 2005, 92) ve çalışma hayatından alınan doyum yaşam doyumunu arttırmaktadır (Çevik ve Korkmaz, 2014, s.138; Karakuş, 2011, s.47; Yiğit, Dilmaç ve Deniz, 2011, s.15). Çalışan, üretim içinde bulunan, maddi ihtiyaçlarını karşılayan engelli bireyler üretmenin hazzını yaşamak gibi psikolojik ve toplumun aktif bir parçası olmak gibi sosyal faydalar sağlarken (Arslan ve Altıntaş, 2014), iş sahibi olmaları refah düzeylerini (Rose, Saunder, Hensel ve Kroese, 2005, s.10; Şener ve Tanrısever, 2017, s.394; Şemşit, Uçar ve Yüksel, 2016, s.209; Genç ve Çat, 2013, s.378), iyi oluş ve mutluluk düzeylerini (Meşhur, 2006, s.61; Çizel, 2012, s.19; Özbayram, 2014, s.20; Yaman vd., 2019, s.122) etkilemektedir. Yapılan araştırmalarda istihdam edilmenin engelli bireylerin yaşam doyumu üzerine olumlu etkiye sahip olduğunu göstermektedir (Crompton, 2006; Kitis, Eraslan, Koç, Giresun ve Usta, 2016; Zoetemeijer, 2016; Konrad, Moore, Doherty ve Eddy, 2012; Viana, Sampaino, Mancini, Parreira ve Drummond, 2007).

Bireylerin iş hayatına katıımı ve istihdamın artışının etkilerinden bir diğeri de algılanan sosyal destek düzeyini arttırmasıdır (Staggs, Long, Mason, Krishnan ve Riger, 2007, s.346; Brown ve Riley, 2005, s.211; Danziger, Carlson ve Henly, 2001). Kişilerarası ilişkilerden destek bileşenlerinin mevcudiyeti olarak tanımlanan sosyal destek (Fowler ve Hill, 2004, s. 1273), çok boyutlu bir yapı olarak kabul edilmekte (Duru, 2008), hem psikolojik iyi oluş (Broadhead vd.,1983, s.522) hemde başa çıkma ile (Thoits, 1995) ilgili olduğu belirtilmektedir. Bireylerin sosyal destek kaynakları özel hissetiği bir kişi, arkadaşlar ,aile ve iş hayatında da çalışma arkadaşları ve yöneticilerdir (Gümüş, 2015, s.159; Yıldırım, 1997, s.81;Knox ve Parmenter, 1993, s.9; Genç ve Çat, 2013, s.372). Zihinsel engelli bireylerin istihdam edilip çalışma hayatına katılmaları algıladıkları sosyal destek düzeyini arttıracak bir unsur olduğu için büyük önem taşımaktadır (Genç ve Çat, 2013, s.368) ve zihinsel engelli bireylerin iş yerlerinde çalışan mesai arkadaşlarından aldıkları sosyal destek engelli bireylerin istihdamlarının sürdürülebilir hale gelmesinde önemlidir (Artar ve Cavkaytar, 2018, s.110). Alanyazında yapılan çalışmalar çalışma hayatında bulunan zihinsel engelli bireylerin arkadaşlıklar kurarak sosyal çevre oluşturdukları ve iş arkadaşlıklarını iş dışında da sürdürdüklerini (Hall ve Kramer, 2009; s.159), iş yerlerinde engeli olmayan bireylerden destek gören engelli bireylerin sosyal katılımlarının ve desteklerinin daha üst düzeyde olduğunu (Lysaght, Fabrigar, Trode, Stewart ve Friesen, 2012; Gustafsson, Peralta ve Danermark, 2018; Likins, Salzberg,

Stowikschek, Lignugaris ve Curl, 1989) ve çalışma arkadaşlarından alınan desteğin, bireylerin yaşadıkları iş kaynaklı stresi düşürdüğünü (Abualrub, 2006) ifade etmektdir.

Yetişkin zihinsel engelli bireylerin istihdam edilip çalışma hayatına katılmaları onların yaşam doyumunu olumlu etkilerken, iş ortamının sağlayabileyeceği sosyal destek ise kendilerini daha iyi hissetmelerine ve işe yarar olduklarını düşünmelerine olanak verebilir. Bu durumda da yetişkin zihinsel engelli bireylerin öz yeterlilik düzeylerinin olumlu etkileceneği düşünülebilir. Bireyler için daha fazla iş tatmini ve iş performansı ile ilişkili bir diğer kavram öz yeterliliktir (Judge ve Bono, 2001, s.81). Öz yeterlilik kavramı, bireyin zor ve yeni görevlerle başa çıkma ve görev süresince ortaya çıkan zorlukları aşabilme yeterliliğine dair duyduğu inanç olarak tanımlanmakta (Luszczynska, Dona ve Schwarzer, 2005, s.81) bireyin kendine duyduğu güveni (Bandura, 1977, s.197) ve bireyin yeteneklerini kontrol edip farklı zaman ve durumlarda kullanabilmesini (Çubukçu ve Girmen, 2007, s.3) ifade etmektedir. Engelli bireylerin öz yeterlilik seviyeleri yüksek düzeyde ise karşılarına çıkan olumsuz ve stres verici yaşam koşulları karşısında dengeyi sağlamak kolay olacak (Payne ve Jahoda, 2004), öz yeterliliklerine dair oluşturdukları inançları özellikle iş hayatındaki hedeflerini oluşturmalarında ve bunları gerçekleştirmelerinde önemli bir rol oynayacaktır (Nota, Ginevra ve Carrieri, 2010, s.252). Çalışmayan ve iş arayan engelli bireylerin iş arama becerilerinde sahip oldukları öz yeterliliğin güçlendirilmesinin işe hazır olma ve başarılı olma durumu için önemli olduğu ifade edilirken (Hergenrather, Rhodes, Turner ve Barlowi 2008,) yapılan literatür çalışmalarıda öz yeterlilik düzeyinin engelli bireylerin istihdamı ve işe yerleştirilmelerinde ki önemini vurgulamaktadır (Zhu, Law, Sun ve Yang, 2018; Andersen, Larsson, Pingel, Kristiansson ve Anderzen, 2017; Panagos ve Dubois, 1999).

Yabancı literatürde zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu düzeyleri (Rodrigez, 2009; Carrasco ve Carulla,2012) ile ilgili çalışmalarda bir işte çalışıyor olmanın zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumlarına olumlu etki yaptığını ifade edilmektedir. Emerson ve Hatton (2008) ise çalışıyor olmanın zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumları üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını belirtmektedir. Ülkemizde engelli bireylerle ilgili yapılan yaşam doyumu çalışmaları (Yaman, 2019; Somoğlu, 2016; Şahin, 2015) zihinsel engel grubu dışında yer alan işitme ve bedensel engelli bireyler ile yapılmış ve engelli bireylerin yaşam doyumu düzeylerinin sosyal çevresinin etkisi altında olduğu, gelir düzeyi ve istihdam edilme değişkenlerinin yaşam doyumunu etkilediği ifade edilmiştir.

Zihinsel engelli bireylerin sosyal destek düzeyleri ile ilgili yabancı literatürde (Lippold ve Burnst, 2009; Lunsky ve Benson, 2001; Williams, Hasting, Crowe ve Pemberton, 2011) yapılan çalışmalarda sosyal destek kaynakları aile, bakım veren kişi, arkadaşlar olarak belirtilirken algılanan sosyal destek düzeyinin yaşam kalitesine etkisi olduğu ifade edilmiştir. Özellikle yetişkin zihinsel engelli bireyler için eğitim hayatının sona ermesinin ardından arkadaş edinebilecekleri en önemli ortam iş hayatıdır. Zihinsel engelli bireylerin iş arkadaşlarının onlar için önemli bir sosyal destek kaynağı olduğu belirtilmiştir (Hall ve Kramer, 2009; Jones vd., 2004). Ülkemizde yapılan çalışmalarda ise (Yaman, 2019; Somoğlu, 2016; Bursa, 2010**)** zihinsel engel grubu dışındaki işitme ve bedensel engelli bireylerle çalışılarak ekonomik durumun sosyal destek üzerinde etkili olduğunu ancak çalışma durumunun sosyal destek düzeyi üzerinde etkili olmadığı ifade edilmiştir.

Yabancı literatürde zihinsel engelli bireylerin öz yeterlilik düzeyleri ile ilgili (Amtmann vd., 2012; Peterson vd., 2008; Barlow, Wright ve Cullen, 2002) çalışmalar yapılmış ve öz yeterlilik düzeylerinin sosyal hayata katılım ve işe sahibi olma ile ilişkili olduğu, sosyal hayata katılım göstermenin ve iş sahibi olmanın öz yeterlilik düzeyini olumlu etkilediği belirtilmiştir. Ülkemizde yapılan çalışmalarda görme, işitme ve ortopedik engel grubundaki bireylerin öz yeterlilik düzeylerinin meslek değişkeni ele alınarak, çalışmayan bireylerin öz yeterlilik düzeylerinin düşük olduğu ifade edilirken (Güner, 2016) başka bir çalışmada (Özkan, 2013) engelli bireylerin çalışma durumu ve özyeterlilik seviyeleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığını belirtilmiştir.

Yabancı literatürde zihinsel engelli yetişkinlerle yapılan çalışmalara bakıldığında ise zihinsel engelli yetişkinler için istihdam ve gönülülük (Trembath, Balandin, Stancliffe ve Togher, 2010), zihinsel yetersizlik, otizm ve down sendromlu yetişkinler için istihdam ve seçim yapma (Bush ve Tasse, 2017), entegre istihdam veya korunaklı atölyeler: Zihinsel engelli yetişkinlerin, ailelerinin ve personelinin tercihleridir (Migliore, Mank, Grossiand, ve Rogan, 2007), İrlanda'da zihinsel engelli yetişkinler için istihdam sorununu keşfetmek (McGlinchey, McCallion, Burke, Carroll ve McCarron, 2013), zihinsel engelli çalışanlarda kariyer uyumu, umut ve yaşam doyumu (Santiili, Nota, Ginevre ve Soresi, 2014), rekabetçi istihdamda zihinsel engelli bireyler için sosyal ağlar ve sosyal destek (Knox ve Parmenter, 1993) ve zihinel yetersizliği olan genç yetişkinlerde kariyer çıkarları ve öz yeterlilik inançları (Nota, Ginevre ve Carrieri, 2010) konularında çalışmalar olduğu görülmektedir. Ülkemizde ise erişkin engelli bireylerde yaşam kalitesi, engelliliğe yönelik tutum ve bakim

hizmetlerinin niteliğinin değerlendirilmesi (Akar, 2010), yetişkin zihinsel engelli kadınların günlük yaşam becerilerini gerçekleştirme durumu (Bugan, 1999), yetişkin zihinsel engelli bireylerin sosyal becerilerinin gelişiminde yaratıcı dramanın etkililiği (Kaya ve Eratay, 2009) çalışmalarına rastlanmaktadır.

Engelli bireylerin içinde yaşadıkları topluma uyum sağlamaları, kendilerine yetebilecek düzeye gelmeleri ve aile sahibi olabilmeleri için istihdam edilmeleri ve çalışma hayatına katkı sağlamaları son derece önemlidir (Genç ve Çat, 2013, s.379). Çünkü aynı zamanda istihdam edilmek, dezavantajlı grupların maruz kaldığı toplum tarafından dışlanma durumuna engel olmaya, yeterli kazanca sahip olup sosyal güvence sağlamaya, ekonomik ve sosyal gereksinimlerini karşılayarak daha bağımsız bir yaşam sürmeye ve sonrasında özgüvenlerini geliştirmeye destek olmaktadır (Güneri, 2014, s.13). Yetişkin zihinsel engelli bireylerin eğitim hayatlarının sona ermesi ile sosyal hayatlarında önemli ölçüde kısıtlanma olabilmektedir. Sosyal hayat anlamında ortaya çıkan bu durumun yanısıra yetişkin zihinsel engelli bireyin maddi gereksinimlerini karşılayamıyor olması onları olumsuz etkileyebilir. Bütün bu sorunların çözümünde en önemli unsurun yetişkin zihinsel engelli bireylerin istihdam edilmeleri olacağı düşünülmektedir. Araştırma sonuçlarında da görülebileceği gibi yetişkin zihinsel engelli bireylerin istihdam edilme veya edilmemelerinin onların hayatlarında önemli bir etkisi bulunmaktadır. Ancak ülkemizde yetişkin zihinsel engelli bireylerin istihdam durumlarına göre yaşam doyumu, sosyal destek ve öz yeterlilik düzeylerini belirleyecek bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu sebeple araştırmada yetişkin zihinsel engelli bireylerin istihdam durumlarına göre yaşam doyumu, sosyal destek ve öz yeterlilik düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından karşılaştırılması bu araştırmanın problem durumunu oluşturmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu, sosyal destek ve öz yeterlilik düzeylerinin istihdam edilip edilmeme durumlarına göre karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu genel amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu puanları istihdam edilip edilmeme durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

2. Yetişkin zihinsel engelli bireylerin sosyal destek puanları istihdam edilip edilmeme durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

3. Yetişkin zihinsel engelli bireylerin öz yeterlilik puanları istihdam edilip edilmeme durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

4. İstihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumları yaş, cinsiyet, anne-baba hayatta mı, eğitim düzeyi, meslek, gelir düzeyi değişkenlerine göre anlamlı derecede farklılaşmakta mıdır ?

5. İstihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumları yaş, cinsiyet, anne-baba hayatta mı, eğitim düzeyi, daha önce çalıştı mı, ne kadar süredir çalışmıyor değişkenlerine göre anlamlı derecede farklılaşmakta mıdır ?

6. İstihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin sosyal destekleri yaş, cinsiyet, anne-baba hayatta mı, eğitim düzeyi, meslek, gelir düzeyi değişkenlerine göre anlamlı derecede farklılaşmakta mıdır ?

7. İstihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin sosyal destekleri yaş, cinsiyet, anne-baba hayatta mı, eğitim düzeyi, daha önce çalıştı mı, ne kadar süredir çalışmıyor değişkenlerine göre anlamlı derecede farklılaşmakta mıdır ?

8. İstihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin öz yeterlilikleri yaş, cinsiyet, anne-baba hayatta mı, eğitim düzeyi, meslek, gelir düzeyi değişkenlerine göre anlamlı derecede farklılaşmakta mıdır ?

9. İstihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin öz yeterlilikleri yaş, cinsiyet, anne-baba hayatta mı, eğitim düzeyi, daha önce çalıştı mı, ne kadar süredir çalışmıyor değişkenlerine göre anlamlı derecede farklılaşmakta mıdır ?

1.3. Araştırmanın Önemi

Zihinsel engelli bireyler eğitim durumları dikkate alındığında en az imkanlara sahip grup olarak değerlendirilirken istihdam edilmede de zorluklar yaşamaktadırlar. Zihinsel engelli bireyler için mesleki faaliyetlerinin yetersiz olması bu bireylerin kendilerine uygun iş sahibi olamamalarına neden olmaktadır (Özdemir, 2008, s.26). İş sahibi olmanın sosyal yaşam üzerinde ki etkisi göz önüne alındığında yetersizliği hangi düzeyde olursa olsun

bütün bireylerin istihdam edilip çalışma hayatına katılacak seviyede bilgi ve beceri sahibi olması gerekmektedir. Eğitim süreci içerisinde engelli bireylerinde mesleki olanaklardan yararlanmaları ve donanımlı birer çalışan olarak iş hayatına girmeleri gelişmiş toplumlarca kabul görmüş bir anlayıştır (I. Özürlüler Şurası, 1999).

Ülkemizde engelli bireylerle ilgili istatistiki çalışmaları TÜİK, İŞKUR ve ilgili bakanlıklar düzenli olarak yapmaktadır. 2002 yılında engelli bireylerin nüfusa oranı ile ilgili yapılan son çalışma olan ‘’Türkiye Özürlüler Araştırması’’nda Türkiye’de engelli nüfus oranı %12.29 olarak belirlenmiştir. Bu oran içerisinde zihinsel engelli bireylerin oranı %0.4’dür. 2002 yılında yapılan bu araştırmaya göre çalışamaz durumda olanların en fazla zihinsel engelli bireyler (%63.9) olduğu belirtilmektedir (TÜİK, 2002). 2010 senesinde gerçekleştirilen ‘’Engellilerin Sorun ve Beklentileri’’ araştırması zihinsel engelli bireylerin 5.8’i çalıştığını %94.2’sinin çalışmadığını ortaya koymaktadır. Bu %94.2’lik kısım içerisinde de sadece %2.6’ık kısım iş aramaktadır. İşkur istatistik verilerine göre 2018 yılında işe yerleştirilen zihinsel engelli, ruhsal ve davranışsal bozukluğa sahip birey sayısı 21.859’dur (İŞKUR, 2019). Sadece 2019 yılında kamu ve özel sektöre toplam 14715 engelli birey yerleştirilmiştir. 2019 kasım itibariyle kamuda çalışan engelli memur sayısı 55.196 iken bu sayının içinde 660 zihinsel engelli kadın memur, 2948 zihinsel engelli erkek memur bulunmaktadır (AÇSHB, 2020).

Zihinsel engelli bireyler istihdam edilme konusunda hem psikolojik hem sosyal birçok engelle karşılaşırlar ve istihdam durumları psikolojilerini etkilemektedir (Rose vd., 2005, s. 10). Bireylerin istihdam edilebilirliği yaşam doyumlarını olumlu yönde etkilerken istihdam edilmemeleri ise yaşam doyumları üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir (Cuyper, Oottel, Berntson, Witte ve Alarco, 2008). Bu durum engelli bireyler içinde geçerlidir. Engelli bireyler istihdam edilmeleri neticesinde üretim sürecinin bir parçası olabilecek ve bağımsız şekilde yaşama olanağına sahip olacaktır. Engelli bireylerin çalışma hayatına dahil olması onların yaşam doyumlarına olumlu şekilde yansıyabilir (Yenihan ve Yılmaz, 2019, s.205). Engelli bireylerin toplumsal hayatta yer bulmak ve psikososyal gelişimlerini sağlamak amacıyla gereksinim duydukları durumlardan biri sosyal destektir. Engelli bireylerin çalışma hayatına katılmaları onların toplumla bütünleşme ve kaynaşmasını, insanlarla etkileşim ve iletişimini güçlendirir, hayatta daha aktif hale getirir ve sosyal destek unsurlarını devreye sokar (Genç ve Çat, 2013, s. 372). Bununla beraber bireyler için daha fazla iş tatmini ve iş performansı ile ilişkili bir diğer kavram ise öz yeterliliktir (Judge ve

Bono, 2001, s.81). Engelli bireylerin öz yeterlilik düzeyleri yüksek olduğu takdirde birey herhangi bir işe girişme, işle ilgili görev üstlenme, çalışma sırasında ortaya çıkan zorluklarla başetme konusunda daha başarılı olacaktır (Li ve Yi, 2008). Dolayısıyla engelli yetişkin bireylerin istihdam edilmelerin onların hayatlarına etkisi bakımından önemli olduğu düşünülmektedir. Bu araştırmanın yetişkin zihinsel engelli bireylerin istihdam edilmelerinin onların yaşam doyumlarına, sosyal destek düzeylerine ve öz yeterliliklerine katkısının ortaya konulmasına, yetişkin zihinsel engelli bireylerin istihdam edilmelerine yönelik oluşan engellerin belirlenmesi ve bu engellerin ortadan kaldırılmasına ve hazırlanacak mesleki eğitim programlarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu çalışmanın yetişkin zihinsel engelli bireylerle çalışan kişilere yardımcı olacağı, farklı bir bakış açısı kazandıracağı ve başta işverenler için olmak üzere yetişkin zihinsel engelli bireylerin istihdam edilip toplumla bütünleşmesi ve bağımsız bir hayat sürmesinin önünde engel oluşturan durumlarla ilgili toplumsal duyarlılığı arttırıp farkındalık kazandırmak adına uygun stratejilerin belirlenmesi açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırma Bursa ili ile sınırlıdır.

2. Araştırma herhangi bir devlet hastanesinden zihinsel engeli olduğuna dair rapor almış 95'i istihdam edilmeyen 93'ü istihdam edilen 188 birey ile sınırlıdır. Bu bireylerin 69'u kadın 119'u erkektir.

3. Araştırmaya katılan yetişkin zihinsel engelli bireylerin demografik özelliklerine ilişkin verilen bilgiler, araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formundan elde edilen bilgiler ile sınırlıdır.

4. Bu araştırma kapsamında elde edilen verilerin analizi, kullanılan istatistiksel yöntemlerle sınırlıdır.

5. Araştırma zaman açısından 2019-2020 öğretim yılı ile sınırlıdır.

1.5. Araştırmanın Varsayımları

1. Örneklemin evreni temsil ettiği düşünülmektedir.

2. Araştırmaya katılan bireylerin bilgi formu ve ölçekleri doğru ve samimi cevapladıkları düşünülmektedir.

1.6. Araştırma Tanım ve Kısaltmaları

Yetişkin Zihinsel Engelli Birey: Hem fizyolojik hem psikolojik büyüme ile ifade edilen (Atak, Tatlı, Çokamay, Büyükpabuşcu ve Çok, 2018) zihinsel engel durumundan dolayı gecikmelerin yaşanabileceği, bağımsız yaşam ve mesleki hedeflerin oluştuğu ve bunların gerçekleştirilmeye çalışıldığı dönem içerisinde bulunan zihinsel engelli bireylerdir (Cavkaytar, 2019).

İstihdam: İstihdam kelime anlamı itibariyle ‘’çalıştırma ve iş sahibi olma’’ durumlarını ifade etmektedir. İktisat açısından istihdama baktığımızda çalışanların emeğini gelir elde etmek amacıyla kullanması belirtilmektedir. İşveren açısından ise maddi gelir elde edebilmek amacıyla belirli bir ücret karşılığında iş gücünün kullanılması yani değerlendirilmesidir (Odabaşı, 2009, s.25).

Yaşam Doyumu: Yaşam doyumu kişinin hayattan beklediği durumları ile sahip olduklarının karşılaştırılması neticesinde ulaşılan sonuç olup (Haybron, 2004, s.3) öznel iyi oluşun bilişsel bileşeni ve bireyin kendi hayatı ile ilgili bilişsel yargıları kapsamaktadır (Diener, 1984, s. 550)

Sosyal Destek: Kişinin kendi davranışlarını iyileştirmek amacıyla çevresindeki önemli kişilerden aldığı geri bildirimler (Cassel, 1974) ve kişinin etrafında ki insanlardan aldığı psikolojik ve sosyal yardımların tümüdür (Yıldırım, 1998, s.33).

Öz yeterlilik: Öz yeterlilik kişinin herhangi bir olayı planlaması, bunun için gerek duyulan becerilerle ilgili farkındalığı olması ve örgütlemesi, karşısına çıkan zor durumlar sonucunda sahip olacağı kazanımların gözden geçirilmesidir (Yıldırım ve İlhan, 2010, s.302).

WHO : World Health Organization

AAMR : American Association of Mental Retardation

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

ASPB : Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

İŞKUR : Türkiye İş Kurumu

AÇSHB : Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

AAIDD : American Association on Intellectual and Developmental Disabilities

DSM-V : Diagnostic and Statistical Manual for Mental Disorders 5th version

ILO : International Labour Organization

YDÖ : Yaşam Doyumu Ölçeği

ÇBASDÖ : Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

SPSS : Statistical Package for the Social Sciences

AKDEM : Aile Kadın Destekleme Ve Engelliler Merkezi

ÜYKÖ : Üniversite Yaşam Kalitesi Ölçeği

ÜYK : Üniversite Yaşam Kalitesi

BİLSEM : Bilim ve Sanat Eğitim Merkezi

BÖLÜM II: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Kavramsal Çerçeve

2.1.1. Zihinsel Engel

Zihinsel engel kavramının çok sayıda meslek grubunun ilgi alanına girmesi ve bu her meslek grubunun kendi ilgi alanı doğrultusunda tanım yapması nedeniyle ortak bir tanımın yapılması güçleşmektedir (Boyacıoğlu, 2015, s.647). Zihinsel engel, Amerikan Zihinsel ve Gelişimsel Yetersizlikler Birliği tarafından uygulamalı ve sosyal becerileri kapsayan zihinsel fonksiyonlarla beraber kişinin ortaya koyduğu uyumsal davranışlarda önemli derecede sınırlılıklarla karakterize edilen, 18 yaşından önce beliren ve tanısı konulan bir engel olarak tanımlanmıştır (AAIDD, 2010). DSM-V tanı kriterleri kitabına göre ise zihinsel engel tanısı için üç kriterin karşılanması gerekmektedir.

- ✓ Bireye yapılan klinik değerlendirme ve sonrasında geçerli kabul edilen bir zeka testiyle onaylanan soyut düşünme, problem çözme, planlama, deneyimler aracılığıyla öğrenim, akıl yürütme ve öğrenme gibi işlevlerde yetersizlikler.
- ✓ Bireyin kişisel bağımsızlığı ile beraber toplumsal ve sosyal sorumluluk gibi ölçütleri karşılayamama ile beliren uyum işlevselliğinde bozukluklar. Bir dayanak olmadıkça bireyin içinde bulunduğu çevrede iletişim, toplumsal yaşama katılma ve bağımsız şekilde yaşamını sürdürme gibi bazı gündelik etkinliklerde işlevselliği sınırlandırır.
- ✓ Zihinsel ve uyumsal yetersizlikler gelişimsel dönemde ortaya çıkar (Köroğlu, 2013, s.15).

Ülkemizde ise 2018 yılında yayımlanan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde zihinsel engel hafif, orta, ağır ve çok ağır şeklinde dört ayrı tanımla ifade edilmektedir.

Hafif düzeyde zihinsel engelli birey: Zihinsel işlevlerle beraber pratik uyum, kavramsal ve sosyal becerilerdeki eksiklikler sebebiyle özel eğitim ile beraber destek eğitime sınırlı seviyede gereksinim duyan birey,

Orta düzeyde zihinsel engelli birey: Zihinsel işlevlerle beraber pratik uyum, kavramsal ve sosyal becerilerdeki yetersizliği nedeniyle gündelik hayat ile ilgili becerilerin ve iş ile

ilgili yeterliliklerin kazanılması amacıyla özel eğitimle beraber destek eğitime gereksinim duyan birey,

Ağır düzeyde zihinsel engelli birey: Zihinsel işlevlerle beraber pratik uyum, kavramsal ve sosyal beceriler ve öz bakım yetersizliği sebebiyle sürekli devam eden yoğun özel eğitime ve destek eğitime ihtiyacı olan birey,

Çok ağır zihinsel engelli birey: Zihinsel engeli ile beraber öz bakım ve en temel akademik becerileri kazanmakta güçlük çeken bununla beraber sürekli bakıma gereksinim duyan birey olarak tanımlanmıştır (MEB, 2018).

2.1.1.1. Zihinsel engelli bireylerin özellikleri

2.1.1.1.1. Zihinsel engelli bireylerin fiziksel özellikleri

Zihinsel yetersizliği olan kişilerin gelişimsel aşamalardan geçme sıralaması normal gelişim gösteren bireylerle aynıdır ancak bu bireylerin gelişimleri normal gelişim gösteren bireylere kıyasla geriden gelir ve yavaştır (Özer, 2001). Bu bireylerin çeviklik, dayanıklılık, güç, koşu ve hız gibi fiziksel unsurlar açısından normal gelişim gösteren bireylere kıyasla daha zayıf oldukları belirtilmektedir (Güzel ve Kafa, 2016, s.165). Zihinsel engelli bireylerde fiziksel ve duyusal yetersizliklere rastlanma olasılığı yüksektir. Her bireyin gelişim dönemlerinde ortaya çıkan başı dik tutma, doğru yürüme, diş çıkarma gibi durumlar, zihinsel engelli bireyler için geç ve sorunlarla belirebilir. Bütün bu durumların yanısıra el-göz koordinasyonunda, denge sağlamada, kaba motor ve ince motor beceri gerektiren eylemlerde zorluklar yaşarlar. Yaşayabilecekleri hastalıklara karşı bağışıklık sistemleri zayıf ve dirençleri düşük olduğu için sık sık hastalanırlar (Kulaksızoğlu, 2003, s. 77).

2.1.1.1.2. Zihinsel engelli bireylerin dil gelişim özellikleri

Zihinsel yetersizliği olan kişilerin dil ve konuşma öğrenim aşamaları normal gelişim gösteren bireylerle aynıdır. Zihinsel engelli bireyler konuşmayı öğrenebilselerde mevcut engellerine bağlı olarak daha geç konuşurlar ve konuşma ile ilgili sorunlar yaşarlar. Zihinsel engelin oranı arttıkça dil ve konuşma ile ilgili yaşadıkları sorunlarda artış gösterir (Özgür, 2004, s.88). Konuşmada akıcık ve ifade sorunları da yaşamaktadırlar. Karşılıklı iletişimde konuşma sırasını bekleme, karşı tarafı dinlemesi ve sessiz kalınması gereken yerleri bilmeme, hangi konuyu nasıl konuşulacağının tespit edilememesi gibi sorunların

yanısıra alıcı ve ifade edici dil becerilerinde yetersizlik, verilen yönergeleri takip edememe, bir olayı anlatmada ve konuşma başlatmada güçlük yaşama gibi sorunlardan bir ve birkaçını yaşayabilirler (Tekinarslan, 2019).

2.1.1.1.3. Zihinsel engelli bireylerin bilişsel ve öğrenme özellikleri

Zihinsel yetersizliği olan bireylerin normal gelişim gösteren bireylere kıyasla önemli sorunlar yaşadıkları alanlardan biri bilişsel ve öğrenme özellikleridir. Zihinsel engelli bireyler daha yavaş öğrenirler, soyut kavramları ve becerileri öğrenmelerinde ciddi sorunları vardır (Salekin, Olley ve Hedge, 2010, s.98). Zihinsel engelli bireyler, günlük hayatlarında karşılarına çıkan öğrenme ile ilgili aktivitelere dikkatlerini odaklamada sorun yaşamaktadır. Bu bireylerin dikkat süreleri önemli derecede kısa ve dikkatleri dağınıktır. Zihinsel engelli bireylerin geçmiş hayatta öğrenme süreçleri esnasında yaşadıkları olumsuz deneyimler bu bireylerin ilerde yaşayacakları öğrenme ile ilgili durumlara yaklaşımlarını etkilemektedir. Dikkat sürelerinin kısa ve dağınık olması nedeniyle kendilerine koydukları hedeflere ulaşmaya çalışırken zorluklar yaşarlar. Bütün bunların yanısıra zihinsel engelli bireylerin önemli bir kısmının hafıza ve hatırlama ile ilgili sorunları vardır. Çevrelerinde olan görerek veya duyarak şahit oldukları olayları çabuk unuturlar ve bellekleri zayıftır. Bu sorunların yaşanması zihinsel engelli bireylerin motivasyonla ilgili sorunlar yaşamalarına neden olabilmektedir. Motive olma ile ilgili yaşanan bu sorunlar ise zihinsel engelli bireylerin "öğrenilmiş çaresizlik" geliştirme olasılığını artırmaktadır (MEB, 2015, s.22).

2.1.1.1.4. Zihinsel engelli bireylerin sosyal gelişim özellikleri

Zihinsel yetersizliği olan bireyler, yaş olarak kendilerinden küçük bireylerle daha fazla iletişim halinde olmakta ve özellikle grup içine girdiklerinde başkalarına bağımlı olma eğilimindedirler. Akranları ile arkadaşlık kurmak, onlarla oyun oynarken etkileşimi başlatma ve sürdürme, diğer insanlardan gelen sosyal ipuçlarını alma ve ona karşılık verme, kendisinin ve etrafında yer alan insanların duygularının farkına varma, kendi davranışlarını kontrol etme, durum ve olaylar arasında seçim yapma, paylaşmada önemli sorunlar yaşamaktadırlar. İçinde bulundukları ortamda var olan kuralları kavramada ve bu kurallara uymada zorluk yaşamaktadırlar (Çiftçi, 2007, s.10). Zihinsel engelli bireyler genel olarak çabuk yorulmaları sebebiyle yaptıkları etkinlikleri yarım bırakırlar. Zihinsel engelli bireylere yapacakları etkinlikleri seçerken bildikleri ve başarılı olabilecekleri noktadan başlanması çok önemlidir. Daha önce ki girişimleri neticesinde yaşadıkları ve maruz

kaldıkları başarısızlıklar, bu bireylerin kendilerine belirledikleri amaç veya hedeflere ulaşmak için daha az gayret sarfetmelerine neden olabilir. Seçilen görev ve etkinliğin bildiği ve başarılı olacağı noktadan başlatılması onun bu olumsuz duyguyu yaşamaması ve ilk girişiminde başarılı olması için çok önemlidir. Ortaya koyduğu başarı ise bireyin kendine güvenini arttırır ve öğrenmeye teşvik eder (MEB, 2015, s.22).

2.1.1.2. Zihinsel engelli yetişkin

Zihinsel yetersizliği olan kişiler içinde bulundukları toplum tarafından çok fazla tanınmamaktadır. Bu nedenle toplumda bu bireylere karşı olumsuz bazı düşünce ve tutumlar yer almaktadır. Bahsedilen bu olumsuz düşüncelerin en önemlisi ve zorlayıcı olanı bu grup için yapılması gereken herhangi bir şeyin olmadığının düşünülmesidir. Zihinsel yetersizliği olan bireyler çevresindeki insanlarla ilişki kurmada sorunlar yaşarlar ancak toplumun bir parçası olmak ve beraber yaşamı sürdürmek için içinde bulundukları topluma uyum sağlamaları gerekmektedir (Eripek, 2003). Yetişkin zihinsel engelli bireyler hem mesleki hemde aile yaşantılarında içinde bulundukları toplumla beraber yaşayabilmekte ve bu sayede sosyal açıdan gelişim sağlama olanağına sahip olabilmektedir. Hayatlarıyla ilgili planlar yapmaları, yaşadıkları sorunlara karşı alternatif çözümler üretebilmeleri, kendilerini savunabilmeleri, yardım istemeleri ve yardım edebilmeleri, hayatları ile ilgili kararlar alabilmeleri, yetişkin zihinsel engelli bireylerin sahip olması gereken sosyal becerilerden bazılarıdır (Heward, 2009). Engelli bireyler yaşadıkları yetersizlikler nedeniyle özellikle eğitim, çevre, meslek ve iş hayatlarında kendilerini olumsuz etkileyen çeşitli sorunlar yaşayabilirler (Akfırat, 2004). Bu bireylerin hayatta başarılı olabileceklerine dair inanç ve düşüncelerini arttırmak onlar açısından büyük öneme sahiptir ve bunu gerçekleştirmek içinse beceri ve performans düzeyleri dikkate alınarak başarılı ve yeterli olabilecekleri görevler verilmelidir (Eripek, 2009). Mesleki anlamda kendilerine uygun ve yeterli eğitim aldıklarında yetişkinlik dönemlerine geldikleri zaman uzmanlık gerektirmeyen basit işlerde çalışabilir ve bağımsız şekilde yaşamlarını sürdürebilirler (Topaloğlu, Karabulut ve Cebeci, 2003). Engelli bireyler mesleki eğitim becerilerine ve günlük yaşam becerilerine erken dönemlerde başlamaları halinde yetişkinlik dönemlerinde iletişim ve sosyal beceriler açısından oldukça iyi bir gelişim sağlayabilmekte ve toplumun bir parçası haline gelebilmektedir (Heward, 1996). Özellikle eğitim gördükleri okullarda bu bireylere meslek edinebilecekleri iş eğitimini verilmeli ve onlar için bu anlamda fırsatlar sunulmalıdır (Hardman, Drew ve Egan, 2008). Yetişkinlik dönemlerinde gerekli eğitim ve destek ile meslek sahibi olabilmelerine karşın, sosyal ve

ekonomik durumlarla ilgili yardıma ihtiyaç duyabilirler (Davison ve Neale, 2004). Yetişkin zihinsel engelli bireylerin hayatlarında başarılı olmalarının en temel koşullarında birisi ailelerinden destek görmeleridir. Ailelerin çocuklarını doyum sağlayacağı, mutlu olacağı bir işe yöneltmeleri ve içinde bulundukları toplumda uyumlu bir birey olması için fırsat vermesi gerekmektedir. Özellikle zihinsel engelli bireylerinde çevresinde ki insanlarında bu bireylerin gelişimleri yönünde destek olmaları gerekmektedir (Hardman vd., 2008). Zihinsel engelli bireylerin ilkokul döneminde akademik ve sosyal uyum becerilerinde, yetişkinlik döneminde ise önemli ölçüde kendisine bağımsız bir hayat kazandıracak olan mesleki becerilerde ilerleme olanağını yakalayabilecekleri belirtilmektedir (Özer, 2001).

2.1.1.2.1. Zihinsel engelli yetişkinlerin özellikleri

Gelişim dönemleri tüm bireyler için önemli geçiş dönemlerini içerir. Zihinsel engelli bireylerde diğer bireyler gibi bu dönemleri geçirirler. Zihinsel engelli bireyler bazı gelişim alanlarında sınırlı beceri ve performansa sahip olabilirken bazı alanlarda ise normal gelişim gösteren akranlarıyla önemli ölçüde benzer performans sergilerler (Cavkaytar, 2019, s.9).

2.1.1.2.2. Öğrenme ve bellek

Öğrenme, bireylerin yaşantıları neticesinde davranışlarında meydana gelen değişmeler olarak ifade edilir (Senemoğlu, 2018). Zihinsel engelli yetişkinler fiziksel olarak gelişme ve büyümesine rağmen, davranışlarında herhangi bir değişme olmayabilir. Halk arasında 25 yaşında ama 5 yaşında çocuk gibi davranıyor şeklinde ifade edilen durum bunun net bir örneğidir (Cavkaytar, 2019, s.10-11). Zihinsel yetersizliği olan bireylerin öğrenme ve bellek kapasiteleri normal gelişim gösteren akranlarıyla karşılaştırıldığında belirgin seviyede düşüktür (Hardman vd., 2008). Zihinsel yetersizliği olan yetişkin bireylerde uyaranlara dikkat edilmesi, uyaranların seçimi, uyaranların tekrarı ve bu uyaranların uzun süreli belleğe transfer süreci sistematik şekilde yapılacak öğretim uygulamaları ile gerçekleşebilir (Senemoğlu, 2018).

2.1.1.2.3. Öz düzenleme

Öz düzenleme bireylerin kendi davranışlarını gözlemleyip bir yargıya varması, gerek duyduğu takdirde bu davranışlarında değişikliklere gitmesi anlamına gelir. Bireylerin kendileriyle ilgili bir durum ve görevi prova etme yeterliliği de öz düzenleme kavramı ile bağlantılıdır (Senemoğlu, 2018). Zihinsel yetersizliği olan yetişkinlerde genel olarak bir

görevi prova etme ve sonrasında tekrar etme gibi öğrenme stratejileri çok fazla gelişmez. Örneğin bir kavramı kendilerinin araştırıp onun hakkında bilgi sahibi olmaları zor olabilmektedir (Hardman vd., 2008, s.270). Zihinsel engelli yetişkinlerin bahsedilen bu öz düzenleme yetenekleri almış oldukları erken ve kaliteli özel eğitim ile doğrudan ilişkilidir. Bu bireylerin yetişkinlik dönemine kadar geçen süreçte ki kazanımları sahip oldukları öz düzenleme becerileri için önemli bir belirleyici olmaktadır. Ancak bu durum yetişkinlik dönemine gelmiş ve öz düzenleme becerileri yeterli düzeyde olmayan zihinsel engelli bireyler için geç olduğu anlamını ifade etmez. Uygun ve düzenli şekilde alacakları özel eğitim ile bu yeterliliğe sahip olabilirler. Bu şekilde alınan eğitim ile zihinsel engelli yetişkinlerin öz düzenleme becerilerine sahip olup hayatlarında bunu uygulamaları sağlanabilir (Cavkaytar, 2019, s.13-14).

2.1.1.2.4. Bağımsız yaşam becerileri

Zihinsel engel tanımında yer alan önemli alt boyutlardan birisi bağımsız yaşam becerileridir. Bağımsız yaşam becerileri bireyin diğer bireylerle ilişki kurması, çevrenin beklentilerine uyum sağlaması olarak adlandırılır (Cavkaytar, 2019, s.14). Zihinsel engelli yetişkinlerin bağımsız yaşam becerileri kendi içinde de önemli bireysel farklılıklar gösterebilir. Zihinsel engelli yetişkinler çevresindeki uyaran ve sosyal ipuçlarını algılamada, çeşitli kavram ve becerileri öğrenmede ve öğrendiklerini uygulamada zorluk yaşarlar (Hardman vd., 2008). Dolayısıyla zihinsel engelli yetişkin bireylerin okul hayatından sonraki süreçte bu becerilerin öğrenilmesi için sürekli ve sistematik eğitimin sağlanması gerekmektedir (Cavkaytar, 2019, s.15).

2.1.1.2.5. Sosyal beceriler

Yetişkin zihinsel engelli bireylerin içinde bulundukları toplumla bir arada bulunmakta bu durum onların sosyal yönden kendilerini geliştirmelerine olanak sağlamaktadır. Karşılaştıkları problemlerde alternatif çözümler bulabilmeleri, maruz kaldıkları haksızlıklarda kendilerini koruyabilmeleri, etrafındaki insanlara yardımcı olabilmeleri, kendilerine katkıda bulunacak kararlar verebilmeleri zihinsel engelli yetişkin bireyler için zor ve kazanılması gereken sosyal becerilerden bazılarıdır (Heward, 2009). Özellikle kurum bakımı altında yaşayan yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşadıkları sorunlar farklılık göstermekte ve boş zamanlarını önemli ölçüde amaçsız etkinliklerle geçirmektedirler (Crowe, Sedillo, Kertcher ve LaSalle, 2015). Bu nedenle yetişkin zihinsel

engelli bireylerin sosyal becerilere sahip olmasını sağlamak ve bu becerileri gerçekleştirebilecekleri ortam ve şartlar sunmak önemli görülmektedir. (Badia vd., 2011)

2.1.2. İstihdam

İstihdam kelime anlamı olarak çalıştırma ve iş sahibi olma durumlarını ifade etmekteyken, iktisat açısından ise çalışanların ortaya koyduğu emeği maddi kazanç elde etmek amacıyla kullanması şeklinde ifade edilmektedir (Odabaşı, 2009, s.25). Toplumda yaşayan her insan yaşamını devam ettirebilmek için maddi bir kazanç elde etmek mecburiyetindedir. Bu bahsedilen kazancı elde etmenin yolu ise her mesleğin gerektirdiği vasıfları edinerek çalışmaktan geçmektedir. Bireylerin ortaya koydukları çalışma istek ve arzusu ile beraber emek arzı gerçekleşir. Bireylerin istihdam edilmeleri ile beraber maddi ve manevi tatmin gerçekleşirken ülke ekonomisi açısından da kalkınma durumu ortaya çıkmış olur. İstidam ile ilgili çok sayıda tanım yapılabilmektedir. Bu tanımlardan birinde istihdam bireylerin çalıştırılmaları, işe kabul edilmeleri olarak ifade edilirken, özellikle işverenlerin ürün ve hizmet ortaya koyma süreci içinde bütün üretim unsurlarını olduğu gibi çalışanların emeğini de üretim sürecinde üretken bir faktör olarak kullanmaları ve bunun neticesinde ortaya çıkan sonuçtan emeğe de pay vermeleri olarak tanımlanabilir (Işığıçok, 2011, s.80). Türkiye İstatistik Kurumu'nun tanımında istihdam; çalışan bireylerle çalışmayan ancak çalışma çağında olan tüm nüfusu kapsamaktadır şeklinde ifade edilmiştir. Çalışan kesim olarak ifade edilen kesimi yevmiyeli, maaş karşılığı faaliyette bulunan kişiler oluşturmaktadır. Bahsedilen bu çalışan bireylerden çalışma dönemleri içinde çeşitli nedenlerle işlerinin başında olamayanlar üç aylık süreçte işe tekrar başlayacaklarsa veya işte bulunmadıkları zaman diliminde maaşlarının en düşük yarısını veya fazlasını alıyorlarsa çalışıyor olarak değerlendirilmektedirler. Ayrıca çalışma dönemi süresince hiç işbaşında bulunmayan ve bahsedilen maaşın yüzdelik kısmını almayan kişiler istihdamda kabul edilmemektedirler. Kısaca istihdamı ekonomik uygulamalara katılan işgücünün çalışma ve çalıştırılma derecesi şeklinde tanımlayabiliriz (Uzar, 2019, s.3).

2.1.2.1. Engelli istihdamı

Engelli bireylerin istihdam edilmesi toplumun iş gücünü daha etkin kullanmasına önemli katkı sağlar. Bir iş sahibi olma ve para kazanma insanların iyiliğinin merkezindedir ve bireylere psikolojik yönden de katkıda bulunur. İş sahibi olma ve çalışma maddi getirisinin yanı sıra daha fazla sosyal ve ekonomik ilerlemenin yolunu açarken, bireyleri,

ailelerini ve toplumu güçlendirmenin önemli bir yolu olabilmektedir (ILO, 2015). İstihdam bireylerin toplumla bütünleşmesinin ve sosyal hayata katılımının temel yoludur. İstihdam edilmek ve sonrasında sosyalleşmek, engelli bireyler için zorlayıcıdır ve çoğunlukla engelli bireyler sosyal dışlanma ile karşı karşıya kalmaktadırlar (Gündüz, 2007, s.13). Özellikle zihinsel yetersizliği olan bireylerin iş sahibi olarak çalışma hayatına katılmaları onların para kazanmalarına katkı sağlarken, toplum içinde üretken bir konuma geçmelerini de sağlayacaktır (Cavkaytar ve Artar, 2019, s. 24). Engelli bireylerin çevresindeki insanlara ihtiyaç duymaksızın yaşamlarını devam ettirebilmelerinin ve daha önemlisi toplumda ki bireylerinden farklı görmeden hayata kazandırmanın en akılcı yolu, onların çalışma yaşamına girebilmeleri için gerekli desteğin verilmesinden geçmektedir (Şen, 2018, s.129). Engelli bireylerin kendilerini toplumun bir parçası olarak görmelerinin, topluma ve çevresine yük olmadan bağımsız yaşamalarının en önemli yolu istihdam edilmeleridir (Öztürk, 2011, s. 32). Engelli istihdamının gerçekleştirilmesi için bedensel, zihinsel, ruhsal ve sosyal becerilerindeki engellerden dolayı sağlık kurulu raporu ile çalışma gücünün en az %40 ‘ının olmadığının belgelendirilmesi zorunluluğu bulunmaktadır (Gülmez, 2009, s.39).

İstihdam edilmenin engelli bireyler için ifade edilen önemli katkıları olmasına rağmen işverenler bazı nedenlerden dolayı engelli istihdamına mesafeli durabilmektedir.

Barrett ve Thomason (1960), yapmış oldukları çalışmalarında işverenlerin engelli bireylerin istihdama katılımı ile ilgili olumsuz tutumlarının nedenlerini şu şekilde ifade etmişlerdir;

- ✓ Engelli bireyler müşteri ilişkilerinde kötüdürler.
- ✓ Engelliler, diğer çalışanlar kadar iyi değillerdir.
- ✓ Engelliler, hastalıklarını bahane ederek sürekli mazeret izni kullanır.
- ✓ Diğer çalışanlar üzerinde olumsuz etkileri vardır.
- ✓ Engelliler, çalışma ortamında olumsuz sonuçlanacak kazalara sebebiyet verirler.
- ✓ Engelliler, özellikle duygusal olarak hassas olurlar
- ✓ Engellileri, işten çıkarmak kolay değildir.

- ✓ Engellilerin, işlerinde yükselme olasılıkları yoktur.
- ✓ Engelliler müşteriler üzerinde iyi izlenim bırakmaz.
- ✓ Engellilerin, hareket yetenekleri zayıftır
- ✓ İş yerlerinin büyük kısmında engelli bireylere hitap eden iş yoktur (s.51).

2.1.2.2. Engelli istihdam modelleri

Engelli bireylerin istihdam edilme zorunluluğu olması nedeniyle, bu bireylerin hangi şartlarda istihdam hayatına katılacaklarına yönelik farklı görüşler ve farklı fikirler ortaya çıkmış, buda farklı engelli istihdam yöntemlerini doğurmuştur (Öz ve Orhan, 2012, s.38).

2.1.2.2.1. Kota yöntemi

Türkiye'de engelli bireylere yönelik uygulanan kota sistemi, yani işverenlere engelli birey çalıştırma mecburiyetinin getirilmesi öncelikle 1967 yılında Deniz İş Kanunu ile ifade edilmektedir. Bu ifadeye göre, kanun kapsamına giren işverenler, işyerlerinde belirlenen şart ve yükümlülükler doğrultusunda engelli birey çalıştırmak mecburiyetindeydi. Bu yöntemin Avrupa ülkelerinde uygulanması ise I. Dünya Savaşı'nın ardından başlamış, savaşta engelli kalmış bireylerin istihdam edilmelerini amaçlamıştır. Bahsedilen kota uygulaması daha sonra bütün engel grubunda yer alan bireyleri de kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Seyyar, 2000, s.1-2). Bu yöntemin ülkemizde uygulanmaya başlanması ile toplumda farkındalık meydana gelmiş devlet kademelerinde ve özel sektörde engelli bireylerin istihdam edilip, iş gücüne destek verebilecekleri düşüncesi güçlenmiştir (Genç ve Çat, 2013, s. 375).

2.1.2.2.2. Korumalı işyeri yöntemi

Korumalı işyeri, çalışma alanlarında istihdam edilme olanağı elde edemeyen engelli bireylere istihdam olanakları oluşturmak amacıyla, ilgili mevzuatta devlet tarafından sağlanan teknik donanım desteği yanında mali açıdan da destek gören iş ortamının engelli bireylere uygun olacak şekilde özel olarak düzenlendiği işyeridir. Bahsedilen bu teknik donanım ve mali destek devlet aracılığıyla oluşturulacak olmakla beraber yönetmelikte desteğin kime, nasıl, hangi şartlar altında sağlanacağı ile ilgili bir bilgi yer almamaktadır (Aytekin, 2010, s.152).

2.1.2.2.3. Kooperatif çalışma yöntemi

Bahsedilen bu istihdam yöntemi engelli bireylerin devlet tarafından desteklenmesini, çalışma fırsatları sağlanmasını ifade etmektedir. Bu şekilde sağlanacak istihdam olanağı ile engelli bireyler öncelikle kendi kurdukları kooperatif örgütlenmeye bağlı üyelerini, kendi yetenek ve ilgileri doğrultusunda yapabilecekleri ve katkı sağlayabilecekleri işlerde istihdam etmekte, kooperatife üye engellilerin mevcut kapasite ve yeteneklerini serbestçe değerlendirmekte ve bunun neticesinde ülkede yer alan ekonomi pazarında kendilerine bağımsız bir kuruluş olarak yer bulabilmektedirler (Pamuk, 2002).

2.1.2.2.4. Evde çalışma

Engelli bireylerin çalışma hayatına girmesine katkı sağlayan ve bununla beraber istihdam edilme sürecinde yaşadıkları dezavantajlı durumu engelleyen önemli durumlardan biride günümüzde ortaya çıkan teknolojik gelişmeler ve esnek çalışma uygulamalarıdır. Bu gelişmeler engelli bireylerin istihdam edilmeleri yönünde önemli bir destek haline gelmektedir. Son dönemde yaygın olan evde çalışma, kısmi süreli çalışma gibi düzenlemeler engelli bireylerin iş hayatına daha rahat girişini sağlamaktadır. Bahsedilen bu teknolojik ilerlemeler sayesinde engelli bireylerin evlerinde yapabilecekleri çok sayıda iş olanağı doğmaktadır. Bu sayede engelli bireyler evlerinden çıkmadan pazarlama, avukatlık, danışmanlık gibi işleri daha kolay ve rahat şekilde yapabilirler (Öz ve Orhan, 2012, s.38-44). Türkiye'de de uygulanan bu çalışma yöntemi içerisinde önemli bir dezavantaj olarak ifade edilen durum ise engelli bireylerin aldığı ücretler, işçi sağlığı, iş güvenliği ve iş güvencesi gibi durumların denetlenmesinin zorluğudur. Bu nedenle engelli bireylerin istihdamında bu model uygulanırken oldukça dikkatli olunması gerekmektedir (Toplu, 2009, s.60).

2.1.3. Yaşam Doyumu

Yaşam doyumu kavramını tam anlamıyla kavrayabilmek için ilk olarak 'doyum' kavramının anlaşılması gerekmektedir. Doyum, bireyin hayatta kendine ve yaşantısına dair var olan beklentilerinin ve isteklerin karşılanması durumunu ifade eder. Bu ifadeden hareketle yaşam doyumu, bireyin ortaya koyduğu beklenti ve istekleri ile elinde olanın karşılaştırılması neticesinde ortaya çıkan durumu veya sonucu ifade etmektedir (Özer ve Karabulut, 2003, s.73). Başka bir ifadeyle yaşam doyumu bireyin kendisi için belirlediği hedeflere ulaşabilme derecesi ve becerisidir. Bireylerin yaşam doyumlarını arttıran en

önemli unsur belirlediği hedeflere ulaşabilme düzeyindeki artıştır. Yaşam doyumu bireyin kendi kriterleri doğrultusunda yaşamı hakkında ortaya koyduğu genel değerlendirme olarak ele alınmaktadır (Diener vd., 1985, s.71). Yaşam doyumu günlük yaşam içerisinde bireyin iyi hissettiği zaman diliminin kötü hissettiği zaman dilimine oranla baskın olmasını ifade eder ve yaşam doyumunun birçok faktörden etkilendiği düşünülebilir (Bulut, 2007, s.2). Bu etki alanlarından bazıları serbest zaman, sağlık, para, aile kişinin yakın çevresi ve iş sahibi olmaktır. Yapılan başka bir araştırmanın sonucuna göre ise yaşam doyumuna etki eden faktörler; kişisel ve demografik özellikler, iş yaşamı ile ilgili durumlar, çevresel ve toplumsal faktörler şeklinde dört ana başlıkta ifade edilmiştir (Turgut, 2010, s.42).

Başka bir çalışmada ise yaşam doyumuna etki eden durumlar şöyle sıralanmıştır;

- ✓ Günlük hayattan memnun olmak
- ✓ Hayatın anlamlı olduğunu düşünmek
- ✓ Belirlenen hedeflerde başarılı olma
- ✓ Olumlu bir yapıya sahip olma
- ✓ Bedensel sağlık açısından kişinin iyi olması
- ✓ Ekonomik durum güvenli hissetme ve kurulan sosyal ilişkiler (Schmitter, Zisselaman ve Woldow, 1999).

Yaşam doyumu kavramı aynı zamanda ‘’Subjektif İyi Oluş’’ olarak tanımlanmaktadır. Subjektif iyi oluş kavramının tanımına baktığımızda ise, bireyin duygusal dengesi ile günlük hayatında hissettiği olumlu ve olumsuz duygular arasındaki ilişki durumu ifade edilmektedir. Subjektif iyi oluş kavramı, bireyin hedeflerine ulaşması ile ilişkili olmasının yanısıra mutluluk gibi olumlu duygularıda kapsamaktadır (Diener 1984, s.543).

Yaşam doyumu, subjektif iyi oluşun bilişsel yönünü oluşturmaktadır. Bireyin bu anlamda doyumunun iyi olması, hissettiği olumlu duyguların çok olmasına sebebiyet verirken buna bağlı olarak birey kendisine kaygı oluşturan durumlarla daha kolay mücadele eder. Bu doğrultuda bireylerin hissettiği yaşam doyumunun “iyi oluşun” en temel belirtilerinden bir tanesi olduğu değerlendirilmektedir (Gilman ve Huebner, 2006).

Yaşam doyumu alanında yapılan çalışmalar temel olarak üç grubu kapsamaktadır. Birinci grubun tanılanması yapılırken iyi olmak, doğru olmak gibi dış etmenler dikkate alınmıştır. Coan (1977), ideal üzerine yaptığı tanımda ideal durumun kültürler ve çevreye göre farklılık arz ettiğini söylemiştir. Mutlu olma durumu belirli kurallar dahilinde ele alındığında, öznel durumlar göz ardı edilmiş ve bu durumun yerine daha fazla istenen bir niteliğe ulaşmanın önemi üzerine vurgu yapılmıştır. İkinci grup için yapılan değerlendirmede, insanların kendi mevcut hayatlarını olumlu şekilde değerlendirmelerine yol açan unsurların ne olduğu göz önünde bulundurulmuştur. Kişilerin kendi hayatlarıyla ilgili ortaya koydukları değerler incelendiğinde mutluluk, bireyin kendisi için önemli olan durumları dikkate alarak seçtiği ölçütlere göre hayat kalitesinin genel bir değerlendirilmesi olarak ifade edilmiştir (Shin ve Johnson, 1978, s.478). Üçüncü grupta ise kişinin gündelik hayatı üzerine odaklanılmış ve bu süreçte olumlu duyguların, olumsuz duygulara kıyasla daha ağır basması anlatılmıştır. Yaşamında mutlu olduğunu ifade eden kişi hayatın belirli zaman dilimlerinde daha güzel duygular yaşayan kişidir (Yetim, 1991, s.70).

2.1.3.1. Engelli bireylerde yaşam doyumu

Engelli bireyler, mevcut engellerinden dolayı özellikle toplum içerisinde kendilerini yetersiz hissetmekte ve buna bağlı olarak benlik algılarında düşüş yaşamaktadırlar. Benlik algısının engelli bireyde düşük olması nedeniyle engelli bireyler var olan potansiyellerini kullanmakta güçlük yaşarlar ve buna bağlı olarak yaşam kalitelerinde azalma meydana gelmektedir. Bu durum engelli bireylerin hayatlarını olumsuz etkileyeceği için yaşam doyumlarının azalmasına neden olmaktadır (Tarsuslu vd.'den aktaran Çömez, 2014, s.20). Bunun yanısıra engelli bireylerin genel olarak yaşadığı psikolojik sorunlar, onların yaşam doyumlarını olumsuz olarak etkilemektedir. Yaşam koşullarının engelli bireyler için normal gelişim gösteren bireylere oranla daha zor olması, diğer insanların engelli bireylere karşı önyargıları, damgalama, sağlık sorunları, engellerinden kaynaklı zor iş bulmaları, istihdam zorlukları gibi durumları engelli bireylerin psikolojik olarak risk altında olmalarının en önemli nedenleri arasında yer almaktadır.

Engelli bireylerin bu ve buna benzer sorunlar yaşamaları sebebiyle, psikolojik sorunların ortaya çıkması kaçınılmaz olurken bunun neticesinde engelli bireyin hayattan aldığı zevk azalmakta ve yaşam doyumu ile ilgili sorunlar ortaya çıkmaktadır (Çömez, 2014). Bireylerin sosyal destek kaynaklarını oluşturan kişiler, yaşam doyumunun artmasında önemli bir etkiye sahiptir. Bireylerin en önemli sosyal destek kaynaklarından

birisi hatta en önemlisi akranlardır. Engelli bireylerin akran ilişkilerinde yetersiz kalmaları ve sorun yaşamaları onların sosyal destek açısından zorluklarla karşı karşıya kalmalarına neden olurken bu da yaşam doyumları üzerinde olumsuz etkilere sahiptir. Bunun sonucunda sosyal hayata katılmayan engelli birey, yaşama ve çevresinde ki olay ve kişilere karşı negatif duygular geliştirebilmektedir (Akçamete, 1992). Engelli bireylerin yaşam doyumlarını etkileyen önemli bir unsurda kişilik yapıları ve özellikleridir. Engelli bireylerin içinde büyüdüğü ortam gereği sahip olduğu kültürel değerlerin yanısıra sahip olmadığı bir takım özellikler sebebiyle yaşam doyumu algılamaları farklılık gösterebilmektedir (Özdevecioğlu, 2003, s.697). Engelli bireylerin yaşam doyumu üzerine yapılan birçok çalışma mevcuttur ve bu çalışmalar özellikle içe dönük ve dışa dönük kişilik modelleri üzerine odaklanmıştır. Bu araştırmalar yaşam doyumunun dışa dönük kişilik yapısı ile pozitif olarak ilişki içinde olduğunu ortaya koyarken içe dönük kişilik yapısı ile de negatif olarak ilişki içinde olduğunu ifade etmektedir. Ortaya çıkan bu sonuç, yaşam tatmini yüksek olan engelli bireylerin yaşamdan keyif almayan ve tatmin sağlayamayanlara göre daha fazla dışa dönük olduğunu öne sürmektedir (Garretto, 2000, s.18).

2.1.4. Sosyal Destek

Sosyal destek kavramı ile ilgili literatürde farklı uzmanlar tarafından yapılmış çok sayıda farklı tanım bulunmaktadır. Sosyal destek, kişinin kendi davranışlarını iyileştirmek amacıyla çevresindeki önem verdiği ve değerli gördüğü kişilerden aldığı geri bildirim olarak tanımlanır (Cassel, 1974). Başka bir ifade ile kişinin kendi çevresinden aldığı sosyal ve psikolojik yardımların tümü birey için sosyal desteği oluşturmaktadır (Yıldırım, 1998, s.33). Gün geçtikçe daha fazla sayıda uzman ruh sağlığı açısından aile, arkadaş ve sosyal hayattaki kişilerin sağladığı sosyal destekten yararlanmaya başlamıştır. Bahsedilen bu doğal destek sisteminin, kişilerin yaşadıkları psikolojik sorunların çözümünü kolaylaştırmada önemli rol oynadığı değerlendirilmektedir (Eker, Arkar ve Yaldız, 2001, s.18). Bireylerin kendi hayatlarında yaşamış oldukları önemli birçok sorunun temelinde sosyal destek eksikliğinin bulunduğu, zorluk yaşanılan durumlarla baş edebilmenin önemli bir yolunun algılanan sosyal destek olduğu belirtilmektedir (Yıldırım, 1998, s.34).

Sosyal destek önemli olduğu düşünülen, değer verilen kişilerin varlığı ve özellikle ihtiyaç duyulduğu zamanda bu kişilere ulaşabilme şeklinde tanımlamaktayken (Sarason, Levine, Basham ve Sarason, 1983, s.127) bireyler için büyük önem arz eden kendini ifade edebilme, aidiyet hissi ve sevgi duygularına destekte bulunmasının yanı sıra değerli ve

önemli bir baş etme özelliğine sahiptir. Bireylerin toplumsal yaşamda var olan ihtiyaçlarının karşılanması yöntemi ile bireyler yaşamda ki sosyal rollerini daha kolay yerine getirir ve değişen yaşam şartlarının ardından sağlanan sosyal destek aracılığıyla yaşanan zorlukların üstesinden gelerek kimliğin sürdürülmesine katkıda bulunur (Pearson, 1986). Sosyal desteğin bireyler için çok sayıda önemli işlevi olduğu düşünülmektedir. Sosyal destek, bireylerin ihtiyacı olan hizmeti onlara sağlayarak iyi hissetmelerine katkıda bulunur. Yaşanılan sorunlarda bireylere yol göstererek başa çıkma becerilerinin geliştirilmesine ve uyum sağlamasına olanak sağlar ve gündelik hayatta ortaya çıkan kriz anlarında kişiler arası bağlantıları oluşturur (Dunst ve Trivette'den aktaran Kaner, 2004, s.13).

Tardy (1985), 4 basamaklı bir sosyal destek modeli önermiştir.

- ✓ Duygusal destek (Emotional support): Sevgi, güven ve empatinin ortaya konulması üzerinedir.
- ✓ Araçsal destek (Instrumental support): Bireyler için maddi olanak yani para ve zaman gibi kaynakları içerir.
- ✓ Bilgilendirmeye dayalı destek (Informational support): Toplumdan yer alan bireye belirli bir alanda verilen bilgi veya tavsiyeyi kapsar.
- ✓ Değerlendirmeye dayalı destek (Appraisal support): Bireylere, çevresi tarafından verilen değerlendirmeye dayalı geri bildirimdir. Bahsedilen bu çevre birey için desteğin temel kaynağıdır.

Verilen sosyal destek, toplumda yer alan bir bireye çevresinde ki insanlar tarafından yardım etme amaçlı ortaya konulan eylemler olarak ifade edilmektedir (Barrera, 1986). Algılanan sosyal destek ise bireyin kendi adına ifade ettiği genel değer olarak tanımlanır. Çevresindeki insanlar tarafından sevgi ve saygı gördüğünü, ihtiyaç duyduğunda onlardan destek bulabileceğini bilen ve arkadaşlarıyla kurduğu ilişkilerde doyum alan birey tarafından algılanan sosyal destek yüksek düzeydedir (Ardahan, 2006, s.70). Algılanan sosyal destek, zorluk yaşayan bireylerin bu zorluklarla başedebilmelerine yardım edebilecek bir durumken, birey tarafından sağlanamadığı durumlarda kişinin hayatında fazladan risk faktörü olma özelliği taşıyan önemli bir kaynak olarak var olmaktadır (Mete, 2017, s.16). Algılanan sosyal destek, bireylerin içinde bulundukları sosyal çevreleri ile

güvenli biçimde ilişki kurmalarının kavramsal olarak ifade edilmesi şeklinde betimlenen bir kavramdır. Algılanan sosyal destek için ölçülmesi gereken en temel unsur bireyin bu desteğe ihtiyaç duyması durumunda yeterli desteğin sağlanacağı yönündeki güvene sahip olmasıdır (Özdemir, 2019, s.46). Sosyal destek değişen hayat koşulları içinde son derece dinamik bir yapıya sahiptir ve yaşam boyu değişime uğrayabilir. Sosyal destek kaynaklarında veya bireyin içinde bulunduğu koşullarda meydana gelen değişiklikler sosyal destek düzeyi üzerinde etki sahibi olabilir. Hastalık, göç, vefat durumu gibi durum ve gelişmeler bireyin sahip olduğu sosyal destek düzeyinin düşmesine ve farklılık göstermesine neden olabilmektedir (Kurt, 2017, s.10).

2.1.4.1. Engelli bireylerde sosyal destek

Çağdaş ve uygar toplumlarda en önemli ve olması gereken durumlardan biri her yaştan ve her engel türünden bireyin toplumla bütünleşmesidir. Engelli bireylerin topluma katılımı ve toplum tarafından kabulü için yapılan bütün toplumsal düzenlemelerde engelli bireylerin gereksinimleri göz önünde bulundurulmalıdır (Aslan, 2017, s.27). Bireyi asıl engelli kılan durum çevresel, fiziksel ve mekansal koşullarla beraber toplumsal tutumlardır. Bu koşullar altında toplumu oluşturan bireylerde olumlu yönde tutum değişikliği yaratmak için mücadele edilmesi, engelli bireylerin yaşadığı sorunları hafifletebilecek önemli bir unsurdur (Arıkan, 2002, s.4). Engelli bireyler, başta çocukluk dönemleri olmak üzere yaşamın bütün dönemlerinde zor zamanlar geçirirler. Ergenlik süreçlerini başarılı şekilde geçiremezler ve temel ekonomik, eğitimsel, sosyal becerilerini şekillendiren durumlara katılımda genel olarak yetersizdirler. Engelli bireyler genel olarak resmi makam ve kurumlar tarafından dışlanarak, dini ve kültürel etkinliklerde yer almakta zorluk yaşamaktadırlar. Ayrıca engelli gençler normal gelişim gösteren akranlarına kıyasla sportif aktivitelere katılım göstermek gibi sosyal etkinliklerden daha fazla mahrum kalmaktadır (Kong ve You, 2013).

Özellikle ergenlik dönemi içerisinde her bireyde ortaya çıkan yakınlık kurma istek ve ihtiyacının en önemli tatmin kaynağı akran ilişkileri olarak görülmektedir. Bu süreçte ciddi şekilde zorşuk yaşayan engelli bireyler arkadaş edinememe durumunun getirdiği olumsuz sonuçlara karşı daha hassas olabilmektedirler.

Bu ilişkiyi kuramıyor olmanın oluşturduğu yoksunluk hissi engelli bireylerde yalnızlık, sosyal risklerden kaçınma, sosyal becerilerde yetersizlik ve önemli duygusal davranışsal

problemlere neden olmaktadır (Hendrickson, Yekta, Nietupski ve Gable, 1996, s.20). Bunun yanısıra normal gelişim gösteren bireylerin engellilere ilişkin acıma hissi, onlardan uzak durması, arkadaşlık kurmak istememesi ve engelleri ile dalga geçmek gibi davranışları da sık görülen olumsuz davranışlardır. Bahsedilen bu davranışlar, engelli bireylerin akranlarıyla olan iletişimlerini olumsuz etkilemektedir (Olaleye, Ogundele, Deji, Ajayi'den aktaran Aslan, 2017, s.28). Arkadaş desteğinin yeterli ve istenen seviyede olabilmesinin ilk koşulu olarak bireyin kişiler arası iletişim becerilerini kazanması ve akranlarıyla iyi ilişkiler içerisinde olması gerekmektedir. İnsanlar hangi şartlarda olursa olsun hayatı boyunca başka insanlarla ilişki ve iletişim halinde olmak gereksinimindedir (Roe, 2008). Bireylerin kurduğu ve kuracağı tüm ilişkilerinde başarılı olabilmesi adına öncelikle kendisi olmak üzere, diğer insanları anlaması, her özelliği ile kabul etmesi gerekmektedir. İnsanlarla yaşamlarını beraber sürdürebilmek adına sosyal kabul görmüş davranışlar sergilemek önemli bir gerekliliktir (Tagay, Baydan ve Acar, 2010, s.20). Toplumun büyük çoğunluğu, engelli bireylerden uzak durmayı tercih etmekte ve bunun neticesinde ilişki kurabilmek için genel olarak engelli bireyler çaba sarf etmektedir ve bu durumdan dolayı ilişki biçimi sağlıksız olmaktadır (Demirci, 2000). Engelli bireylerin etrafındaki insanlardan sosyal destek görmeleri, yardım alıp ihtiyaçlarının karşılanması, özgüvenlerinin artmasına ve dolayısıyla toplumla bütünleşmelerine önemli oranda katkıda bulunacaktır. Toplumsal korunma ortamı oluşturulması ile destek gören bir birey, en azından başkalarına muhtaç olmadan yaşayabilecek konuma ulaşabilecektir (İkizoğlu, 2001, s.91). Engelli bireyler içinde bulunduğu toplumdan ve aile çevresinden gerekli desteği görmediği takdirde maddi manevi doyum sağlayacağı bir işe sahip olması, sosyal destek sağlaması zor olacak bunun yanısıra yalnızlık duygusunu yaşaması ve kendisini işe yaramayan, çevresine engel ve yük olan birisi gibi görmesi olağan bir durum haline gelebilecektir (Ünal, 2016, s.114).

2.1.5. Öz Yeterlilik

Öz yeterlilik kavramının tarihine bakıldığında öncelikle Sosyal-Bilişsel kuram kapsamında Bandura (1989) tarafından insanların ortaya koyduğu davranışlarıbelirleyen önemli bir unsur olarak ele alınmış ve sonra ki süreç içerisinde öz yeterlilik kavramı üzerine çok sayıda kuramsal çalışma ve deneyler yapılmıştır (Yıldırım ve İlhan, 2010, s.302).

Öz yeterlilik, algılanan bir beceri olarak değerlendirilmemekte, mevcut koşullar altında bireyin sahip olduğu becerileri ile "ne yapabilirim" sorusuna vermiş olduğu cevap ve buna duymuş olduğu inançtır (Snyder ve Lopez, 2002, s.278). Bunun yanında literatür incelendiğinde öz yeterlilik, kişilerin karşılaştıkları zor görevler ve bu durumlara karşı ortaya koydukları davranışlar üzerinde kontrol tesis edebilme yeteneklerine yönelik inançları olarak da ifade edilmiştir (Luszczynska vd., 2005, s.82). Bandura (1997) bireylerin günlük hayattaları içerisinde giriştikleri bir işi gerçekleştirme ve bu işlerde başarılı olabilmelerine ilişkin farklı beklenti ve inançlarının olabileceğini ifade etmiştir. Yeterlik inançları, öz-yeterlilik beklentisi ve sonuç beklentisi olmak üzere iki farklı başlık altında incelenmiştir. Öz yeterlilik beklentisi, bir kişinin herhangi bir konuda başarılı olmak için kendisinde varolan yeteneği ile ilgili yaptığı öz değerlendirmesidir (Pintrich, Smith, Garcia ve McKeachie, 1991, s.14). Sonuç beklentisi olarak ifade edilen ise bireylerin ortaya koyduğu davranışların sonuçlarına ilişkin ortaya koyduğu varsayımlar ile ilgilidir. Bahsedilen bu varsayımlar, bireyin sergilediği hangi davranışların hangi sonuçlara yol açacağı ile ilgili kişinin kendi algılarını içerir (Bandura, 1997, s.193). Öz yeterlilik ile ilgili literatürde yapılan tanımlarda bazı ortak noktalar vardır. Bunlar; bireyler kendilerine koydukları amaç ve hedefleri doğrultusunda bazı yetenekleri ve davranışlarını bir araya getirmeli, bu yetenek ve davranışları organize edebilmeli, daha önce yaşadıkları deneyimler aracılığıyla elde ettikleri tecrübeleriyle şimdiki sorunların çözümünde bağlantı kurabilmeli, karşılaşılan sorunların üstesinden gelmek için bütün çabayı göstermeli ve bu aşamalarda ortaya çıkan olumlu olumsuz duygularını kontrol edebilmelidir (Baloğlu, 2020, s.11).

Bireylerin öz yeterlilik düzeyleri hakkında bilgi sahibi olabilmek için Sosyal Öğrenme kuramı dört kaynaktan yararlanılması gerektiğini ifade eder. Bunlar;

- ✓ başarılmış performanslar
- ✓ dolaylı öğrenme
- ✓ sözel ikna
- ✓ fiziksel

Öz yeterlilik inancını belirlemeyi sağlayan en temel bilgilendirici kaynak olarak bireylerin kendi kişisel deneyimleri neticesinde elde eldikleri başarılar ifade edilmiştir

(Kartopu, 2016, s.492). Öz yeterlilik, kişilerin kendilerine olan güvenlerini nasıl geliştirdiklerini farketmelerinde ve karşılarına çıkan sorunları çözmelerinde ortaya koyacakları becerileri algılamalarında önemli bir etkendir (Nasta, 2007, s.10). Benzer bir tanımda ise öz yeterlilik kavramının kişinin kendi potansiyel ve kapasitesinin neyi yapmaya yeterli neyi yapmaya yetersiz olacağına yönelik düşüncesi olduğundan bahsedilmektedir (Azar, 2010, s.236). Öz yeterlilik, bireylerin giriştikleri bir işte başarılı olabilmek adına gösterecekleri çabayı, ortaya koyacakları sabrı ve organizasyon becerisini yapma kapasitesidir. Özet olarak öz yeterlilik kişinin bir hedefi veya davranışı yerine getirme konusunda hissettiği yeterli olma algısı ve düşüncesidir (Eyyam, Doğruer ve Meneviş, 2012, s.76).

Öz yeterlilik kendi içinde üç bölüm halinde ifade edilmektedir. Bunlardan ilki göreve dair oluşan öz yeterlilik algısıdır. Bu kısımda ifade edilen öz yeterlilik algısını bireyler yapmış oldukları görevler ve belirledikleri hedeflerine ulaşmak için kullanırlar. Ancak bu öz yeterliliğin sadece bir bölümü olduğu için tek başına çok şey ifade etmez. İkinci bölüm bireyin kendisi için uzmanlık alanı olarak ifade ettiği duruma dair hissettiği öz yeterlilik algısıdır. Birey kendi alanında ne kadar donanımlı ve becerikli ise öz yeterlilik düzeyi o derece yüksek olacaktır ve yönetsel öz yeterlilik algısı da bu kısmın önemli bir parçası olarak değerlendirilir. Üçüncü kısım ise genel öz yeterlilik algısıdır. Bu kısımda ifade edilen ise bireyin hayatının içerisinde karşılaşacağı bütün durumlara karşı öz yeterliliğinin olmasıdır. Bu kısım diğer öz yeterlilik kısımlarına göre daha değişmez ve temel bir yapıdadır (Çetin, 2011, s.74).

2.1.5.1. Engelli bireylerde öz yeterlilik

Öz yeterlilik inancı, kişinin ortaya koymak ve başarılı olmak istediği eylemle ilgili sahip olması gereken becerinin farkında olması, bu eylemle ilgili planlama sürecine girmesi, vereceği kararlarda tutarlı ve etkin davranma becerisi, seçim yapabime yeteneği, zor durumlara karşı mücadele edebilme, güdülenme, karşılaştığı sorunları çözmek için çaba ve mücadele gösterme ve kendini motive etme durumunu etkileyen önemli bir unsurdur (Yıldırım ve İlhan, 2010, s.302). Bu bağlamda öz yeterlilik inancı bireyin yerine getirmeye çalıştığı görevi ve kendisine berlirlediği hedefi başarıyla gerçekeştirebilmesi için gerekli olan kişisel motivasyon ve güdülenmenin kendiliğinden düzenlenmesinde çok büyük bir önem taşımaktayken, bilişsel, güdüsel, duygusal ve karar süreçlerini düzenlemeye yardımcı olmaktadır (Bandura, 2006). Bireylerin öz yeterlilik algıları

doğrudan ve dolaylı olarak ortaya koyacakları performanslarını, belirledikleri hedeflerini ve hedeflere ulaşmada kullanacakları stratejilerini önemli ölçüde etkilemektedir (Wood ve Bandura, 1989, s.371). Engelli bireyler genel olarak yeterlilik hissini oluşturmada ve sürdürmede sorun yaşamaktadırlar. Bu sürecin kendileri için zor ve karmaşık olduğunu düşünürler. Geleceğe dair umut ettikleri durumlar ile gerçeğe uygun düşmeyen istekleri arasında bir denge sağlamak durumundadırlar. Engelli bireylerin öz yeterlilik seviyeleri yüksek düzeyde ise karşılarına çıkan olumsuz yaşam koşulları açısında denge kurmaları daha kolay olacaktır (Luszczynska vd., 2005).

2.2. İlgili Araştırmalar

Yaşam doyumu, sosyal destek ve öz yeterlilik ile ilgili Türkiye'de yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Ancak yapılan bu çalışmalar önemli oranda zihinsel engel grubu dışında bulunan diğer engelli bireylerin kendileri, ebeveynleri, kardeşleri ve öğretmenlerinin algıladıkları sosyal destek, yaşam doyumu ve öz yeterlilik düzeylerini incelemeye yöneliktir. Zihinsel engelli bireylerin kendilerinin algıladıkları yaşam doyumu, sosyal destek ve öz yeterlilik düzeyleri ile ilgili çalışmaya rastlanmamıştır.

2.2.1. Yaşam Doyumu ile İlgili Yapılan Araştırmalar

Yaman (2019) bedensel engelli kişilerin algıladıkları sosyal destek seviyeleri ile yaşam doyumu arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamış ve bu doğrultuda çalışmasını nicel araştırma olarak tasarlamıştır. Araştırmanın örneklemini işitme, ortopedik ve görme engeli olan 155 engelli birey oluşturmaktadır. Çalışma süresince veri toplama araçları olarak Demografik Bilgi Formu, Yaşam Doyumu Ölçeği ve Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada istatistiksel analizler SPSS 21.0 programı ile yapılmıştır. Çalışma sonuçlarına bakıldığında, Çok Boyutlu Algılan Sosyal Destek Ölçeği ve Yaşam Doyumu Ölçeği puanları arasında pozitif yönde orta seviyede bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Ulaşılan bu sonuç doğrultusunda, engelli bireylerin algıladıkları özel bir insan, aile, arkadaş alt ölçek ve çok boyutlu sosyal destek toplam puanlarının yüksek olmasının yaşam doyumlarını olumlu yönde etkilediğini, engelli bireylerin algıladıkları sosyal destek düzeyi arttıkça yaşam doyumlarının da arttığı söylenebilir.

Aksel (2017) yapmış olduğu çalışmada engelli kadınların beden imajı algısını ve bunun engelli kadınların yaşam doyumlarına etkisinin belirlenmesini amaçlamıştır.

Araştırma nicel olarak düzenlenmiştir ve genel tarama modellerinden olan ilişkisel tarama modelinde ve korelasyonel türde bir araştırmadır. Araştırma örneklemini, Ankara ilinde engellilik ile ilgili çalışmaları olan sivil toplum kuruluşlarına kayıtlı 130 engelli kadın oluşturmaktadır. Çalışmada Demografik Bilgi Formu, Vücut Algısı Ölçeği, Yaşam Doyumu Ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 16.0 istatistik programında analiz edilmiştir. Araştırma sonuçları incelendiğinde engellilik sebebi, engel derecesi, engellilik türü, medeni durum ve yaşa göre yaşam doyum düzeyinin farklılık göstermediği, eğitim düzeyleri ile meslek durumlarına göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Bu değişkenler arasından yüksekokul ve fakülte mezunlarının ve uzmanlık gerektiren işleri olan engelli kadınların yaşam doyumu düzeylerinin daha yüksek olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Temiz (2010)' in çalışmasının birincil amacı görme kaybı ile psikiyatrik belirti ilişkisinin aydınlatılmasıyken araştırmanın ikincil amacı ise görme engelli bireylerde yaşam doyumu düzeyleri ile karşılarına çıkan stres faktörleri ile baş etme tarzlarının anlaşılması olarak ifade edilmiştir. Araştırmaya 110 görme engelli birey katılmıştır. Çalışmada Sosyodemografik Bilgi Formu, Kısa Semptom Envanteri, Yaşam Doyum Ölçeği ile Stresle Baş Etme Tarzları Anketi kullanılmıştır. Katılımcılardan toplamda 130 anket sorunun yanıtlanması istenmiştir. Analiz içim SPSS 12 programı kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçları incelendiğinde katılımcıların yaşam doyumlarının orta ve yüksek düzeylerde seyrettiği görülmüştür. Yaşam doyum oranları sosyodemografik verilerden eğitim düzeyleri ile ve bir işi olma durumu ile istatistik olarak anlamlı ilişki bulunmuştur. Bu sonuç engelli bireylere eğitim olanağı sunmanın ve iş imkanıları yaratmanın ne kadar önemli olduğunu bir kez daha vurgulamaktadır.

Çömez (2014) 'in araştırması fiziksel engelli ergenler ile engeli olmayan ergenlerin akran ilişkileri ve bu durumun onların yaşam doyumları düzeylerine etkisini saptamak amacıyla karşılaştırmalı, tanımlayıcı ve ilişki arayıcı olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada örneklemi oluşturanlar ise İBB Engelli Merkezleri ve Spor Merkezleri ile Zeytinburnu AKDEM'e aktif olarak gelen 152 fiziksel engelli ergenlerdir. Karşılaştırma grubu ise, araştırmaya katılmak için gerekli kriterlerine uyan, benzer bireysel özelliklere sahip sağlıklı ergenlerin bulunduğu, Zeytinburnu Ayhan Şahenk Ortaokulu ve Zeytinburnu Haluk Ündeğer Anadolu Lisesinde eğitim gören 185 sağlıklı ergenden oluşmaktadır. Araştırmada Bilgi Formu, Akran İlişkileri Ölçeği ile Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Doyumu Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında fiziksel engeli bulunanların, bir

engeli olmayanlara kıyasla akran ilişkilerinin daha düşük seviyede, yaşam doyumu düzeylerinin ise daha yüksek seviyede olduğu belirlenmiştir.

Şahin (2015)'in çalışması ortopedik engeli olan bireylerin sürekli öfke, öfke ifade biçimlerini, benlik saygısı ile beraber yaşam doyumu seviyelerini belirlemek tespit etmek için yapılmıştır. Araştırma tanımlayıcı olarak yapılmıştır. Araştırmanın evreni olarak 398 yetişkin ortopedik engelli birey belirlenmiştir. Verilerin toplanmasında 14 sorudan oluşan Kişisel Bilgi Formu, Sürekli Öfke-Öfke İfade Tarzları Ölçeği, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ve Yaşam Doyum Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analiz edilmesi için SPSS (Statistical Package For Social Sciences) 21.0 kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarında araştırmaya katılan engelli bireylerin, benlik saygıları ile beraber yaşam doyumu düzeylerinin yüksek olduğu, kadın ya da erkek olmanın öfke ifade biçimini, benlik saygısını ve yaşam doyumunu etkilemediği, düşük eğitim düzeyinin, bekar olmanın, herhangi bir işte çalışmamanın, sosyal güvence yokluğunun, kötü ekonomik durumun ve engelliğin yaşantıyı fazla etkilemesinin benlik saygısını düşürdüğü sonucu ifade edilmiştir.

Yılmazer (2016) tarafından yapılan çalışma engelli üniversite öğrencilerinin Üniversite Yaşam Kalitesi' ni incelemek amacıyla planlanmıştır. Çalışmada Sosyodemografik Bilgi Formu, Üniversite Yaşam Kalitesi Ölçeği, Genel Yaşam Kalitesi Ölçeği ve Yaşam Doyumu Ölçeği kullanılmıştır. Veri girişleri ve istatistiksel analizi İstatistik Paket Programı SPSS 22.00 kullanılarak yapılmıştır. Çalışmada sonuçlarına bakıldığında engelli üniversite öğrencilerinin, hem ÜYK'den hem de genel olarak sahip oldukları hayattan orta düzeyde memnun oldukları sonucuna varılmıştır. Çalışmada engelli öğrencilerin yaşam kalitesi ve memnuniyet düzeylerinin orta derecede oluşu engelli olmalarından değil, yaşadıkları ve öğrenim gördükleri ortamlarda karşılarına çıkan engellerden kaynaklanmış olabilir düşüncesi de ifade edilmiştir.

Ayça (2013) tarafından yapılan çalışma görme engelli çocukların ve ailelerinin spora başlamadan önce ve sonraki psikolojik durumlarını karşılaştırmak ve sporun görme engelli çocukların hayata bakış açılarını ne derece değiştirdiği konusunda bilgi sahibi olmak ayrıca görme engelli çocukların spora başlamadan önce ve sonraki fiziksel performansı ölçülerek gelişimlerini incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada ilk olarak 38 öğrenciye fiziksel ve psikolojik ölçümler, öğrencilerin velilerine ise psikolojik ölçümler uygulanmıştır. Daha sonra bu öğrencilerden 19 tanesi rastgele kontrol gurubu olarak belirlenmiştir. Geriye kalan 19 öğrenciye ise 3 ay goalball sporu yaptırılmış ve başta

yapılan ölçümler 3 ay sonra her iki gruba tekrar yaptırılmıştır. Bu çalışmaya yaş ortalaması 13,15±1,59yıl olan 19 erkek görme engelli öğrenci egzersiz grubu olarak ve yaş ortalaması 13,30±1,43 yıl olan 19 erkek öğrenci kontrol grubu olarak katılmıştır. Çalışmada Beck Umutsuzluk Ölçeği ve Yaşam Doyum Ölçeği kullanılmıştır. Yaşam doyumu ölçüm testinde, öğrencilere yapılan 3 aylık egzersiz sonrasında egzersiz grubunun yaşam doyumu yükselirken, kontrol grubunda herhangi bir artış belirlenmemiştir. Velilere uyguladığımız Yaşam Doyum Ölçeğinde ise spor yapmayan öğrenci velilerinin yaşam doyumlarının spor yapan sporcuların velilerinin yaşam doyumlarından düşük olduğu ifade edilmiştir. 3 aylık egzersiz sonundaki spor yapan öğrenci velilerinin ise yaşam doyumlarının arttığı bulgusu saptanmıştır.

Somoğlu (2016) tarafından yapılan çalışmanın amacı 2014-2015 eğitim-öğretim yılında Türkiye'de bulunan işitme engelliler liselerinde eğitim hayatlarına devam eden bireylerin spor yapma ve yapmama durumlarına göre algıladıkları sosyal destek düzeylerini ve yaşam doyumlarının katılımcıların kişisel bilgilerinden elde edilen değişkenlere göre farklılaşma durumunu karşılaştırarak tespit etmek ve sonrasında aralarındaki ilişki durumunu belirlemektir. Araştırma nicel yaklaşım çerçevesinde tarama yöntemi ile yürütülmüştür. Araştırmanın örneklemini, 327'si erkek ve 217 'si kadın olmak üzere 544 işitme engelli öğrenci oluşturmaktadır. Çalışmada Kişisel Bilgi Formu, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve Yaşam Doyumu Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada SPSS 20. istatistik programı aracılığıyla değerlendirme yapılmıştır. Araştırmanın sonuçlarında ise, katılımcıların yaşam doyumu puanlarının spor yapanların lehine ortalamanın üzerinde olduğu görülmektedir. Spor yapan ve yapmayan işitme engelli meslek liselerinde öğrenim gören öğrencilerin yaşam doyum düzeyi puanlarının ortalama ve standart sapma değerlerinin engel durumu dikkate alınarak bakıldığında ise istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir farklılık bulunamamıştır.

Addobbo, Sarti ve Siciulli (2015) İtalya'da engellilik ve yaşam doyumunu belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmalarında 25-67 yaş arasındaki genç ve yaşlı engelli bireylerle çalışmışlardır. Yaşlı engelli bireylerin yaşam doyumlarının genç engelli bireylere oranla daha iyi olduğunun ifade edildiği çalışma sonuçlarında, eğitim ve ekonomik koşul değişkeni engelli bireylerin yaşam doyumları üzerinde önemli etkiye sahip olduğu belirtilmiştir.

Carrasco ve Carulla (2012) çalışmalarında İspanya'da yaşayan 99 zihinsel engelli bireye Yaşam Doyumu Ölçeği, Yaşam Kalitesi Ölçeği ve sosyo-demografik bilgi formu doldurtarak ulaşmış, zihinsel engellilerde yaşam doyumu düzeylerini belirlemeyi amaçlamıştır. Zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumları üzerine medeni durum ve cinsiyet değişkenlerinin bir etkisinin olmadığının ifade edildiği çalışmada kendini sağlıklı olarak belirtme, ekonomik durum, arkadaşlık ilişkilerinin iyi olması ve yetenekleri doğrultusunda çalışma değikenlerinin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumları üzerinde etkili olduğu belirtilmiştir.

Kim, Schilling, Kim ve Han (2016) çalışmalarında Koreli yetişkin zihinsel engelli bireylerde boş zaman memnuniyetinin, engelliliği kabul etme derecesinin ve sosyal ilişkilerin yaşam doyumları üzerine etkisini değerlendirmişlerdir. Yaş grubu 20-69 arasında değişen 182 yetişkin zihinsel engelli bireyle yapılan çalışmada kullanılan demorafik bilgi formunda yaş, medeni durum, eğitim, çalışma durumu gibi değişkenler yer almıştır. Sonuçların SPSS 18 ile analiz edildiği çalışmada boş zaman memnuniyeti ve engellliği kabul etmenin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumları üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu ifade edilmiştir.

Rodrigez (2009) engellilik başlangıcı ve yaşam doyumunu belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmasında engelli olmanın yaşam memnuniyeti üzerine etkisini değerlendirmiştir. Yapılan çalışmada 1984-2006 yılları arasında Alman sosyo-ekonomik panelindeki veriler kullanılmıştır. Çalışmaya 21-58 yaş arasındaki engelli bireyler katılmıştır. Sonuçlar engelli olmanın yaşam doyumu seviyesinde önemli olumsuz etkisi olduğunu ancak adaptasyon çalışmaları ile yaşam doyumu düzeylerinin arttırılabileceğini ifade etmektedir.

2.2.2. Sosyal Destek ile İlgili Yapılan Araştırmalar

Bursa (2010)'nın çalışması fiziksel engellilerde depresyon düzeyi ile çok boyutlu algılanan sosyal destek düzeylerini tespit etmek amacı ile tanımlayıcı olarak yapılmıştır. 10 Şubat- 30 Mayıs tarihleri arasında yatan ve ayakta tedavi gören görme ve işitme engeli bulunmayan 120 birey araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Araştırmada veri toplamak amacıyla Sosyodemografik Bilgi Formu, Beck Depresyon Envanteri, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği kullanılmıştır. İstatistiksel analizler SPSS 15.0 programı ile yapılmıştır. Çalışma sonuçlarına bakıldığında fiziksel engelli bireylerin, yaş, medeni

durum, gelir ve ekonomik durumu algılama ile çok boyutlu algılan Sosyal Destek Ölçeği puanı arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Yaman (2019) bedensel engelli kişilerin algıladıkları sosyal destek seviyeleri ile yaşam doyumu arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamış ve bu doğrultuda çalışmasını nicel araştırma olarak tasarlamıştır. Araştırmanın örneklemini işitme, ortopedik ve görme engeli olan 155 engelli birey oluşturmaktadır. Çalışma süresince veri toplama araçları olarak Demografik Bilgi Formu, Yaşam Doyumu Ölçeği ve Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada istatistiksel analizler SPSS 21.0 programı ile yapılmıştır. Çalışma sonuçlarına bakıldığında, Çok Boyutlu Algılan Sosyal Destek Ölçeği ve Yaşam Doyumu Ölçeği puanları arasında pozitif yönde orta seviyede bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Ulaşılan bu sonuç doğrultusunda, engelli bireylerin algıladıkları özel bir insan, aile, arkadaş alt ölçek ve çok boyutlu sosyal destek toplam puanlarının yüksek olmasının yaşam doyumlarını olumlu yönde etkilediğini, engelli bireylerin algıladıkları sosyal destek düzeyi arttıkça yaşam doyumlarının da arttığı söylenebilir.

Özdemir (2019) çalışması ile özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerde çocuğun bakımını üstlenen annelerin sosyal destek algıları, memnuniyet düzeyleri ve görüşlerinin incelenmesini amaçlamıştır. Araştırmada hem nitel hem nicel verileri ele alan karma yöntem araştırmalarından paralel karma yöntem deseni kullanılmıştır. Araştırma örneklemini Ankara ili Sincan ilçesi sınırları içerisinde yaşayan ve özel gereksinimli çocuğa sahip olan 100 anne oluşturmuştur ve katılımcılara Sosyal Destek Ölçeği ve Yapılandırılmış Görüşme Formu uygulanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında ise özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin yaşları ve eğitim durumları ile sosyal destek algıları ve memnuniyet düzeyleri arasında anlamlı farklılık olduğu ancak diğer değişkenler için böyle bir farklılıktan söz edilemeyeceği yine annelerin büyük oranda yetersiz destek algısına sahip oldukları, bu durumun memnuniyet düzeylerine de benzer şekilde yansıdığı, çocuklarının engel türüne ve oranına bağlı olarak fiziksel ve ruhsal sorunlar yaşadıkları, sosyal aktivitelerde bulunma ve kendilerine zaman ayırma gibi olanaklarının kısıtlı olduğu ve çocuklarının gelecekleri için kaygı duydukları bulgularına ulaşılmaktadır.

Toprak (2018)'in çalışmasında ile üstün yetenekli ve zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin yaşam doyumları, yaşam kaliteleri ve sosyal destek algılarının karşılaştırılması amaçlanmıştır. Çalışmanın örneklemini Ankara İlinde BİLSEM' kayıtlı olan ve Rehberlik Araştırma Merkezi aracılığı ile rehabilitasyon merkezlerine devam eden çocuğu olan 137

kişi oluşturmaktadır. Çalışmada anket formu kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucuna bakıldığında ise yaşam doyumu, yaşam kalitesi ve sosyal destek seviyeleri açısından üstün yetenekli çocuğu olan ailelerin zihinsel engelli çocuğa sahip ailelere oranla daha yüksek ortalama puanlara sahip oldukları ifade edilmiştir.

Gönültaş (2019)'ın çalışmasının amacı zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek ve bakım yükü ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırma tarama modelinde, kesitsel olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evreni oluşturan grup zihinsel engellilerin eğitim gördüğü üç özel eğitim kurumunda çocuğu bulunan 111 ebeveyndir. Araştırmada Sosyodemografik Bilgi Formu, Çok Boyutlu Sosyal Destek Ölçeği, Zarit Bakım Yükü Ölçeği ve Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği kısa formu kullanılmıştır. Araştırmanın analizinde SPSS 15.0 kullanılmıştır. Çalışmaların sonuçlarına bakıldığında engelli çocuğu olan ebeveynlerin yaşam kalitesinde hem bakım yükü, hem de sosyal desteğin anlamlı düzeyde ilişkisi olduğu görülmektedir.

Lippold ve Burnst (2009) çalışmalarını engelli bireylerin sosyal destek düzeylerinin belirlemek amacıyla 30 zihinsel engelli ve 17 fiziksel engelli birey ile gerçekleştirmişlerdir. Çalışma sonuçlarında ise zihinsel engelli bireylerin sosyal destek düzeyleri önemli ölçüde düşük bulunurken sosyal destek düzeylerinin belirleyicisi olarak aile, bakım veren kişi ve arkadaşlık ilişkileri ifade edilmiştir.

Lunsky ve Benson (2001) çalışmalarında sosyal desteğin zihinsel engelli bireylerin depresyon düzeyleri ve yaşam kaliteleri üzerine etkisini araştırmayı amaçlamıştır. Çalışma sonuçlarında sosyal destek düzeyleri düşük olan zihinsel engelli bireylerin yaşam kalitelerinin düşük olacağı belirtilirken, sosyal desteğin yaşam kalitesi üzerine etkisi vurgulanmıştır.

Williams, Hasting, Crowe ve Pemberton (2011) çalışmalarında, 38 zihinsel engelli bireyle sosyal destek ve psikolojik problemlere etkisinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın sonucunda, sosyal desteğin zihinsel engelli bireylerin psikolojik sorun yaşamalarına etkisi olmadığı ifade edilirken daha çok başkaları tarafından eleştirilen zihinsel engelli bireylerin psikolojik sorun yaşadıkları belirtilmiştir.

Forouzan, Mahmoodi, Shushtari, Salimi, Sajjadi, ve Mahmood (2013) çalışmalarında fiziksel engelli bireylerde algılanan sosyal destek düzeyini araştırmışlardır. Çalışmaya 136 tane fiziksel engelli birey katılmıştır. Katılımcılar 68 i erkek 68 i kadın ve yaş ortalaması 33

dür. Bağımlı değişken olarak algılanan sosyal destek ile bağımsız değişken olarak demografik değişkenler arasındaki düzeltilmiş ilişkiyi tanımlamak için geriye dönük yöntemle çoklu doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır. Çalışmaya katılan fiziksel engelli bireylerin sosyal destek düzeylerinin yetersiz olduğu sonucuna varılmıştır. Sağlığın sosyal belirleyicilerinden biri olarak sosyal destek, insanların yaşamlarındaki psikolojik koşulların iyileştirilmesinde önemli bir rol oynar; bu nedenle, sosyal desteğin farkında olmak ve engelliler için onu geliştirmek için etkili müdahaleler tasarlamak çok önemlidir sonucu ifade edilmiştir.

2.2.3. Öz Yeterlilik ile İlgili Yapılan Araştırmalar

Güner (2016)'in çalışması engelli bireylerin öz-yeterlilik ve öfke düzeyleri arasında ilişki olup olmadığını tespit etmek ve demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada örneklemi, ortopedik, görme, işitme ve süreğen engelli 115 kadın, 100 erkek toplam 215 engelli birey oluşturmaktadır. Çalışmada Kişisel Bilgi Formu, Genel Özyeterlilik İnanç Ölçeği ve Sürekli Öfke İfade Tarz Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizi için SPSS 22.0 programı kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, engelli bireylerin öz yeterlilik ve öfke düzeyleri orta düzeyde bulunmuş, engelli bireylerin öz-yeterliliklerinde engel derecesi ve ekonomik durum, öfke düzeylerinde ise engel grubu ve ekonomik durum açısından anlamlı farlılıklar olduğu belirtilmiştir. Bunun yanısıra öz yeterlilik düzeyleri ile öfke dzüeyleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Genel öz yeterlilik ve başlama, yılmama alt boyutları ile içte tutulan öfke arasında zayıf, negatif yönde bir ilişki olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Kalkan (2018) çalışmasında engelli bireylerin yalnızlık, öfke ve öz-yeterlilik düzeyleri arasındaki ilişkinin araştırılmasını amaçlamıştır. Araştırmanın örneklemini rehabilitasyon merkezlerine devam eden 18-65 yaş aralığındaki 200 fiziksel yetersizliğe sahip kişi oluşturmaktadır. Veri toplama araçları olarak Sosyodemografik Bilgi Formu, Genel Özyeterlilik Ölçeği, Yalnızlık Ölçeği ve Sürekli Öfke Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma verilerinin analizi için SPSS 23.00 programından yararlanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre engellilerde düşük öz yeterlilik ve öfkenin, yalnızlık düzeyini artırdığı ve genel öz yeterlilik algısındaki yetersizliğin de öfkeyi artırdığı belirlenmiştir.

Uzun (2019) çalışmasında engelli çocuğu olan annelerde fiziksel aktivite düzeyi, bakım veren yükü, öz yeterlilik ve depresyon arasındaki ilişkinin incelenmesini

amaçlamıştır. Araştırma, tanımlayıcı kesitsel bir araştırmadır. Araştırmaya çocuğu engelli olan 121 anne katılmıştır. Araştırmada Uluslararası Fiziksel Aktivite Anketi, Bakım Veren Yükü Ölçeği, Ebeveyn Öz Yeterlilik Anketi, Beck Depresyon Ölçeği kullanılmış ve analizin analiz aşamasında SPSS 25.0 programından yararlanılmıştır. Araştırma sonuçlarına baktığımızda, engelli çocuğu olan annelerin fiziksel aktivite düzeyleri düşük olduğu ifade edilmiştir. Aktivite düzeyi ile ebeveyn öz yeterliliği arasında ilişki bulunup, depresyon ve bakım veren yükü ile arasında ilişki bulunamamıştır. Öz yeterlilik duygusu yüksek olan annelerin bakım vermeye bağlı yaşadığı stres daha düşük olduğu belirtilirken, öz yeterliliğin düşük olması ve bakım verme yükünün yüksekliğinin annelerin depresyon düzeyleriyle ilişkili olduğu bulgusu ifade edilmiştir.

Serin (2012) tarafından yapılan araştırmanın amacı zihinsel engelli ergenlerin, sosyal beceri düzeyleri ve ortaya koydukları davranış sorunları ile ebeveynlerinin genel öz yeterlilik algısını karşılaştırmaktır. Araştırmanın evrenini eğitilebilir düzeyde zihinsel engele sahip 11 ile 21 yaş arasında olan ergenler ile aileleri oluşturmaktadır. Bu araştırmaya 59'u kız, 102'si erkek olmak üzere 161 öğrenci katılmıştır. Ayrıca araştırmaya katılım gösterenlerin 59'u baba, 126'sı annedir. Araştırmada veri toplama araçları olarak Öğrenci-Ebeveyn Bilgi Formu, Okul Sosyal Davranış Ölçekleri ile Genel Öz Yeterlilik Ölçeği Türkçe Formu kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde SPSS 15 programı kullanılmıştır. Araştırmada sonuç olarak, zihinsel engelli bireylerin sosyal beceri düzeyleri ile ebeveynlerin genel öz yeterlilikleri arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu ifade edilirken, ortaya koydukları davranış problemleri ile ebeveynlerin genel öz yeterlilikleri arasında ise negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Kulbaş (2015) 'ın çalışmasının amacı grupla psikolojik danışma uygulamasının otizmli çocuğa sahip olan annelerin öz yeterlilik ve umutsuzluklarına etkisinin incelenmesidir. Araştırmanın örneklemi, İstanbul Kağıthane ilçesi Selahaddin Korkmaz Özel Eğitim İş Uygulama Okulunda özel eğitim almakta olan otizmli çocukların annelerinden oluşur. Araştırmanın deney ve kontrol grubu toplam 20 kişidir. 114 kişiye uygulanan öntest uygulamasına göre umutsuzluk puanları ortalamanın üstünde olan, öz yeterlilik seviyeleri ise ortalamanın altında olan 42 kişi belirlenmiştir. Çalışmada Beck Umutsuzluk Ölçeği ve Genel Öz yeterlilik Ölçeği kullanılmıştır.

İstatistiksel analiz sonunda grupla psikolojik danışmanın, otizmli çocuğu olan annelerin umutsuzluk ve öz yeterlilik düzeyleri üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu

gözlenmiştir. Bu bulguya göre grupla psikolojik danışma uygulaması otizmli çocuğu olan ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerini azaltmakta, öz yeterlilik düzeylerini ise yükseltmektedir.

Payne ve Johado (2004)'nun zihinsel engelli bireylerde öz yeterlilik düzeyinin araştırıldığı çalışmasına 38 zihinsel engelli 19 engelli olmayan birey katılmıştır. Çalışma sonuçlarında zihinsel engelli bireylerin sosyal destek, sosyal yetenek, depresyon ve öz yeterlilik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirtilmiştir.

Li ve Yi (2008) zihinsel engelli bireylerin işe hazırlık ve kariyer seçimleri üzerinde öz yeterliliklerinin etkisini belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmalarına 47 zihinsel engelli birey katılmıştır. Çalışma sonuçlarında zihinsel engelli bireylerin öz yeterlilik düzeylerinin düşüklüğünün kariyer seçimi ve işe hazırlık süreçleri üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu belirtilmiştir.

Peterson,Lowe,Peterson,Nothwehr, Janz ve Lobas (2008) zihinsel engelli yetişkin bireylerde boş zaman etkinliklerine yönelik fiziksel aktivite yolları üzerinde sosyal destek ve öz yeterlilik düzeylerinin etkisinin belirlenmesi amacıyla yaptıkları çalışmalarına 152 zihinsel engelli birey katılmıştır. Çalışmada zihinsel engelli bireylerin sosyal hayata katılımları ve fiziksel aktivite düzeylerinin arttırılması için öz yeterlilik düzeylerinin çok önemli bir unsur olduğu sonucuna varılmıştır.

Nota, Ginevra ve Carrieri (2010) zihinsel engelli genç yetişkinler arasında kariyer çıkarları ve öz yeterlilik inançlarının belirlenmesi amacıyla yapmış oldukları çalışmalarında 129 zihinsel engelli bireyle çalışmışlardır. Çalışmada belirlenen kariyer alanları ile özyeterlilik düzeyleri arasında ilişki olup olmadığı araştırılmış ve belirlenen altı kariyer alanında (sosyal, girişimci, sanatsal, geleneksel, gerçekçi ve araştırmacı) tamamının öz yeterlilik düzeyinden etkilendiği yani özyeterlilik düzeyleri yüksek olan zihinsel engelli bireylerin bu alanlarda daha başarılı olduğu ifade edilmiştir.

BÖLÜM III: YÖNTEM

Bu bölümde sırasıyla araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizi ile ilgili bilgilere yer verilecektir.

3.1. Araştırma Modeli

Araştırmanın modeli olarak; Bursa ilinde yaşayan yetişkin zihinsel engelli bireylerin istihdam edilme durumlarına göre yaşam doyumu, sosyal destek ve özyeterlilik düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla betimsel ve ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modelleri, iki ya da fazla sayıdaki değişken arasında yer alan değişimin varlığını ortaya koymak amacıyla seçilen araştırma modelleri olarak tanımlamıştır (Karasar, 2005, s.81).

3.2. Araştırma Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Bursa ilinde yaşayan herhangi bir devlet hastanesi tarafından verilmiş zihinsel engelli raporu olan 18 yaş üstü bireyler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini elverişli örnekleme tekniği ile seçilen ve araştırmaya katılmayı kabul eden yetişkin zihinsel engelli bireyler oluşturmaktadır. Elverişli örnekleme araştırmacının kolay şekilde erişebileceği örneklem grubuna ulaşmasını ifade eder. Bu örnekleme tekniği araştırmacının özellikle örneklem grubunun oluşturulması ve buna ulaşmasının zor olduğu durumlarda ve evren grubunun hepsinin belirlemesinin mümkün olmadığı durumlarda tercih edilen yöntemdir. Bu yöntem, pratik ve ekonomik olmasından dolayı önemli bir avantaja sahiptir (Monetle, Sullivan ve De Jong, 2010, s.150).Ölçeklerin uygulandığı grubun demografik özellikleri aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Tablo 3.1. Çalışma Grubunun Demografik Değişkenlerine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Değişken	**İstihdam Durumu**	Grup	**f**	**%**	**%$_{gec}$**	**%$_{yig}$**
Cinsiyet	**İstihdam edilen**	Kız	33	36	35,5	35,5
		Erkek	60	65	64,5	100
		Toplam	93	100	100	
	İstihdam edilmeyen	Kız	36	38	37,9	37,9
		Erkek	59	62	62,1	100
		Toplam	95	100	100	
Yaş	**İstihdam**	19-27	58	62	62,4	62,4

	edilen	28-36	29	31	31,2	93,5
		37 ve üstü	6	6,5	6,5	100
		Toplam	93	100	100	
	İstihdam	19-27	58	61	61,1	61,1
	edilmeyen	28-36	27	28	28,4	89,5
		37 ve üstü	10	11	10,5	100
		Toplam	95	100	100	
Annenin hayatta olma durumu	**İstihdam edilen**	Evet	86	93	92,5	92,5
		Hayır	7	7,5	7,5	100
		Toplam	93	100	100	
	İstihdam edilmeyen	Evet	84	88	88,4	88,4
		Hayır	11	12	11,6	100
		Toplam	95	100	100	
Babanın hayatta olma durumu	**İstihdam edilen**	Evet	75	81	80,6	80,6
		Hayır	18	19	19,4	100
		Toplam	93	100	100	
	İstihdam edilmeyen	Evet	78	82	82,1	82,1
		Hayır	17	18	17,9	100
		Toplam	95	100	100	
Birlikte yaşanılan kişiler	**İstihdam edilen**	Aile (Anne, baba, kardeş)	84	90	90,3	90,3
		Eş ve/veya çocuklar	1	1,1	1,1	91,4
		Yalnız	8	8,6	8,6	100
		Toplam	93	100	100	
	İstihdam edilmeyen	Ailem (Anne, baba, kardeş)	80	84	84,2	84,2
		Eş ve/veya çocuklar	7	7,4	7,4	91,6
		Yalnız	8	8,4	8,4	100
		Toplam	95	100	100	
Eğitim düzeyi	**İstihdam edilen**	İlkokul	11	12	11,8	11,8
		Ortaokul	31	33	33,3	45,2
		Lise	46	50	49,5	94,6
		Üniversite	2	2,2	2,2	96,8
		Okuryazar	3	3,2	3,2	100
		Toplam	93	100	100	
	İstihdam edilmeyen	İlkokul	17	18	17,9	17,9
		Ortaokul	29	31	30,5	48,4
		Lise	46	48	48,4	96,8
		Üniversite	1	1,1	1,1	97,9
		Okuryazar	2	2,1	2,1	100
		Toplam	95	100	100	
Medeni hal	**İstihdam edilen**	Evli	9	9,7	9,7	9,7
		Bekâr	84	90	90,3	100
		Toplam	93	100	100	
	İstihdam edilmeyen	Evli	13	14	13,7	13,7
		Bekâr	82	86	86,3	100
		Toplam	95	100	100	
Çocuğu olma durumu	**İstihdam edilen**	Evet	9	9,7	9,7	9,7
		Hayır	84	90	90,3	100
		Toplam	93	100	100	
	İstihdam edilmeyen	Evet	15	16	15,8	15,8
		Hayır	80	84	84,2	100
		Toplam	95	100	100	
Meslek	**İstihdam edilen**	Memur	22	24	23,7	23,7
		İşçi	44	47	47,3	71
		Serbest	27	29	29	100
		Toplam	93	100	100	
	İstihdam edilmeyen	Mesleği yok	92	97	96,8	96,8
		İşçi	2	2,1	2,1	98,9
		Serbest	1	1,1	1,1	100
		Toplam	95	100	100	
Kıdem	**İstihdam**	0-12 ay	44	47	47,3	47,3

	edilen	13-24 ay	21	23	22,6	69,9
		25-36 ay	9	9,7	9,7	79,6
		37-48 ay	10	11	10,8	90,3
		49-60 ay	4	4,3	4,3	94,6
		61 ay ve üstü	5	5,4	5,4	100
		Toplam	93	100	100	
	İstihdam edilmeyen	Hiç çalışmamış	45	47	47,4	47,4
		1-12 ay	48	51	50,5	97,9
		13-24 ay	1	1,1	1,1	98,9
		61 ay ve üstü	1	1,1	1,1	100
		Toplam	95	100	100	
Gelir Düzeyi	**İstihdam edilen**	Düşük	21	23	22,6	22,6
		Orta	50	54	53,8	76,3
		Yüksek	22	24	23,7	100
		Toplam	93	100	100	
	İstihdam edilmeyen	Geliri yok	90	95	94,7	94,7
		İşçi	4	4,2	4,2	98,9
		Serbest	1	1,1	1,1	100
		Toplam	95	100	100	
Çalışmama Süresi	**İstihdam edilmeyen**	Hiç çalışmamış	45	47,4	47,4	47,4
		1-12 ay	17	17,9	17,9	65,3
		13-24 ay	3	3,2	3,2	68,4
		25-36 ay	7	7,4	7,4	75,8
		37-48 ay	7	7,4	7,4	83,2
		49-60 ay	9	9,5	9,5	92,6
		60 ay ve üstü	7	7,4	7,4	100,0
		Toplam	95	100,0	100,0	
İş arayıp aramama	**İstihdam edilmeyen**	Evet	51	53,7	56,7	56,7
		Hayır	44	46,3	43,3	100,0
		Toplam	95	100,0	100,0	
İş başvurusu yapıp yapmama	**İstihdam edilmeyen**	Evet	42	44,2	46,7	46,7
		Hayır	53	55,8	55,8	100,0
		Toplam	95	100,0		
Daha önce çalışıp çalışmama	**İstihdam edilmeyen**	Evet	48	50,5	50,5	50,5
		Hayır	47	49,5	49,5	100,0
		Toplam	95	100,0	100,0	
Daha önce ki çalışma süresi	**İstihdam edilmeyen**	1-12 ay	36	75	75	75
		13-24 ay	10	20,8	20,8	95,8
		25-36 ay	2	4,2	4,2	100
		Toplam	48	100	100	
İş değiştirme sayısı	**İstihdam edilmeyen**	1	23	24,2	52,3	52,3
		2	12	12,6	27,3	79,5
		3	6	6,3	13,6	93,2
		4	2	2,1	4,5	97,7
		5	1	1,1	2,3	100,0
		Toplam	44	46,3	100,0	
Boş zaman aktiviteleri	**İstihdam edilen**	Evde ailemle otururum	24	25,8	25,8	25,8
		Arkadaşlarımla dışarıya çıkarım	61	65,6	65,6	91,4
		Tek başıma dışarıya çıkarım	8	8,6	8,6	100,0
		Toplam	93	100,0	100,0	
	İstihdam edilmeyen	Evde ailemle otururum	44	46,3	46,3	46,3
		Arkadaşlarımla dışarıya çıkarım	41	43,2	43,2	89,5
		Tek başıma dışarıya çıkarım	9	9,5	9,5	98,9
		Diğer	1	1,1	1,1	100,0
		Toplam	95	100,0	100,0	
Yapabilecekleri Şeyler	**İstihdam edilen**	Bana verilen görevlerin çoğunu yapabilirim	56	60,2	60,2	60,2
		Bana verilen bazı görevleri yapabilirim	30	32,3	32,3	92,5

		Günlük yaşamda çoğu şeyi yapamam	5	5,4	5,4	97,8
		Yapamadığım işlerde yardım istemem	2	2,2	2,2	100,0
		Toplam	93	100,0	100,0	
	İstihdam edilmeyen	Bana verilen görevlerin çoğunu yapabilirim	24	25,3	25,3	25,3
Hayatlarına ait düşünceleri	**İstihdam edilen**	Ben mutlu bir insanım	75	80,6	80,6	80,6
		Ben mutlu değilim	6	6,5	6,5	87,1
		Fikrim yok	12	12,9	12,9	100,0
		Toplam	93	100,0	100,0	
	İstihdam edilmeyen	Ben mutlu bir insanım	44	46,3	46,3	46,3
		Ben mutlu değilim	24	25,3	25,3	71,6
		Fikrim yok	27	28,4	28,4	100,0
		Toplam	95	100,0	100,0	

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada yetişkin zihinsel engelli bireylerin demografik özelliklerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan ‘’Kişisel Bilgi Formu’’, ‘’Yaşam Doyumu Ölçeği’’, ‘’Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği’’, ‘’Genel Özyeterlilik Ölçeği’’ kullanılmıştır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Fomu

Kişisel bilgi formu, katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Kişisel Bilgi Formunda bireylerin yaş, cinsiyet, anne baba hayatta mı, eğitim düzeyi, bir işte çalışma durumu, çalışıyorsa hangi mesleği yaptığı, gelir düzeyi, çalışmayan bireyler için ne kadar zamandır çalışmadığı, daha önce çalıştı mı konularında bilgilere yer verilmiştir. Kişisel Bilgi Formunun ilk kısmında 4 tane ön soru hazırlanmıştır. Bu ön sorular en sevdiğiniz yemek, telefonla oynar mısınız, piknik yapmayı sever misiniz ve okula gitmek güzel bir şeydir şeklinde sorulardır. Bu soruların yanıtları bireylere sunulan ölçeklerde ki yanıtlama şekillerine göre hazırlanmış ve yetişkin zihinsel engelli bireylerin ölçek sorularını ve cevaplama şekillerini daha iyi anlamaları amaçlanmıştır.

3.3.2. Yaşam Doyumu Ölçeği

Diener, Emmons, Larsen ve Griffin (1985) tarafından geliştirilmiş olan “Yaşam Doyumu Ölçeği” (YDÖ) tek faktörlü bir yapıda toplamda 5 maddedenoluşmaktadır. Dağlı ve Baysal (2016) tarafından Türkiye koşullarında geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılan yaşam doyumu ölçeği tek boyutlu, 5 maddeden oluşan bir ölçme aracıdır. 7'li likert tipinde

bir öz bildirim ölçeği olan Yaşam Doyumu Ölçeği, "(1) Hiç Katılmıyorum" seçeneğinden "(7) Tamamen Katılıyorum" seçeneğine kadar olan metrik bir ölçümü içerir.Ölçeklerden elde edilen puanlar arasında tutarlık olup olmadığını test etmek amacıyla Pearson Mometler Çarpımı Korelasyon Katsayısı hesaplanmış ve 0,92 olarak saptanmıştır. Bu sonuca göre, Türkçe ve İngilizce ölçekler arasında yüksek düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı (Cronbach Alpha) mevcut çalışmada ise .92 seviyesinde olduğu söylenebilir.Ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlık kat sayısı 0,88 ve test- tekrar test güvenirliği ise 0,97 olarak saptanmıştır. Ölçeğin tek faktörden meydana geldiği ve açıklanan toplam varyans %68,389 olarak belirlenmiştir. Ölçekten alınan puan arttıkça yaşam doyumu artmaktadır (Dağlı ve Baysal, 2016).

3.3.3. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (Multidimensional Scale of Perceived Social Support); Zimet, Dahlem, Zimet ve Farley (1988) tarafından geliştirilmiştir. 12 maddelik bu kısa ölçek "Aile", "Arkadaş" ve "Özel bir insan" gibi üç alt boyuttan kaynaklanan desteğin yeterliliğini kişilerin öznel olarak değerlendirmelerini amaçlamaktadır. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Eker ve Arkar (1995) tarafından Türkçeye çevrilerek geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılmıştır.Likert tipi ölçek olup 1'den 7'ye kadar 1 hayır 7 evet arasında işaretlenmesi istenen bir ölçek tipidir.Ölçeğin yapı geçerliğinin ikincisi yine Eker ve Arkar (2001) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada, ölçeğin iç tutarlılık katsayısı üç alt boyutta .80 ile .95 arasında bulunmuştur. Ölçeğin orijinalinin güvenirlik katsayısı .88, test-tekrar test güvenirliği ise .85 olarak belirtilmektedir. Ölçeğin Türkçe formunun güvenirliğini ölçmek amacıyla kullanılan Cronbach's Alpha yöntemi sonucunda üniversite örnekleminde r = .85, sağlık merkezi örnekleminde r = .77, böbrek hastaları örnekleminde r = .86, normal örneklemde r = .87, psikiyatri örnekleminde r=.88 olarak belirtilmektedir. Elde edilen puanın düşük olması algılanan sosyal desteğin düşük olduğunu; yüksek olması ise algılanan sosyal destek düzeyinin yüksek olduğunu ifade etmektedir (Eker ve Arkar, 1995).

3.3.4. Genel Özyeterlilik Ölçeği

Ölçeğin 23 maddelik özgün formu Sherer, Maddux, Mercandante, Dunn, Jacobs ve Roger (1982) tarafından geliştirilmiştir. Özgün haliyle 14 dereceli olan ölçeğin sonraki hali beş dereceli Likert tipi bir ölçeğe çevrilmiştir (Sherer ve Adams 1983). Türkiye'deki

geçerlilik ve güvenilirlik çalışması da Yıldırım ve İlhan (2010) tarafından yapılan “Genel Öz Yeterlilik Ölçeğinde toplam 17 ifade yer almaktadır. Ölçeğin “sizi ne kadar tanımlıyor?” sorusuna beş dereceli olarak “hiç”(1) ve “çok iyi”(5) yanıtları arasında değişen likert formatındaki hali kullanılmıştır. Ölçekteki 2, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 14, 16 ve 17. maddeler ters puanlanmaktadır.Tüm ölçeğin iç tutarlılık katsayısı (Cronbach alfa)de toplam korelasyonları ve Cronbach alfa katsayıları da hesaplanmıştır. Cronbach alfa katsayılarının 0,78 ile 0,81 arasında değiştiği saptanmıştır. Ölçeğin test tekrar test güvenilirliği için ikinci kez ulaşılabilen toplam 236 kişiden elde edilen veriler analiz edilmiştir. Buna göre, üç hafta (2-4 hafta arasında) arayla elde edilen veriler üzerinden hesaplanan test tekrar test güvenirlik katsayısı ise (Pearson r) 0,69, ($p<0,0001$) olarak bulunmuştur. Ölçek toplam puanı 17-85 arasında değişebilmektedir; puanın artması öz yeterlilik inancının arttığını göstermektedir(Yıldırım ve İlhan, 2010).

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmanın uygulaması 2019-2020 eğitim öğretim yılı içerisinde Bursa ilinde yapılmıştır. Araştırma için kullanılacak ölçeklerin örneklerm grubu ile yüz yüze görüşülerek doldurtulması planlanmaktaydı. Ancak araştırma süresi içerisinde tüm dünyada ve ülkemizde ortaya çıkan salgın hastalık nedeniyle kamu kurumları ve diğer alanlarda çalışan zihinsel engelli bireylerin izinli sayılması ve devletin ilgili birimleri tarafından yapılan ‘’evde kal’’ çağrısı sonrası gerek uygulayıcı gerekse örneklem grubunu oluşturan zihinsel engelli bireylerin sağlığını tehikeye atmamak amacıyla yüz yüze görüşme durumu gerçekleştirilememiştir. Yüz yüze görüşme yapılamayacağı için GOOGLE formdan ölçekler hazırlanmış ve veriler bu şekilde toplanmıştır. Bursa ilinde yer alan özel eğitim meslek okullarından mezun olan yetişkin bireylere, rehberlik araştırma merkezlerinde kaydı bulunan ve araştırmanın örneklemine uygun bireylere, kota sistemi nedeniyle engelli birey çalıştırma zorunluluğu olan işyerlerine ve burada çalışan yetişkin zihinsel engelli bireylere telefon aracılığı ile ulaşılıp çalışmanın amacı açıklanmıştır ve örneklemi oluşturan bireylerle görüşülerek çalışmaya katılmaya gönüllü olup olmadıkları sorulmuştur. Daha sonra çalışmaya katılmayı kabul eden bireylere ‘’Kişisel Bilgi Formu’’, ‘’Yaşam Doyumu Ölçeği’’ Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği’’, ‘’Genel Özyeterlilik Ölçeği’’ nden oluşan formlar ‘’WhatsApp’’ aracılığı ile gönderilmiştir. ‘’Kişisel Bilgi Formu’’nda zihinsel engelli bireylerin soruları anlamaları ve daha kolay yanıt vermelerini sağlamak amacıyla ön sorular hazırlanmıştır. Hazırlanan bu ön soruların

yanıtları çalışmada kullanılan ölçeklerde ki cevapları anlamaları açısından ölçeklerde yer alan cevap tarzlarına göre düzenlenmiştir. Örneğin bu sorulardan bir tanesi ‘’piknik yapmayı sever misiniz’’ sorusudur. Bu soruya verilecek yanıtlar 1’de 7’ye kadar numaralandırılmıştır. 1 ‘in kesinlikle sevmem, 7’nin kesinlikle severim demek olduğu, arada ki sayılar arttıkça piknik yapmayı daha çok sevdiği anlamı olduğu belirtilmiştir. Bu yanıt şekli çalışmamızda kullanılan ‘’Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği’’ nde olan yanıt şekli ile aynıdır. Hazırlanan ön soru ile sayıların ne ifade ettiğinin yetişkinzihinsel engellibireyler tarafından anlaşılması ve bunun kullanılan ölçek içinde uygulanması amaçlanmıştır. Bahsedilen ön sorular salgın sürecinden önce zihinsel engelli birkaç bireyle yapılan yüzyüze görüşmeler ile hazırlanmıştır. Genel olarak hepsinin hayatında olan durumlar ön soru olarak hazırlanmış ve yanıtlama şekillerini anlayıp anlamadıkları bu yüzyüze görüşmeler ile belirlenmiştir. Hazırlanan sorular içerisinde yanıt şekilleri olarak yetişkin zihinsel engelli bireylerin anlamasını kolaylaştıran sorular ölçeklerin öncesinde ön sorular şeklinde yerini almıştır. Araştırmadan elde edilen verilerin sadece bu araştırma için kullanılacağı, cevapların gizli kalacağı ve kimseyle paylaşılmayacağı belirtilmiştir. Toplam 223 form gönderilmiş ve bunların 188 tanesi geri dönmüştür. GOOGLE formda oluşturulan ölçeklerde boş bırakma ihtimali ortadan kaldırılabildiği için boş olarak geri dönen ölçek olmamış, 188 ölçek ile değerlendirme yapılmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizinde istatistiksel analiz yöntemleri kullanılmıştır. İstatiksel çözümlemelere başlamadan önce demografik değişkenler kişisel bilgi formuna göre belirlenmiş ve öğrencilere uygulanan ölçekler (Yaşam Doyumu Ölçeği, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve Genel Öz Yeterlilik Ölçeği) puanlanmıştır. Daha sonra elde edilen verilerin istatiksel çözümlemeleri bilgisayar ortamında gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler bilgisayarda bir istatistik programında analiz edilmiştir.

Öncelikle, araştırma grubunu oluşturan istihdam edilen ve edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin demografik özelliklerinin (yaş, cinsiyet, anne baba hayatta mı, eğitim düzeyi, bir işte çalışma durumu, çalışıyorsa hangi mesleği yaptığı, gelir düzeyi, çalışmayan bireyler için ne kadar zamandır çalışmadığı, daha önce çalıştı mı) frekans ve yüzde dağılımları çıkarılmıştır. Araştırma sorularını yanıtlamadan önce alt ölçekler ve ölçeklerin

toplam puanları için ortalama, standart sapma, çarpıklık ve basıklık değerleri hesaplanmıştır. Bu bağlamda:

- İstihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu, çok boyutlu algılanan sosyal destek ve genel öz yeterlilik ölçekleri puanlarının cinsiyet, annenin hayatta olma durumu, babanın hayatta olma durumu değişkenlerine göre anlamlı farklılık olup olmadığını test etmek amacıyla Mann whitney U testi;
- İstihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu, çok boyutlu algılanan sosyal destek ve genel öz yeterlilik ölçekleri puanlarının yaş, eğitim durumu, meslek ve gelir düzeyi değişkenlerine göre anlamlı farklılık olup olmadığını test etmek amacıyla Kruskal Wallis Testi;
- İstihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu, çok boyutlu algılanan sosyal destek ve genel öz yeterlilik ölçekleri puanlarının cinsiyet, annenin hayatta olma durumu, babanın hayatta olma durumu, daha önce çalışıp çalışmaması değişkenlerine göre anlamlı farklılık olup olmadığını test etmek amacıyla Mann whitney U testi;
- İstihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu, çok boyutlu algılanan sosyal destek ve genel öz yeterlilik ölçekleri puanlarının yaş, eğitim durumu, ne kadar süredir çalışmadığı değişkenlerine göre anlamlı farklılık olup olmadığını test etmek amacıyla Kruskal Wallis Testi kullanılmıştır.

BÖLÜM IV: BULGULAR VE YORUM

Bu bölümün ilk kısmında önce çalışma grubuna ilişkin demografik özellikler verilecek olup daha sonra araştırma sorularına yanıt aranacaktır. Birinci kısımda araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formundan elde edilen demografik özelliklere ilişkin frekans ve yüzde değerleri tablolar şeklinde verilerek her tablonun altında ilgili özelliklere dair yorumlara yer verilmiştir. Çalışma grubu olarak istihdam edilen ve istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireyler seçildiği için değişkenlerle ilgili oluşturulan her tabloda iki grup beraber ele alınmıştır. Sadece istihdam edilen veya sadece istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin cevapladığı sorularda ise tablo içerisinde yalnızca ilgili gruba dair frekans ve yüzde değerleri bilgileri verilmiştir.

İkinci kısımda ise araştırma sorularına dair analizlere yer verilmiştir. Yaşam Doyumu Ölçeği, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve Genel Öz Yeterlilik Ölçeği ile elde edilen dokuz araştırma sorusu ile ilgili analizlere ve Kişisel Bilgi Formu ile elde edilen, analize alınan demografik özelliklere ilişkin veriler tablolar halinde ifade edilmiş olup her tablonun altında araştırmada elde edilen sonuca dair yorumlara yer verilmiştir.

4.1. Demografik Özelliklere Yönelik Analizler

Tezin çalışma grubu istihdam edilen ve edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerden oluştuğundan demografik bilgiler karşılaştırmalı olarak sunulacaktır.

Tablo 4.1. Çalışma Grubunun Cinsiyet Değişkenine Ait Frekans ve Yüzde Değerleri

	Cinsiyet	**f**	**%**	**%$_{gec}$**	**%$_{yig}$**
İstihdam edilen	Kız	33	35,5	35,5	35,5
	Erkek	60	64,5	64,5	100,0
	Toplam	93	100,0	100,0	
İstihdam edilmeyen	Kız	36	37,9	37,9	37,9
	Erkek	59	62,1	62,1	100,0
	Toplam	95	100,0	100,0	

İstihdam edilen ve edilmeyen yetişkin bireylerin cinsiyet değişkenine ait frekans ve yüzde değerleri Tablo 4.1'de gösterilmiştir. Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli 93 bireyin 33'ü (% 35,5) kadın, 60'ı (% 64,5) erkektir. İstihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli 95 bireyin ise 36'sı (% 37,9) kadın, 59'u (% 62,1) erkektir.

Tablo 4.2. Çalışma Grubunun Yaş Değişkenine Ait Frekans ve Yüzde Değerleri

	Yaş	f	%	$\%_{gec}$	$\%_{yig}$
İstihdam edilen	19-27	58	62,4	62,4	62,4
	28-36	29	31,2	31,2	93,5
	37 ve üstü	6	6,5	6,5	100,0
	Toplam	93	100,0	100,0	
İstihdam edilmeyen	19-27	58	61,1	61,1	61,1
	28-36	27	28,4	28,4	89,5
	37 ve üstü	10	10,5	10,5	100,0
	Toplam	95	100,0	100,0	

İstihdam edilen ve edilmeyen yetişkin bireylerin yaş değişkenine ait frekans ve yüzde değerleri Tablo 4.2'de gösterilmiştir. Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin 58'i (% 62,4) "19-27" yaş aralığında, 29'u (% 31,2) "28-36" yaş aralığında, 6'sı (% 6,5) ise 37 yaş veya üstüdür. İstihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin ise 58'i (% 61,1) "19-27" yaş aralığında, 27'si (% 28,4) "28-36" yaş aralığında, 10'u (% 10,5) 37 yaş veya üstüdür.

Tablo 4.3. Çalışma Grubunun Annesinin Hayatta Olma Durumuna Ait Frekans ve Yüzde Değerleri

	Annenin hayatta olma durumu	f	%	$\%_{gec}$	$\%_{yig}$
İstihdam edilen	Evet	86	92,5	92,5	92,5
	Hayır	7	7,5	7,5	100,0
	Toplam	93	100,0	100,0	
İstihdam edilmeyen	Evet	84	88,4	88,4	88,4
	Hayır	11	11,6	11,6	100,0
	Toplam	95	100,0	100,0	

İstihdam edilen ve edilmeyen yetişkin bireylerin annesinin hayatta olma değişkenine ait frekans ve yüzde değerleri Tablo 4.3'te gösterilmiştir. Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihin engelli 93 bireyin 86'sının (% 92,5) annesi hayatta, 7'sinin (% 7,5) annesi hayatta değildir. İstihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli 95 bireyin ise, 84'ünün (% 88,4) annesi hayatta, 11'inin (% 11,6) annesi hayatta değildir.

Tablo 4.4. Çalışma Grubunun Babasının Hayatta Olma Durumuna Ait Frekans ve Yüzde Değerleri

	Babanın hayatta olma durumu	f	%	$\%_{gec}$	$\%_{yig}$
İstihdam edilen	Evet	75	80,6	80,6	80,6
	Hayır	18	19,4	19,4	100,0
	Toplam	93	100,0	100,0	

	Babanın hayatta olma durumu	f	%	$\%_{gec}$	$\%_{yig}$
İstihdam edilen	Evet	75	80,6	80,6	80,6
	Hayır	18	19,4	19,4	100,0
İstihdam edilmeyen	Evet	78	82,1	82,1	82,1
	Hayır	17	17,9	17,9	100,0
	Toplam	95	100,0	100,0	

İstihdam edilen ve edilmeyen yetişkin bireylerin babasının hayatta olma değişkenine ait frekans ve yüzde değerleri Tablo 4.4'te gösterilmiştir. Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkinzihinsel engelli 93 bireyin 75'inin (% 80,6) babası hayatta, 18'inin (% 19,4) babası hayatta değildir. İstihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli 95bireyin ise 78'inin (% 82,1) babası hayatta, 17'sinin (% 17,9) babası hayatta değildir.

Tablo 4.5. Çalışma Grubunun Birlikte Yaşadıkları Kişilere Ait Frekans ve Yüzde Değerleri

	Birlikte yaşanılan kişiler	f	%	$\%_{gec}$	$\%_{yig}$
İstihdam edilen	Aile (Anne, baba, kardeş)	84	90,3	90,3	90,3
	Eş ve/veya çocuklar	1	1,1	1,1	91,4
	Yalnız	8	8,6	8,6	100,0
	Toplam	93	100,0	100,0	
İstihdam edilmeyen	Ailem (Anne, baba, kardeş)	80	84,2	84,2	84,2
	Eş ve/veya çocuklar	7	7,4	7,4	91,6
	Yalnız	8	8,4	8,4	100,0
	Toplam	95	100,0	100,0	

İstihdam edilen ve edilmeyen yetişkin bireylerin birlikte yaşadıkları kişilere ait frekans ve yüzde değerleri Tablo 4.5' te gösterilmiştir. Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihin engelli bireylerin 84'ü (% 90,3) ailesiyle (anne, baba, kardeş), 1'i (%1,1) eş veya çocuklarıyla ve 8'i (% 8,6) yalnız yaşamaktadır. İstihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin 80'i (% 84,2) ailesiyle (anne, baba, kardeş), 7'si (% 7,4) eş veya çocuklarıyla ve 8'i (% 8,4) yalnız yaşamaktadır.

Tablo 4.6. Çalışma Grubunun Eğitim Düzeyine Ait Frekans ve Yüzde Değerleri

	Eğitim düzeyi	f	%	$\%_{gec}$	$\%_{yig}$
İstihdam edilen	İlkokul	11	11,8	11,8	11,8
	Ortaokul	31	33,3	33,3	45,2
	Lise	46	49,5	49,5	94,6
	Üniversite	2	2,2	2,2	96,8
	Okuryazar	3	3,2	3,2	100,0
	Toplam	93	100,0	100,0	

	Eğitim düzeyi	f	%	%gec	%yig
İstihdam edilen	İlkokul	11	11,8	11,8	11,8
	Ortaokul	31	33,3	33,3	45,2
	Lise	46	49,5	49,5	94,6
İstihdam edilmeyen	İlkokul	17	17,9	17,9	17,9
	Ortaokul	29	30,5	30,5	48,4
	Lise	46	48,4	48,4	96,8
	Üniversite	1	1,1	1,1	97,9
	Okuryazar	2	2,1	2,1	100,0
	Toplam	95	100,0	100,0	

İstihdam edilen ve edilmeyen yetişkin bireylerin eğitim düzeyine ait frekans ve yüzde değerleri Tablo 4.6' da gösterilmiştir. Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihin engelli bireylerin 11'i (% 11,8) ilkokul, 31'i (% 33,3) ortaokul, 46'sı (% 49,5) lise, 2'si (% 2,2) üniversite mezunu olup 3'ü (%3,2) okuryazar ancak her hangi bir eğitim kurumundan mezun değildir. İstihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli yetişkin 17'si (% 17,9) ilkokul, 29'u (% 30,5) ortaokul, 46'sı (% 48,4) lise, 1'i (% 1,1) üniversite mezunu olup 2'si (% 2,1) okuryazar ancak her hangi bir eğitim kurumunda mezun değildir.

Tablo 4.7. Çalışma Grubunun Medeni Hal Değişkenine Ait Frekans ve Yüzde Değerleri

	Medeni hal	f	%	%gec	%yig
İstihdam edilen	Evli	9	9,7	9,7	9,7
	Bekâr	84	90,3	90,3	100,0
	Toplam	93	100,0	100,0	
İstihdam edilmeyen	Evli	13	13,7	13,7	13,7
	Bekâr	82	86,3	86,3	100,0
	Toplam	95	100,0	100,0	

İstihdam edilen ve edilmeyen yetişkin bireylerin medeni hal değişkenine ait frekans ve yüzde değerleri Tablo 4.7' de gösterilmiştir. Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihin engelli 93 bireyin 9'u (% 9,7) evli, 84'ü (% 90,3) bekârdır. İstihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli 95bireyin ise 13'ü (% 13,7) evli, 82'si (% 86,3) bekârdır.

Tablo 4.8. Çalışma Grubunun Çocuğu Olup Olmama Değişkenine Ait Frekans ve Yüzde Değerleri

	Çocuğu olma durumu	f	%	%gec	%yig
İstihdam edilen	Evet	9	9,7	9,7	9,7
	Hayır	84	90,3	90,3	100,0
	Toplam	93	100,0	100,0	
İstihdam edilmeyen	Evet	15	15,8	15,8	15,8
	Hayır	80	84,2	84,2	100,0
	Toplam	95	100,0	100,0	

İstihdam edilen ve edilmeyen yetişkin bireylerin çocuğu olup olmama değişkenine ait frekans ve yüzde değerleri Tablo 4.8' de gösterilmiştir. Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli 93 bireyin 9'unun (% 9,7) çocuğu varken, 84'ünün (% 90,3) çocuğu yoktur. İstihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli 95 bireyin ise 15'inin (% 15,8) çocuğu varken, 80'inin (% 84,2) çocuğu yoktur.

Tablo 4.9. Çalışma Grubunun Meslek Değişkenine Ait Frekans ve Yüzde Değerleri

	Meslek	**f**	**%**	**%$_{gec}$**	**%$_{yig}$**
İstihdam edilen	Memur	22	23,7	23,7	23,7
	İşçi	44	47,3	47,3	71,0
	Serbest	27	29,0	29,0	100,0
	Toplam	93	100,0	100,0	
İstihdam edilmeyen	Mesleği yok	92	96,8	96,8	96,8
	İşçi	2	2,1	2,1	98,9
	Serbest	1	1,1	1,1	100,0
	Toplam	95	100,0	100,0	

İstihdam edilen ve edilmeyen yetişkin bireylerin meslek değişkenine ait frekans ve yüzde değerleri Tablo 4.9' da gösterilmiştir. Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin 22'si (% 23,7) memur, 44'ü (% 47,3) işçi olarak, 27'si (% 29) ise serbest meslekte çalışmaktadır. İstihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engellibireylerin ise 92'sinin (% 96,8) mesleği yoktur. 2'si (% 2,1) meslek olarak işçi olduğunu, 1'i (% 1,1) ise serbest meslekte olduğunu belirtmiştir.

Tablo 4.10. Çalışma Grubunun Kıdem Değişkenine Ait Frekans ve Yüzde Değerleri

	Kıdem	**f**	**%**	**%$_{gec}$**	**%$_{yig}$**
İstihdam edilen	0-12 ay	44	47,3	47,3	47,3
	13-24 ay	21	22,6	22,6	69,9
	25-36 ay	9	9,7	9,7	79,6
	37-48 ay	10	10,8	10,8	90,3
	49-60 ay	4	4,3	4,3	94,6
	61 ay ve üstü	5	5,4	5,4	100,0
	Toplam	93	100,0	100,0	
İstihdam edilmeyen	Hiç çalışmamış	45	47,4	47,4	47,4
	1-12 ay	48	50,5	50,5	97,9
	13-24 ay	1	1,1	1,1	98,9
	61 ay ve üstü	1	1,1	1,1	100,0
	Toplam	95	100,0	100,0	

İstihdam edilen ve edilmeyen yetişkin bireylerin kıdem değişkenine ait frekans ve yüzde değerleri Tablo 4.10'da gösterilmiştir. Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin 44'ü (% 47,3) 0-12, 21'i (% 22,6) 13-24, 9'u (% 9,7) 25-36, 10'u

(% 10,8) 37-48, 4'ü (% 4,3) 49-60, 5'i (% 5,4) 61 ay ve üstü istihdam edildiğini bildirmiştir. Şu anda istihdam edilmeyen bireylerden ise 45'i (% 47,4) hiç çalışmamış olduğunu 48'i (%50,5) 1-12, 1'i (%1,1) 13-24 ay, 1'i 61 ay ve üstü istihdam edildiğini bildirmiştir.

Tablo 4.11. Çalışma Grubunun Gelir Düzeyi Değişkenine Ait Frekans ve Yüzde Değerleri

	Gelir Düzeyi	**f**	**%**	**%$_{gec}$**	**%$_{yig}$**
İstihdam edilen	Düşük	21	22,6	22,6	22,6
	Orta	50	53,8	53,8	76,3
	Yüksek	22	23,7	23,7	100,0
	Toplam	93	100,0	100,0	
İstihdam edilmeyen	Geliri yok	90	94,7	94,7	94,7
	İşçi	4	4,2	4,2	98,9
	Serbest	1	1,1	1,1	100,0
	Toplam	95	100,0	100,0	

İstihdam edilen ve edilmeyen yetişkin bireylerin gelir düzeyi değişkenine ait frekans ve yüzde değerleri Tablo 4.11'de gösterilmiştir. Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin 21'i (% 22,6) düşük, 50'si (% 53,8) orta, 22'si (% 23,7) ise gelir düzeyini yüksek olarak belirtmişlerdir. İstihdam edilmeyen yetişkin zihin engelli bireylerin ise 90'ı (% 94,7)'si gelirinin olmadığını, 4'ü (% 4,2) orta, 1'i (%1,1) yüksek olarak gelir düzeyini belirtmiştir.

Tablo 4.12. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Ne Kadar süredir Çalışmadıkları Değişkenine Ait Frekans ve Yüzde Değerleri

	Çalışmama süresi	**f**	**%**	**%$_{gec}$**	**%$_{yig}$**
İstihdam edilmeyen	Hiç çalışmamış	45	47,4	47,4	47,4
	1-12 ay	17	17,9	17,9	65,3
	13-24 ay	3	3,2	3,2	68,4
	25-36 ay	7	7,4	7,4	75,8
	37-48 ay	7	7,4	7,4	83,2
	49-60 ay	9	9,5	9,5	92,6
	60 ay ve üstü	7	7,4	7,4	100,0
	Toplam	95	100,0	100,0	

İstihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin ne kadar süredir çalışmadığı değişkenine ait frekans ve yüzde değerleri Tablo 4.12'de gösterilmiştir. Araştırmaya katılan istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin 45'i (% 47,4) hayatları boyunca hiç çalışmadıklarını, 17'si (%17,9) 1-12, 3'ü (% 3,2) 13-24, 7'si (%7,4) 25-36 ay, 7'si (%7,4) 37-48 ay, 9'u (%9,5) 49-60 ay ve 7'si (% 7,4) 60 ay ve üstü süredir çalışmadığını belirtmişlerdir.

Tablo 4.13. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin İş Arayıp Aramama Değişkenine Ait Frekans ve Yüzde Değerleri

	İş arayıp aramama	**f**	**%**	**%gec**	**%yig**
İstihdam edilmeyen	Evet	51	53,7	56,7	56,7
	Hayır	44	46,3	43,3	100,0
	Toplam	95	100,0	100,0	

İstihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engellibireylerin şu anda iş arayıp aramamaları değişkenine ait frekans ve yüzde değerleri Tablo 4.13'te gösterilmiştir. Araştırmaya katılan istihdam edilmeyen yetişkin zihin engelli bireylerin 51'i (% 53,7) iş aradıklarını, 44'ü (% 46,3) ise iş aramadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 4.14. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Daha Önce İş Başvurusu Yapıp YapmamaDeğişkenine Ait Frekans ve Yüzde Değerleri

	İş başvurusu yapıp yapmama	**f**	**%**	**%gec**	**%yig**
İstihdam edilmeyen	Evet	42	44,2	46,7	46,7
	Hayır	53	55,8	55,8	100,0
	Toplam	95	100,0		

İstihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin daha önce iş başvurusu yapıp yapmamaları değişkenine ait frekans ve yüzde değerleri Tablo 4.14'te gösterilmiştir. Araştırmaya katılan istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin 42'si (% 44,2) daha önce iş başvurusu yaptıklarını, 53'ü (% 55,8) ise daha önce hiç iş başvurusu yapmadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 4.15. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Daha Önce Çalışıp Çalışmadıkları Değişkenine Ait Frekans ve Yüzde Değerleri

	Daha önce çalışıp çalışmama	**f**	**%**	**%gec**	**%yig**
İstihdam edilmeyen	Evet	48	50,5	50,5	50,5
	Hayır	47	49,5	49,5	100,0
	Toplam	95	100,0	100,0	

İstihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin daha önce çalışıp çalışmadıkları değişkenine ait frekans ve yüzde değerleri Tablo 4.15'te gösterilmiştir. Araştırmaya katılan istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin 48'i (% 50,5) daha önce çalıştıklarını, 47'si (% 49,5) ise daha önce çalışmadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 4.16. İstihdam Edilmeyen Daha Önce Çalıştığını İfade Eden Yetişkin Zihinsel Engelli BireylerinÇalışma Süresi Değişkenine Ait Frekans ve Yüzde Değerleri

	Çalışma süresi	f	%	%gec	%yig
İstihdam edilmeyen	1-12 ay	36	75	75	75
	13-24 ay	10	20,8	20,8	95,8
	25-36 ay	2	4,2	4,2	100
	Toplam	48	100	100	

İstihdam edilmeyen ancak daha önce çalıştığını belirten yetişkin zihinsel engelli bireylerin daha önce çalışma süreleri değişkenine ait frekans ve yüzde değerleri Tablo 4.16'da gösterilmiştir. Araştırmaya katılan istihdam edilmeyen zihinsel engelli yetişkin bireylerin 36'sı (% 75) 1-12 ay, 10'u (% 20,8) 13-24 ay, 2'si (% 4,2) 25-36 aylık çalışma geçmişleri olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 4.17. İstihdam Edilmeyen Daha Önce Çalıştığını İfade Eden Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Daha Önce Kaç İş Değiştirdiğine Dair Frekans ve Yüzde Değerleri

	İş değiştirme sayısı	f	%	%gec	%yig
İstihdam edilmeyen	1	23	24,2	52,3	52,3
	2	12	12,6	27,3	79,5
	3	6	6,3	13,6	93,2
	4	2	2,1	4,5	97,7
	5	1	1,1	2,3	100,0
	Toplam	44	46,3	100,0	

İstihdam edilmeyen ancak daha önce çalıştığını belirten yetişkin zihinsel engelli bireylerin daha önce kaç iş değiştirdiklerine ait frekans ve yüzde değerleri Tablo 4.17'de gösterilmiştir. Araştırmaya katılan istihdam edilmeyen yetişkin zihin engelli bireylerin 23'ü (% 24,2) 1, 12'si (% 12,6) 2, 6'sı (% 6,3) 3, 2'si (% 2,1) 4 ve 1'i (% 1,1) 5 iş değiştirmiştir.

Tablo 4.18. Çalışma Grubunun Boş Zaman Aktivitelerine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

	Boş zaman aktiviteleri	f	%	%gec	%yig
İstihdam edilen	Evde ailemle otururum	24	25,8	25,8	25,8
	Arkadaşlarımla dışarıya çıkarım	61	65,6	65,6	91,4
	Tek başıma dışarıya çıkarım	8	8,6	8,6	100,0
	Toplam	93	100,0	100,0	
İstihdam edilmeyen	Evde ailemle otururum	44	46,3	46,3	46,3
	Arkadaşlarımla dışarıya çıkarım	41	43,2	43,2	89,5
	Tek başıma dışarıya çıkarım	9	9,5	9,5	98,9
	Diğer	1	1,1	1,1	100,0
	Toplam	95	100,0	100,0	

İstihdam edilen ve edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin boş zaman aktivitelerine ilişkin frekans ve yüzde değerleri Tablo 4.18'de gösterilmiştir. Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin 24'ü (% 25,8) boş zamanlarında evde aileleriyle oturduklarını, 61'i (% 65,6) arkadaşlarıyla dışarı çıktıklarını, 8'i (% 8,6) tek başına dışarı çıktıklarını belirtmişlerdir. İstihdam edilmeyen yetişkin zihin engelli bireylerin ise 44'ü boş zamanlarında (% 46,3) evde aileleriyle oturduklarını, 41'i (% 43,2) arkadaşlarıyla dışarı çıktıklarını, 9'u (% 9,5) tek başına dışarı çıktıklarını, 1'i (% 1,1) diğer aktivitelerde bulunduklarını belirtmişlerdir.

Tablo 4.19. Çalışma Grubunun Yapabilecekleri Şeyler Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

	Yapabilecekleri Şeyler	**f**	**%**	**%$_{gec}$**	**%$_{yig}$**
İstihdam edilen	Bana verilen görevlerin çoğunu yapabilirim	56	60,2	60,2	60,2
	Bana verilen bazı görevleri yapabilirim	30	32,3	32,3	92,5
	Günlük yaşamda çoğu şeyi yapamam	5	5,4	5,4	97,8
	Yapamadığım işlerde yardım istemem	2	2,2	2,2	100,0
	Toplam	93	100,0	100,0	
İstihdam edilmeyen	Bana verilen görevlerin çoğunu yapabilirim	24	25,3	25,3	25,3
	Bana verilen bazı görevleri yapabilirim	54	56,8	56,8	82,1
	Günlük yaşamda çoğu şeyi yapamam	10	10,5	10,5	92,6
	Yapamadığım işlerde yardım istemem	7	7,4	7,4	100,0
	Toplam	95	100,0	100,0	

İstihdam edilen ve edilmeyen yetişkin bireylerin yapabilecekleri şeyler değişkenine ilişkin frekans ve yüzde değerleri Tablo 4.19'da gösterilmiştir. Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin 56'sı (% 60,2) verilen görevleri çoğunlukla yapabildiklerini, 30'u (% 32,3) bazı görevleri yapabildiklerini, 5'i (% 5,4) günlük yaşamda çoğu şeyi yapamadıklarını, 2'si (% 2,2) yapamadıkları işler için yardım istemediklerini belirtmişlerdir. İstihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin ise 24'ü (% 25,3) verilen görevleri çoğunlukla yapabildiklerini, 54'ü (% 56,8) bazı görevleri yapabildiklerini, 10'u (% 10,5) günlük yaşamda çoğu şeyi yapamadıklarını,7'si (%7,4) yapamadıkları işler için yardım istemediklerini belirtmişlerdir.

Tablo 4.20. Çalışma Grubunun Hayatlarına Ait Düşünceleri Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

	Hayatlarına ait düşünceleri	**f**	**%**	**%$_{gec}$**	**%$_{yig}$**
İstihdam edilen	Ben mutlu bir insanım	75	80,6	80,6	80,6
	Ben mutlu değilim	6	6,5	6,5	87,1
	Fikrim yok	12	12,9	12,9	100,0
	Toplam	93	100,0	100,0	

	Hayatlarına ait düşünceleri	f	%	$\%_{gec}$	$\%_{yig}$
İstihdam edilen	Ben mutlu bir insanım	75	80,6	80,6	80,6
	Ben mutlu değilim	6	6,5	6,5	87,1
	Fikrim yok	12	12,9	12,9	100,0
İstihdam edilmeyen	Ben mutlu bir insanım	44	46,3	46,3	46,3
	Ben mutlu değilim	24	25,3	25,3	71,6
	Fikrim yok	27	28,4	28,4	100,0
	Toplam	95	100,0	100,0	

İstihdam edilen ve edilmeyen yetişkin bireylerin hayatlarına ait düşüncelerine ilişkin frekans ve yüzde değerleri Tablo 4.20'de gösterilmiştir. Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin 75'i (% 80,6) mutlu bir insan olduklarını, 6'sı (% 6,5) mutlu olmadıklarını, 12'si (% 12,9) ise fikir sahibi olmadıklarını belirtmişlerdir. İstihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin ise 44'ü (% 46,3) mutlu bir insan olduklarını, 24'ü (% 25,3) mutlu olmadıklarını, 27'si (% 28,4) ise fikir sahibi olmadıklarını belirtmişlerdir.

4.2. Araştırma Sorularına Yönelik Analizler

Bu bölümde araştırma sorularına yanıt aramadan önce bağımlı değişkenlere yönelik hesaplanan betimsel istatistikler Tablo 4.21'de gösterilmiştir. Bu kapsamda veri analizinde parametrik veya parametrik olmayan testlerin kullanımına ilişkin karar verilmiştir.

Tablo 4.21. Araştırmanın Bağımlı Değişkenlerine İlişkin Betimleyici İstatistik Analizi Sonuçları

		Yaşam doyumu	Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeği	Öz yeterlik ölçeği
	n	93	93	93
	$\overline{X}$	21,14	70,68	59,46
	S.s.	3,35	9,59	8,61
İstihdam edilen	Minimum	11,00	32,00	41
	Maximum	25,00	84,00	77
	Çarpıklık	-1,84	-1,07	,31
	Basıklık	,49	2,64	-,87
	n	95	95	95
	$\overline{X}$	14,57	53,22	60,62
İstihdam edilmeyen	S.s.	3,95	11,10	8,55
	Minimum	5,00	12,00	33
	Maximum	25,00	78,00	79
	Çarpıklık	-,82	-,17	-,09
	Basıklık	,16	1,43	,01

Tablo 4.21'de görüldüğü gibi araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Yaşam Doyumu Ölçeği puan ortalaması 21,14; standart sapması 3,35;

çarpıklık kat sayısı -1,84; basıklık kat sayısı 0,49; minimum puanı 11 ve maksimum puanı 25'dir. Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği puan ortalaması 70,68; standart sapması 9,59; çarpıklık kat sayısı -1,07; basıklık kat sayısı 2,64; minimum puanı 32 ve maksimum puanı 84'tür. Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Öz Yeterlilik Ölçeği puan ortalaması 59,46; standart sapması 8,61; çarpıklık kat sayısı 0,31; basıklık kat sayısı -0,87; minimum puanı 41 ve maksimum puanı 77'dir. Araştırmaya katılan istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin ise Yaşam Doyumu Ölçeği puan ortalaması 14,57; standart sapması 3,95; çarpıklık kat sayısı -0,82; basıklık kat sayısı 0,16; minimum puanı 5 ve maksimum puanı 25'dir. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği puan ortalaması ise 53,22; standart sapması 11,10; çarpıklık kat sayısı -0,17; basıklık kat sayısı 1,43; minimum puanı 12 ve maksimum puanı 78'dir.

Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği puan ortalaması 60,62; standart sapması 8,55; çarpıklık kat sayısı -0,09; basıklık kat sayısı 0,01; minimum puanı 33 ve maksimum puanı 79'dur. Çarpıklık ve basıklık kat sayıları referans alındığında verilerin normal dağılım koşullarını kısmen de olsa sağladığı sonucuna ulaşılsa da veri toplanan grubunun zihinsel engelli bireylerden oluşması, veri sayısının az olması ve Kolmogorov Smirnov testi sonuçlarına göre dağılımların normal dağılım olmadığın göstermesi sebebiyle parametrik olmayan testler ile analize devam edilmiştir. Bu bağlamda gruplar arasında fark olup olmadığı, iki grubun karşılaştığı durumlarda Mann Whitney U testi ile ikiden fazla grubun karşılaştırıldığı durumlarda Kruskal Wallis H testi ile analiz edilmiştir.

4.2.1. Birinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

"Yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu puanları istihdam edilip edilmeme durumuna göre farklılaşmakta mıdır?" sorusuna ilişkin analiz sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4.22. Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Yaşam Doyumu Puanlarının İstihdam Edilip Edilmeme Durumu İle İlgili Mann Whitney U Testi Sonuçları

	İstihdam edilip edilmeme durumu	**n**	**Sıralamalar Ortalaması**	**Sıralamalar Toplamı**	**U**	**z**	**p**
Yaşam doyumu	Evet	93	131,98	12274,00			
	Hayır	95	57,81	5492,00	932,00	-9,37	,000
	Toplam	188					

Araştırmaya katılan yetişkin zihinsel engelli bireylerin Yaşam Doyumu Ölçeği toplam puanlarının istihdam edilme durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı Mann Whitney U testi ile analiz edilmiş ve analiz sonuçları Tablo 4.22'de raporlanmıştır. Bu sonuçlara göre yaşam doyumu toplam puanlarının (U = 932,00, p<0,001) istihdam edilme durumuna göre farklılaştığı sonucu bulunmuştur. Sıra ortalamaları dikkate alındığında istihdam edilen bireylerin istihdam edilmeyen yetişkin bireylere göre yaşam doyum puanlarının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

4.2.2. İkinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

"Yetişkin zihinsel engelli bireylerin sosyal destek puanları istihdam edilip edilmeme durumuna göre farklılaşmakta mıdır?" sorusuna ilişkin analiz sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4.23. Zihinsel Engelli Yetişkin Bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Alt Ölçekleri ve Toplam Puanlarının İstihdam Edilip Edilmeme Durumu ile İlgili Mann Whitney U Testi Sonuçları

		İstihdam edilip edilmeme durumu	**n**	**Sıralamalar Ortalaması**	**Sıralamalar Toplamı**	**U**	**z**	**p**
Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği	Aile	Evet	93	101,02	9394,50			
		Hayır	95	88,12	8371,50	3811,500	-1,634	,102
		Toplam	188					
	Arkadaşlar	Evet	93	133,32	12399,00			
		Hayır	95	56,49	5367,00	807,00	-9,727	,000
		Toplam	188					
	Özel bir insan	Evet	93	132,76	12346,50			
		Hayır	95	57,05	5419,50	859,500	-9,584	,000
		Toplam	188					
	Toplam	Evet	93	131,28	12209,00			
		Hayır	95	58,49	5557,00	997,000	-9,179	,000
		Toplam	188					

Araştırmaya katılan yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt ölçekleri ve toplam puanlarının istihdam edilme durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı Mann Whitney U testi ile analiz edilmiş ve analiz sonuçları Tablo 4.23'te raporlanmıştır. Bu sonuçlara göre; Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeğialt ölçeklerinden aile puanının (U = 3811,50, p>0,05) istihdam edilme durumuna göre farklılaşmadığı ancak arkadaşlar (U = 807,00, p<0,001), özel bir insan (U = 859,50, p<0,001) ve toplam puanlarının (U = 997,00, p<0,001) istihdam edilme durumuna göre farklılaştığı sonucu bulunmuştur. Sıra ortalamaları dikkate alındığında istihdam edilen

yetişkin bireylerin istihdam edilmeyen bireylere göre arkadaşlar, özel bir insan ve toplam puanlarının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

4.2.3. Üçüncü Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

"Yetişkin zihinsel engelli bireylerin öz yeterlilik puanları istihdam edilip edilmeme durumuna göre farklılaşmakta mıdır? sorusuna ilişkin analiz sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4.24. Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Genel Öz Yeterlilik Alt Ölçekleri Ve Toplam Puanlarının İstihdam Edilip Edilmeme Durumu ile İlgili Mann Whitney U Testi Sonuçları

		İstihdam edilip edilmeme durumu	**n**	**Sıralamalar Ortalaması**	**Sıralamalar Toplamı**	**U**	**z**	**p**
Genel Öz Yeterlilik Ölçeği	Başlama	Evet	93	91,66	8524,00			
		Hayır	95	97,28	9242,00	4153,00	-,71	,48
		Toplam	188					
	Yılmama	Evet	93	91,58	8516,50			
		Hayır	95	97,36	9249,50	4145,50	-,74	,46
		Toplam	188					
	Sürdürme Çabası - Israr	Evet	93	90,32	8400,00			
		Hayır	95	98,59	9366,00	4029,00	-1,05	,29
		Toplam	188					
	Toplam	Evet	93	90,16	8384,50			
		Hayır	95	98,75	9381,50	4013,50	-1,09	,28
		Toplam	188					

Araştırmaya katılan yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik alt ölçekleri ve toplam puanlarının istihdam edilme durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı Mann Whitney U testi ile analiz edilmiş ve analiz sonuçları Tablo 4.24'de raporlanmıştır. Bu sonuçlara göre genel öz yeterlilik ölçeği alt ölçeklerinden başlama ($U = 4153{,}00$, $p > 0{,}05$), yılmama ($U = 4145{,}50$, $p > 0{,}05$), sürdürme çabası - ısrar ($U = 4029{,}00$, $p > 0{,}05$) ve toplam puanlarının ($U = 4013{,}50$, $p > 0{,}05$) istihdam edilme durumuna göre farklılaşmadığı sonucu bulunmuştur.

4.2.4. Dördüncü Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

"İstihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumları yaş, cinsiyet, anne-baba hayatta mı, eğitim düzeyi, meslek, gelir düzeyi değişkenlerine göre anlamlı derecede farklılaşmakta mıdırr?" sorusuna ilişkin analiz sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4.25. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Yaşam Doyumu Puanlarının Cinsiyete Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Cinsiyet	n	Sıralamalar Ortalaması	Sıralamalar Toplamı	U	z	p
Yaşam doyumu	Kadın	33	43,21	1426,00	865,00	-1,01	,31
	Erkek	60	49,08	2945,00			
	Toplam	93					

Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu toplam puanlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı Mann Whitney U testi ile analiz edilmiş ve analiz sonuçları Tablo 4.25'te raporlanmıştır. Bu sonuçlara göre yaşam doyumu toplam puanlarının (U = 865,00, p > 0,05) cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.26. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Yaşam Doyumu Puanlarının Yaşa göre Kruskal Wallis Testi Sonucu

	Yaş	n	Sıra ort.	sd	X^2	p
Yaşam doyumu	19-27	58	47,31	2	,08	,96
	28-36	29	46,97			
	37 ve üstü	6	44,17			
	Toplam	93				

Araştırmaya katılan istihdam edilenyetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu puanlarının yaşa göre farklılaşıp farklılaşmadığı Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiştir (Bakınız Tablo 4.26). Analiz sonuçlarına göre istihdam edilen yetişkin zihinsel engellibireylerin yaşam doyumu puanları yaşa göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır (X^2=0,08, p>0,05).

Tablo 4.27. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Yaşam Doyumu Puanlarının Annenin Hayatta Olma Durumuna göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Annenin hayatta olma durumu	n	Sıralamalar Ortalaması	Sıralamalar Toplamı	U	z	p
Yaşam doyumu	Evet	86	49,25	4235,50	107,50	-2,84	,004
	Hayır	7	19,36	135,50			
	Toplam	93					

Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu toplam puanlarının annenin hayatta olma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı Mann Whitney U testi ile analiz edilmiş ve analiz sonuçları Tablo 4.27'de raporlanmıştır. Bu sonuçlara göre yaşam doyumu toplam puanlarının (U = 107,50, p < 0,01) annenin hayatta olma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı sonucu bulunmuştur. Sıra ortalamaları dikkate alındığında annesi hayatta olan istihdam edilen yetişkin zihinsel

engelli bireylerin yaşam doyum puanlarının, annesi hayatta olmayanlara göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 4.28. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Yaşam Doyumu Puanlarının Babanın Hayatta Olma Durumuna Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Babanın hayatta olma durumu	**n**	**Sıralamalar Ortalaması**	**Sıralamalar Toplamı**	**U**	**z**	**p**
Yaşam doyumu	Evet	75	50,20	3765,00			
	Hayır	18	33,67	606,00	435,00	-2,354	,02
	Toplam	93					

Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu toplam puanlarının babanın hayatta olma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı Mann Whitney U testi ile analiz edilmiş ve analiz sonuçları Tablo 4.28'de raporlanmıştır. Bu sonuçlara göre yaşam doyumu toplam puanlarının ($U = 435,00$, $p < 0,05$) babanın hayatta olma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı sonucu bulunmuştur. Sıra ortalamaları dikkate alındığında babası hayatta olan istihdam edilen yetişkin bireylerin yaşam doyum puanlarının, babası hayatta olmayanlara göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 4.29. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Yaşam Doyumu Puanlarının Eğitim Düzeyine göre Kruskal Wallis Testi Sonucu

	Eğitim düzeyi	**n**	**Sıra ort.**	**sd**	**X^2**	**p**
Yaşam Doyumu	İlkokul	11	41,23	2	,68	,71
	Ortaokul	31	42,55			
	Lise	46	46,60			
	Toplam	88				

Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu puanlarının eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiştir (Bakınız Tablo 4.29). Eğitim düzeyini "üniversite" olarak belirten 2 (% 2,2) ve "okur / yazarım her hangi bir eğitim kurumundan mezun değilim" diye ifade eden 3 (% 3,2) kişi olduğundan bu 5 kişi analize dâhil edilmemiştir. İlkokul, ortaokul ve lise mezunları karşılaştırılarak devam edilen analiz sonuçlarına göre istihdam edilen yetişkin zihinsel engellibireylerin yaşam doyumu puanlarının eğitim düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($X^2 = 0,68$, $p > 0,05$).

Tablo 4.30. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Yaşam Doyumu Puanlarının Mesleğe göre Kruskal Wallis Testi Sonucu

	Meslek	**n**	**Sıra ort.**	**sd**	**X^2**	**p**	**Farkın kaynağı**
Yaşam Doyumu	Memur	22	66,91	2	18,73	,00	Memur-İşçi Memur-Serbest
	İşçi	44	44,98				
	Serbest	27	34,07				
	Total	93					

Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu puanlarının çalışılan mesleğe göre farklılaşıp farklılaşmadığı Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiştir (Bakınız Tablo 4.30). Analiz sonuçlarına göre istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu puanlarının mesleğe göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır (X^2= 18,73, p<0,001). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre mesleği memur ve işçi olanlar arasında (U = 246,50, p < 0,01) ve mesleği memur ve serbest çalışanlar arasında (U = 96,50, p < 0,001) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir farkın olduğu ancak mesleği işçilik olan ve serbest çalışanlar arasında ise istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir farkın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (U = 445,50, p > 0,05). Sıra ortalamaları dikkate alındığında mesleği memur olarak istihdam edilen yetişkin bireylerin yaşam doyum puanlarının işçi olanlara ve serbest çalışanlara göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 4.31. İstihdam Edilen Yetişkin Zihin Engelli Bireylerin Yaşam Doyumu Puanlarının Gelir Düzeyine Göre Kruskal Wallis Testi Sonucu

	Gelir düzeyi	**n**	**Sıra ort.**	**sd**	**X^2**	**p**	**Farkın kaynağı**
Yaşam Doyumu	Düşük	21	30,36	2	9,18	0,00	Orta -Düşük Yüksek - Düşük Yüksek- Orta
	Orta	50	45,69				
	Yüksek	22	65,86				
	Toplam	93					

Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu puanlarının gelir düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiştir (Bakınız Tablo 4.31). Analiz sonuçlarına göre istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu puanlarının gelir düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır (X^2=9,18, p<0,001). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre gelir düzeyi düşük ile orta olanlar arasında (U = 342,00, p < 0,05), gelir düzeyi düşük ile yüksek olanlar arasında (U = 64,500, p < 0,001) ve orta ile yüksek arasında (U =301,500, p < 0,01) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir farkın olduğu

sonucuna ulaşılmıştır. Sıra ortalamaları dikkate alındığında gelir düzeyi yüksek olanların düşük ve orta olanlara göre; gelir düzeyi orta olanların düşük olanlara göre yaşam doyum puanlarının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

4.2.5. Beşinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

"İstihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumları yaş, cinsiyet, anne-baba hayatta mı, eğitim düzeyi, daha önce çalıştı mı, ne kadar süredir çalışmıyor değişkenlerine göre anlamlı derecede farklılaşmakta mıdır ?" sorusuna ilişkin analiz sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4.32. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Yaşam Doyumu Puanlarının Cinsiyete Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Cinsiyet	**n**	**Sıralamalar Ortalaması**	**Sıralamalar Toplamı**	**U**	**z**	**p**
Yaşam doyumu	Kadın	36	40,51	1458,50	792,50	-2,07	,04
	Erkek	59	52,57	3101,50			
	Toplam	95					

Araştırmaya katılan istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu toplam puanlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı Mann Whitney U testi ile analiz edilmiş ve analiz sonuçları Tablo 4.32'de raporlanmıştır. Bu sonuçlara göre yaşam doyumu toplam puanlarının ($U = 792,50$, $p < 0,05$) cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı sonucu bulunmuştur. Sıra ortalamaları dikkate alındığında istihdam edilmeyen erkek yetişkin bireylerin yaşam doyum puanları, kadın yetişkin bireylere göre daha yüksektir.

Tablo 4.33. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Yaşam Doyumu Puanlarının Yaşa Göre Kruskal Wallis Testi Sonucu

	Yaş	**n**	**Sıra ort.**	**sd**	**X^2**	**p**
Yaşam doyumu	19-27	58	47,86	2	1,99	,37
	28-36	27	52,09			
	37 ve üstü	10	37,75			
	Toplam	95				

Araştırmaya katılan istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu puanlarının yaşa göre farklılaşıp farklılaşmadığı Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiştir (Bakınız Tablo 4.33). Analiz sonuçlarına göre istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu puanları yaşa göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır ($X^2=1,99$, $p>0,05$).

Tablo 4.34. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Yaşam Doyumu Puanlarının Annenin Hayatta Olma Durumuna göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Annenin hayatta olma durumu	**n**	**Sıralamalar Ortalaması**	**Sıralamalar Toplamı**	**U**	**z**	**p**
Yaşam doyumu	Evet	84	49,54	4161,50	332,50	-1,51	,13
	Hayır	11	36,23	398,50			
	Toplam	95					

Araştırmaya katılan istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu toplam puanlarının annenin hayatta olma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı Mann Whitney U testi ile analiz edilmiş ve analiz sonuçları Tablo 4.34'te raporlanmıştır. Bu sonuçlara göre yaşam doyumu toplam puanlarının ($U = 332,50$, $p > 0,05$) annenin hayatta olma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucu bulunmuştur.

Tablo 4.35. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Yaşam Doyumu Puanlarının Babanın Hayatta Olma Durumuna Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Babanın hayatta olma durumu	**n**	**Sıralamalar Ortalaması**	**Sıralamalar Toplamı**	**U**	**z**	**p**
Yaşam doyumu	Evet	78	50,28	3921,50	485,50	-1,73	,08
	Hayır	17	37,56	638,50			
	Toplam	95					

Araştırmaya katılan istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu toplam puanlarının babanın hayatta olma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı Mann Whitney U testi ile analiz edilmiş ve analiz sonuçları Tablo 4.35'te raporlanmıştır. Bu sonuçlara göre yaşam doyumu toplam puanlarının babanın hayatta olma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucu bulunmuştur ($U = 485,50$, $p > 0,05$).

Tablo 4.36. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Yaşam Doyumu Puanlarının Eğitim Düzeyine Göre Kruskal Wallis Testi Sonucu

	Egitim düzeyi	**n**	**Sıra ort.**	**sd**	**X^2**	**p**
Yaşam Doyumu	İlkokul	17	44,71	2	2,42	,29
	Ortaokul	29	41,02			
	Lise	46	50,62			
	Toplam	92				

Araştırmaya katılan istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu puanlarının eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiştir (Bakınız Tablo 4.36). Eğitim düzeyini "üniversite" olarak belirten 1 (% 1,1) ve "okur / yazarım her hangi bir eğitim kurumundan mezun değilim" diye ifade eden 2 (% 2,1) kişi olduğundan bu 3 kişi analize dâhil edilmemiştir. İlkokul, ortaokul ve lise

mezunları karşılaştırılarak devam edilen analiz sonuçlarına göre istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu puanlarının eğitim düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır (X^2=2,42, p>0,05).

Tablo 4.37. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Yaşam Doyumu Puanlarının Daha Önce İstihdam Edilip Edilmemeye göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Daha önce istihdam edilip edilmeme	**n**	**Sıralamalar Ortalaması**	**Sıralamalar Toplamı**	**U**	**z**	**p**
Yaşam	Evet	48	49,44	2373,00	1059,00	-,52	,61
Doyumu	Hayır	47	46,53	2187,00			
	Toplam	95					

Araştırmaya katılan istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu puanlarının daha önce istihdam edilip edilmemeye göre farklılaşıp farklılaşmadığı Mann Whitney U testi ile analiz edilmiş ve analiz sonuçları Tablo 4.37'de raporlanmıştır. Bu sonuçlara göre yaşam doyumu puanlarının daha önce istihdam edilip edilmemeye göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucu bulunmuştur (U = 1059,00, p> 0,05).

Tablo 4.38. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Yaşam Doyumu Puanlarının Çalışmama Süresine göre Kruskal Wallis Testi Sonucu

	Çalışmama süresi	**n**	**Sıra ort.**	**sd**	**X^2**	**p**
Yaşam	Hiç çalışmamış	45	47,33			
Doyumu	1-2 yıl	20	54,08			
	3-4 yıl	14	52,64		3,44	,33
	5 yıl ve üstü	16	38,22	3		
	Toplam	95				

Araştırmaya katılan istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu puanlarının çalışmama süresine göre farklılaşıp farklılaşmadığı Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiştir (Bakınız Tablo 4.38). Analiz sonuçlarına göre istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu toplam puanları (X^2=3,44, p >0,05) çalışmama süresine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.

4.2.6. Altıncı Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

"İstihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin sosyal destekleri yaş, cinsiyet, anne-baba hayatta mı, eğitim düzeyi, meslek, gelir düzeyi değişkenlerine göre anlamlı derecede farklılaşmakta mıdır ?" sorusuna ilişkin analiz sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4.39. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Alt Ölçekleri ve Toplam Puanlarının Cinsiyete göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Cinsiyet	**n**	**Sıralamalar Ortalaması**	**Sıralamalar Toplamı**	**U**	**z**	**p**
Aile	Kadın	33	47,36	1563,00			
	Erkek	60	46,80	2808,00	978,00	-,09	,92
	Toplam	93					
Arkadaşlar	Kadın	33	46,23	1525,50			
	Erkek	60	47,43	2845,50	964,50	-,21	,83
	Toplam	93					
Özel bir insan	Kadın	33	44,79	1478,00			
	Erkek	60	48,22	2893,00	917,00	-,59	,55
	Toplam	93					
Toplam	Kadın	33	44,48	1468,00			
	Erkek	60	48,38	2903,00	907,00	-,69	,50
	Toplam	93					

Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt ölçekleri ve toplam puanlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı Mann Whitney U testi ile analiz edilmiş ve analiz sonuçları Tablo 4.39'da raporlanmıştır. Bu sonuçlara göre Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği aile ($U = 978,00$, $p > 0,05$), arkadaşlar ($U = 964,50$, $p > 0,05$), özel bir insan ($U = 917,00$, $p > 0,05$) alt ölçeklerinin ve toplam puanlarının ($U = 907,00$, $p > 0,05$) cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucu bulunmuştur.

Tablo 4.40. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Alt Ölçekleri ve Toplam Puanlarının Yaşa göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	Yaş	**n**	**Sıra ort.**	**sd**	**X^2**	**p**
Aile	19-27	58	49,94	2	4,19	,12
	28-36	29	45,28			
	37 ve üstü	6	26,92			
	Toplam	93				
Arkadaşlar	19-27	58	44,71	2	1,44	,49
	28-36	29	49,74			
	37 ve üstü	6	55,92			
	Toplam	93				
Özel bir insan	19-27	58	44,78	2	1,10	,58
	28-36	29	50,45			
	37 ve üstü	6	51,83			
	Toplam	93				
Toplam	19-27	58	47,25	2	1,29	,52
	28-36	29	48,93			
	37 ve üstü	6	35,25			
	Toplam	93				

Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt ölçekleri ve toplam puanlarının yaşa göre farklılaşıp farklılaşmadığı Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiştir (Bakınız Tablo 4.40). Analiz

sonuçlarına göre istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği aile (X2= 4,19, p >0,05), arkadaşlar(X^2 =1,44, p >0,05), özel bir insan (X^2=1,10, p >0,05) alt ölçekleri ve toplam puanları (X^2= 1,29, p >0,05) yaşa göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır

Tablo 4.41. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Alt Ölçekleri ve Toplam Puanlarının Annenin Hayatta Olma Durumuna Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Annenin hayatta olma durumu	**n**	**Sıralamalar Ortalaması**	**Sıralamalar Toplamı**	**U**	**z**	**p**
Aile	Evet	86	48,31	4154,50	188,50	-1,65	,10
	Hayır	7	30,93	216,50			
	Toplam	93					
Arkadaşlar	Evet	86	47,86	4116,00	227,00	-1,10	,27
	Hayır	7	36,43	255,00			
	Toplam	93					
Özel bir insan	Evet	86	48,23	4147,50	195,50	-1,57	,12
	Hayır	7	31,93	223,50			
	Toplam	93					
Toplam	Evet	86	48,94	4208,50	134,50	-2,43	,02
	Hayır	7	23,21	162,50			
	Toplam	93					

Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt ölçekleri ve toplam puanlarının annenin hayatta olma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı Mann Whitney U testi ile analiz edilmiş ve analiz sonuçları Tablo 4.41'de raporlanmıştır. Bu sonuçlara göre Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği aile (U = 188,50, p > 0,05), arkadaşlar (U =227,00, p > 0,05) ve özel bir insan (U = 195,50, p > 0,05) alt boyutları annenin hayatta olma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği toplam puanı ise annenin hayatta olma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır(U=134,50, p<0,05). Sıra ortalamaları dikkate alındığında annesi hayatta olan istihdam edilen yetişkin bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği toplam puanlarının annesi hayatta olmayanlara göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 4.42. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Alt Ölçekleri ve Toplam Puanlarının Babanın Hayatta Olma Durumuna göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Babanın hayatta olma durumu	**n**	**Sıralamalar Ortalaması**	**Sıralamalar Toplamı**	**U**	**z**	**p**
Aile	Evet	75	50,44	3783,00			
	Hayır	18	32,67	588,00	417,00	-2,53	,01
	Toplam	93					
Arkadaşlar	Evet	75	48,22	3616,50			
	Hayır	18	41,92	754,50	583,50	-,91	,362
	Toplam	93					
Özel bir insan	Evet	75	50,08	3756,00			
	Hayır	18	34,17	615,00	444,00	-2,29	,02
	Toplam	93					
Toplam	Evet	75	50,75	3806,50			
	Hayır	18	31,36	564,50	393,50	-2,75	,006
	Toplam	93					

Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt ölçekleri ve toplam puanlarının babanın hayatta olma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı Mann Whitney U testi ile analiz edilmiş ve analiz sonuçları Tablo 4.42'de raporlanmıştır. Bu sonuçlara göre Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği aile ($U = 417,00$, $p < 0,05$), özel bir insan ($U = 444,00$, $p < 0,05$) alt boyutları ve toplam puanın ($U = 393,50$, $p < 0,01$) babanın hayatta olma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Sıra ortalamaları dikkate alındığında babası hayatta olan istihdam edilen yetişkin bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği aile ve özel bir insan alt boyutlarının ve toplam puanlarının babası hayatta olmayanlara göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği arkadaşlar alt boyutu puanı ise babanın hayatta olma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır ($U = 583,50$, $p > 0,05$).

Tablo 4.43. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Zihin Engelli Bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Alt Ölçekleri ve Toplam Puanlarının Eğitim Düzeyine göre Kruskal Wallis Testi Sonucu

	Eğitim düzeyi	**n**	**Sıra ort.**	**sd**	**X^2**	**p**
Aile	İlkokul	11	47,23			
	Ortaokul	31	38,40	2	6,91	2,79
	Lise	46	47,96			
	Toplam	88				
Arkadaşlar	İlkokul	11	50,18			
	Ortaokul	31	47,69	2	3,83	1,99
	Lise	46	40,99			
	Toplam	88				
Özel bir insan	İlkokul	11	49,73			
	Ortaokul	31	45,13	2	1,69	,71
	Lise	46	42,83			
	Toplam	88				

Toplam	İlkokul	11	50,32	2	2,96	,78
	Ortaokul	31	42,44			
	Lise	46	44,50			
	Toplam	88				

Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt ölçekleri ve toplam puanlarının eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiştir (Bakınız Tablo 4.43). Eğitim düzeyini "üniversite" olarak belirten 2 (% 2,2) ve "okur / yazarım her hangi bir eğitim kurumundan mezun değilim" diye ifade eden 3 (% 3,2) kişi olduğundan bu 5 kişi analize dâhil edilmemiştir. Analiz sonuçlarına göre istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği aile (X^2=6,91, p>0,05), arkadaşlar (X^2=3,83, p>0,05), özel bir insan (X^2=1,69, p>0,05) alt ölçekleri ve toplam puanı (X^2=2,96, p>0,05) eğitim durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.

Tablo 4.44. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Zihin Engelli Bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Alt Ölçekleri ve Toplam Puanlarının Mesleğe göre Kruskal Wallis Testi Sonucu

	Meslek	**n**	**Sıra ort.**	**sd**	**X^2**	**p**	**Farkın kaynağı**
Aile	Memur	22	58,91	2	6,91	,03	Memur-serbest
	İşçi	44	46,03				
	Serbest	27	38,87				
	Toplam	93					
Arkadaşlar	Memur	22	48,25	2	3,83	,15	-
	İşçi	44	51,36				
	Serbest	27	38,87				
	Toplam	93					
Özel bir insan	Memur	22	43,95	2	1,69	,43	-
	İşçi	44	50,76				
	Serbest	27	43,35				
	Toplam	93					
Toplam	Memur	22	51,09	2	2,96	,23	-
	İşçi	44	49,52				
	Serbest	27	39,56				
	Toplam	93					

Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt ölçekleri ve toplam puanlarının mesleğe göre farklılaşıp farklılaşmadığı Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt ölçeklerinden sadece aile puanının mesleğe göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır (X^2=6,91, p<0,05). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre mesleği memur ve serbest çalışanlar arasında (U = 169,00, p < 0,01) anlamlı bir farkın

olduğu ancak mesleği memur ve işçi olanlar arasında U = 350,00, p > 0,05) ve mesleği işçilik olan ve serbest çalışanlar arasında U = 502,50, p > 0,05) anlamlı bir farkın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Sıra ortalamaları dikkate alındığında mesleği memur olarak istihdam edilen yetişkin bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt ölçeklerinden aile puanının serbest çalışanlara göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. İstihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği arkadaşlar (X^2=3,83, p>0,05), özel bir insan (X^2=1,69, p>0,05)ve toplam puanı (X^2=2,96, p>0,05) ise çalışılan mesleğe göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.

Tablo 4.45. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Zihin Engelli Bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Alt Ölçekleri ve Toplam Puanlarının Gelir Düzeyine göre Kruskal Wallis Testi Sonucu

	Gelir düzeyi	**n**	**Sıra ort.**	**sd**	**X^2**	**p**	**Farkın kaynağı**
Aile	Düşük	21	33,67	2	8,46	,02	Yüksek-Düşük
	Orta	50	48,14				Orta-Düşük
	Yüksek	22	57,14				
	Toplam	93					
Arkadaşlar	Düşük	21	42,57	2	1,61	,45	-
	Orta	50	46,40				
	Yüksek	22	52,59				
	Toplam	93					
Özel bir insan	Düşük	21	39,95	2	2,12	,35	-
	Orta	50	48,12				
	Yüksek	22	51,18				
	Toplam	93					
	Düşük	21	36,52	2	6,16	,06	-
	Orta	50	47,05				
	Yüksek	22	56,89				
	Toplam	93					

Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt ölçekleri ve toplam puanlarının gelir düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiştir (Bakınız Tablo 4.45). Analiz sonuçlarına göre istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt ölçeklerinden sadece aile puanının gelir düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır (X^2=8,46, p<0,05). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre gelir düzeyi düşük ve orta düzey olanlar (U = 358,00, p < 0,05); gelir düzeyi düşük ve yüksek düzey olanlar (U = 118,00, p < 0,01) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir farkın olduğu ancak gelir düzeyi orta ve yüksek düzey olanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir farkın olmadığı (U= 440, p > 0,05) sonucuna ulaşılmıştır. Sıra ortalamaları dikkate alındığında gelir düzeyi yüksek ve orta olan

bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt ölçeklerinden aile puanının gelir düzeyi düşük olanlara göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. İstihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği arkadaşlar (X^2=1,61, p >0,05), özel bir insan (X^2=2,12, p >0,05) ve toplam puanı (X^2=6,16, p >0,05) ise gelir düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır. ,

4.2.7. Yedinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

"İstihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin sosyal destekleri yaş, cinsiyet, anne-baba hayatta mı, eğitim düzeyi, daha önce çalıştı mı, ne kadar süredir çalışmıyor değişkenlerine göre anlamlı derecede farklılaşmakta mıdır?" sorusuna ilişkin analiz sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4.46. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Alt Ölçekleri Ve Toplam Puanlarının Cinsiyete Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Cinsiyet	**n**	**Sıralamalar Ortalaması**	**Sıralamalar Toplamı**	**U**	**z**	**p**
Aile	Kadın	36	45,06	1622,00			
	Erkek	59	49,80	2938,00	956,00	-,82	,41
	Toplam	95					
Arkadaşlar	Kadın	36	46,21	1663,50			
	Erkek	59	49,09	2896,50	997,50	-,49	,62
	Toplam	95					
Özel bir insan	Kadın	36	48,15	1733,50			
	Erkek	59	47,91	2826,50	1056,50	-,04	,97
	Toplam	95					
Toplam	Kadın	36	47,18	1698,50			
	Erkek	59	48,50	2861,50	1032,50	-,23	,82
	Toplam	95					

Araştırmaya katılan istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt ölçekleri ve toplam puanlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı Mann Whitney U testi ile analiz edilmiş ve analiz sonuçları Tablo 4.46'da raporlanmıştır. Bu sonuçlara göre, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği aile (U = 956,00, p > 0,05), arkadaşlar (U = 997,50, p > 0,05), özel bir insan (U = 1056,00, p > 0,05) alt ölçeklerinin ve toplam puanlarının (U = 1032,00, p > 0,05) cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucu bulunmuştur.

Tablo 4.47. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Alt Ölçekleri ve Toplam Puanlarının Yaşa Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	Yaş	n	Sıra ort.	sd	X^2	p
Aile	19-27	58	45,06			
	28-36	27	56,83	2	4,09	,13
	37 ve üstü	10	41,20			
	Toplam	95				
Arkadaşlar	19-27	58	46,14			
	28-36	27	49,93	2	,82	,67
	37 ve üstü	10	53,60			
	Toplam	95				
Özel bir insan	19-27	58	47,61			
	28-36	27	47,22	2	,29	,87
	37 ve üstü	10	52,35			
	Toplam	95				
Toplam	19-27	58	46,34			
	28-36	27	50,39	2	,55	,76
	37 ve üstü	58	45,06			
	Toplam	27	56,83			

Araştırmaya katılan istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt ölçekleri ve toplam puanlarının yaşa göre farklılaşıp farklılaşmadığı Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiştir (Bakınız Tablo 4.47). Analiz sonuçlarına göre istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği aile (X2=4,09, p>0,05), arkadaşlar (X2=0,82, p>0,05), özel bir insan (X2=0,29, p>0,05) alt ölçekleri ve toplam puanları (X^2=0,55, p >0,05) yaşa göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.

Tablo 4.48. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Alt Ölçekleri ve Toplam Puanlarının Annenin Hayatta Olma Durumuna göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	Annenin hayatta olma durumu	n	Sıralamalar Ortalaması	Sıralamalar Toplamı	U	z	p
Aile	Evet	84	48,40	4066,00			
	Hayır	11	44,91	494,00	428,00	-,39	,69
	Toplam	95					
Arkadaşlar	Evet	84	48,29	4056,00			
	Hayır	11	45,82	504,00	438,00	-,28	,78
	Toplam	95					
Özel bir insan	Evet	84	48,07	4038,00			
	Hayır	11	47,45	522,00	456,00	-,07	,94
	Toplam	95					
Toplam	Evet	84	48,27	4055,00			
	Hayır	11	45,91	505,00	439,00	-,27	,79
	Toplam	95					

Araştırmaya katılan istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt ölçekleri ve toplam puanlarının annenin hayatta olma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı Mann Whitney U testi ile analiz

edilmiş ve analiz sonuçları Tablo 4.48'de raporlanmıştır. Bu sonuçlara göre Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği aile (U = 428,00, p > 0,05), arkadaşlar (U=438,00, p> 0,05) ve özel bir insan (U= 456,00, p>0,05) alt boyutları ve toplam puanı (U = 439,00, p > 0,05) annenin hayatta olma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.

Tablo 4.49. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Alt Ölçekleri Ve Toplam Puanlarının Babanın Hayatta Olma Durumuna Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Babanın hayatta olma durumu	**n**	**Sıralamalar Ortalaması**	**Sıralamalar Toplamı**	**U**	**z**	**p**
Aile	Evet	78	48,65	3795,00			
	Hayır	17	45,00	765,00	612,00	-,49	,62
	Toplam	95					
Arkadaşlar	Evet	78	48,49	3782,50			
	Hayır	17	45,74	777,50	624,50	-,37	,71
	Toplam	95					
Özel bir insan	Evet	78	48,94	3817,00			
	Hayır	17	43,71	743,00	590,00	-,71	,48
	Toplam	95					
Toplam	Evet	78	48,87	3811,50			
	Hayır	17	44,03	748,50	595,50	-,66	,51
	Toplam	95					

Araştırmaya katılan istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt ölçekleri ve toplam puanlarının babanın hayatta olma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı Mann Whitney U testi ile analiz edilmiş ve analiz sonuçları Tablo 4.49'da raporlanmıştır. Bu sonuçlara göre Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği aile (U = 612,00, p > 0,05), arkadaşlar (U = 624,50, p > 0,05), özel bir insan (U = 590,00, p > 0,05) alt boyutları ve toplam puanın (U = 595,50, p > 0,05) babanın hayatta olma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.50. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Zihin Engelli Bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Alt Ölçekleri ve Toplam Puanlarının Eğitim Düzeyine göre Kruskal Wallis Testi Sonucu

	Eğitim düzeyi	**n**	**Sıra ort.**	**sd**	**X^2**	**p**
Aile	İlkokul	17	50,26			
	Ortaokul	29	53,86			
	Lise	46	40,47	2	4,95	,08
	Toplam	92				
Arkadaşlar	İlkokul	17	49,24			
	Ortaokul	29	40,03			
	Lise	46	49,57	2	2,50	,29
	Toplam	92				
Özel bir	İlkokul	17	49,03		3,39	,18

insan	Ortaokul	29	39,02			
	Lise	46	50,28	2		
	Toplam	92				
Toplam	İlkokul	17	52,32			
	Ortaokul	29	41,67			
	Lise	46	47,39	2	1,81	,40
	Toplam	92				

Araştırmaya katılan istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt ölçekleri ve toplam puanlarının eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiştir (Bakınız Tablo 4.50). Eğitim düzeyini "üniversite" olarak belirten 1 (%1,1) ve "okur / yazarım her hangi bir eğitim kurumundan mezun değilim" diye ifade eden 2 (%2,1) kişi olduğundan bu 3 kişi analize dâhil edilmemiştir. İlkokul, ortaokul ve lise mezunları karşılaştırılarak devam edilen analiz sonuçlarına göre istihdam edilmeyen zihin engelli yetişkin bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği aile (X^2= 4,95, p>0,05), arkadaşlar (X^2= 2,50, p >0,05), özel bir insan(X^2= 3,39, p > 0,05) alt ölçekleri ve toplam puanlarının (X^2= 1,81, p>0,05) eğitim düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.

Tablo 4.51. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Alt Ölçekleri ve Toplam Puanlarının Daha Önce İstihdam Edilip Edilmemesine göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Daha önce istihdam edilip edilmeme	**n**	**Sıralamalar Ortalaması**	**Sıralamalar Toplamı**	**U**	**z**	**p**
	Evet	48	45,43	2180,50			
Aile	Hayır	47	50,63	2379,50	1004,50	-,93	,36
	Toplam	95					
Arkadaşlar	Evet	48	50,13	2406,00			
	Hayır	47	45,83	2154,00	1026,00	-,76	,45
	Toplam	95					
Özel bir	Evet	48	49,29	2366,00			
insan	Hayır	47	46,68	2194,00	1066,00	-,46	,64
	Toplam	95					
Toplam	Evet	48	49,57	2379,50			
	Hayır	47	46,39	2180,50	1052,50	-,56	,57
	Toplam	95					

Araştırmaya katılan istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt ölçekleri ve toplam puanlarının daha önce istihdam edilip edilmemeye göre farklılaşıp farklılaşmadığı Mann Whitney U testi ile analiz edilmiş ve analiz sonuçları Tablo 4.51'de raporlanmıştır. Bu sonuçlara göre Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği aile (U = 1004,50, p> 0,05), arkadaşlar (U = 1026,00, p> 0,05), özel bir insan (U = 1066,00, p> 0,05) alt ölçeklerinin ve toplam

puanlarının (U = 1052,500, p> 0,05) daha önce istihdam edilip edilmemeye göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucu bulunmuştur.

Tablo 4.52. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Zihin Engelli Bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Alt Ölçekleri ve Toplam Puanlarının Çalışmama Süresine göre Kruskal Wallis Testi Sonucu

	Çalışmama süresi	**n**	**Sıra ort.**	**sd**	**X^2**	**p**
Aile	Hiç çalışmamış	45	51,09			
	1-2 yıl	20	39,70			
	3-4 yıl	14	60,57	3	7,19	,07
	5 yıl ve üstü	16	38,69			
	Toplam	95				
Arkadaşlar	Hiç çalışmamış	45	46,70			
	1-2 yıl	20	54,20			
	3-4 yıl	14	51,00	3	2,24	,52
	5 yıl ve üstü	16	41,28			
	Toplam	95				
Özel bir insan	Hiç çalışmamış	45	47,07			
	1-2 yıl	20	52,88			
	3-4 yıl	14	50,57	3	1,50	,68
	5 yıl ve üstü	16	42,28			
	Toplam	95				
Toplam	Hiç çalışmamış	45	47,21			
	1-2 yıl	20	51,55			
	3-4 yıl	14	56,04	3	3,37	,34
	5 yıl ve üstü	16	38,75			
	Toplam	95				

Araştırmaya katılan istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt ölçekleri ve toplam puanlarının çalışmama süresine göre farklılaşıp farklılaşmadığı Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği aile (X^2= 7,19, p >0,05), arkadaşlar(X^2= 2,24, p >0,05), özel bir insan (X^2=1,50, p>0,05) alt ölçekleri ve toplam puanlarının (X^2= 3,37, p>0,05) çalışmama süresine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.

4.2.8. Sekizinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

"İstihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin öz yeterlilikleri yaş, cinsiyet, anne-baba hayatta mı, eğitim düzeyi, meslek, gelir düzeyi değişkenlerine göre anlamlı derecede farklılaşmakta mıdır?" sorusuna ilişkin analiz sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4.53. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği Alt Ölçek ve Toplam Puanlarının Cinsiyete göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Cinsiyet	n	Sıralamalar Ortalaması	Sıralamalar Toplamı	U	z	p
Başlama	Kadın	33	46,53	1535,50			
	Erkek	60	47,26	2835,50	974,50	-,13	,90
	Toplam	93					
Yılmama	Kadın	33	46,68	1540,50			
	Erkek	60	47,18	2830,50	979,50	-,09	,93
	Toplam	93					
Sürdürme	Kadın	33	46,27	1527,00			
Çabası-Israr	Erkek	60	47,40	2844,00	966,00	-,19	,85
	Toplam	93					
Toplam	Kadın	33	46,59	1537,50			
	Erkek	60	47,23	2833,50	976,50	-,11	,91
	Toplam	93					

Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği alt ölçek ve toplam puanlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı Mann Whitney U testi ile analiz edilmiş ve analiz sonuçları Tablo 4.53'de raporlanmıştır. Bu sonuçlara göre Genel Öz Yeterlilik Ölçeği alt ölçeği başlama ($U = 974,00$, $p > 0,05$), yılmama ($U = 979,50$, $p > 0,05$), sürdürme çabası-ısrar ($U = 966,00$, $p > 0,05$) alt ölçeklerinin ve toplam puanlarının ($U = 976,50$, $p > 0,05$) cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucu bulunmuştur.

Tablo 4.54. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği Alt Ölçek Ve Toplam Puanlarının Yaşa Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	Yaş	n	Sıra ort.	sd	X^2	p
Başlama	19-27	58	46,76	2	,14	,93
	28-36	29	46,67			
	37 ve üstü	6	50,92			
	Toplam	93				
Yılmama	19-27	58	46,34	2	,51	,77
	28-36	29	49,41			
	37 ve üstü	6	41,67			
	Toplam	93				
Sürdürme Çabası - Israr	19-27	58	49,50	2	1,3	,50
	28-36	29	43,12			
	37 ve üstü	6	41,58			
	Toplam	93				
Toplam	19-27	58	47,55	2	,14	,93
	28-36	29	46,64			
	37 ve üstü	6	43,42			
	Toplam	93				

Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği alt ölçek ve toplam puanlarının yaşa göre farklılaşıp farklılaşmadığı Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiştir (Bakınız Tablo 4.54). Analiz sonuçlarına göre istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği başlama

(X^2=1,14, p>0,05), yılmama (X^2=0,51, p>0,05), sürdürme çabası-ısrar (X^2=1,37, p>0,05) alt ölçekleri ve toplam puanları (X^2=0,14, p>0,05) yaşa göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.

Tablo 4.55. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği Alt Ölçek ve Toplam Puanlarının Annenin Hayatta Olma Durumuna Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Annenin hayatta olma durumu	**n**	**Sıralamalar Ortalaması**	**Sıralamalar Toplamı**	**U**	**z**	**p**
Başlama	Evet	86	47,90	4119,00			
	Hayır	7	36,00	252,00	224,00	-1,13	,26
	Toplam	93					
Yılmama	Evet	86	47,57	4091,00	252,00	-,72	,47
	Hayır	7	40,00	280,00			
	Toplam	93					
Sürdürme	Evet	86	46,26	3978,50			
Çabası-Israr	Hayır	7	56,07	392,50	237,50	-,94	,35
	Toplam	93					
Toplam	Evet	86	47,85	4115,50			
	Hayır	7	36,50	255,50	227,50	-1,07	,28
	Toplam	93					

Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği alt ölçek ve toplam puanlarının annenin hayatta olma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı Mann Whitney U testi ile analiz edilmiş ve analiz sonuçları Tablo 4.55'de raporlanmıştır. Bu sonuçlara göre Genel Öz Yeterlilik Ölçeği başlama (U = 224,00, p > 0,05), yılmama (U =252,00, p > 0,05) ve sürdürme çabası-ısrara (U = 237,50, p > 0,05) alt boyutları ve toplam puanı (U =227,50, p > 0,05) annenin hayatta olma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.

Tablo 4.56. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği Alt Ölçek ve Toplam Puanlarının Babanın Hayatta Olma Durumuna göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Babanın hayatta olma durumu	**n**	**Sıralamalar Ortalaması**	**Sıralamalar Toplamı**	**U**	**z**	**p**
Başlama	Evet	75	48,35	3626,00			
	Hayır	18	41,39	745,00	574,00	-,99	,32
	Toplam	93					
Yılmama	Evet	75	50,79	3809,00			
	Hayır	18	31,22	562,00	391,00	-2,79	,005
	Toplam	93					
Sürdürme	Evet	75	47,18	3538,50			
Çabası-Israr	Hayır	18	46,25	832,50	661,50	-,13	,89
	Toplam	93					
Toplam	Evet	75	49,26	3694,50			
	Hayır	18	37,58	676,50	505,50	-1,65	,09
	Toplam	93					

Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği alt ölçek ve toplam puanlarının babanın hayatta olma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı Mann Whitney U testi ile analiz edilmiş ve analiz sonuçları Tablo 4.56'da raporlanmıştır. Bu sonuçlara göre Genel Öz Yeterlilik Ölçeği başlama (U = 574,00, p > 0,05), sürdürme çabası - ısrar (U = 661,50, p > 0,05) alt boyutları ve toplam puanın (U = 505,50, p > 0,01) babanın hayatta olma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır. Genel Öz Yeterlilik Ölçeği yılmama (U = 661,50, p < 0,01) alt boyutu ise babanın hayatta olma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Sıra ortalamaları dikkate alındığında babası hayatta olan istihdam edilen yetişkin bireylerin yılmama puanlarının babası hayatta olmayanlara göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 4.57. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Zihin Engelli Bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği Alt Ölçek ve Toplam Puanlarının Eğitim Düzeyine göre Kruskal Wallis Testi Sonucu

	Eğitim düzeyi	**n**	**Sıra ort.**	**sd**	**X^2**	**p**	**Farkın kaynağı**
Başlama	İlkokul	11	39,09	2	2,09	,35	-
	Ortaokul	31	40,94				
	Lise	46	48,20				
	Toplam	88					
Yılmama	İlkokul	11	32,32	2	6,99	,03	Lise-İlkokul Lise-Ortaokul
	Ortaokul	31	39,18				
	Lise	46	51,00				
	Toplam	88					
Sürdürme Çabası - Israr	İlkokul	11	32,36	2	5,89	,06	-
	Ortaokul	31	40,16				
	Lise	46	50,33				
	Toplam	88					
Toplam	İlkokul	11	34,86	2	6,08	,04	Lise-Ortaokul
	Ortaokul	31	38,56				
	Lise	46	50,80				
	Toplam	88					

Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği puanlarının eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiştir (Bakınız Tablo 4.57). Eğitim düzeyini "üniversite" olarak belirten 2 (%2,2) ve "okur / yazarım her hangi bir eğitim kurumundan mezun değilim" diye ifade eden 3 (%3,2) kişi olduğundan bu 5 kişi analize dâhil edilmemiştir. İlkokul, ortaokul ve lise mezunları karşılaştırılarak devam edilen analiz sonuçlarına göre istihdam edilen zihin engelli yetişkin bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği başlama (X^2=2,09, p>0,05) ve sürdürme çabası-ısrar (X^2=5,89, p>0,05) alt boyut puanlarının eğitim düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Genel öz

yeterlilik ölçeği yılmama alt ölçeği (X^2=6,99, p<0,05) ve toplam puanı (X^2=6,08, p<0,05) ise eğitim düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Genel Öz Yeterlilik Ölçeği yılmama alt ölçeği puan farkının hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre eğitim düzeyi ilkokul ve lise olanlar (U = 149,00, p < 0,05) ve eğitim düzeyi ortaokul ve lise olanlar arasında (U = 518,00, p < 0,01) anlamlı bir farkın olduğu ancak ilkokul ve ortaokul mezunları arasında anlamlı bir farkın olmadığı (U= 140, p>0,05) sonucuna ulaşılmıştır. Sıra ortalamaları dikkate alındığında eğitim düzeyi lise olanların ortaokul ve ilkokul olanlara göre Genel Öz Yeterlilik Ölçeği yılmama boyutu puanlarının yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Genel Öz Yeterlilik Ölçeği toplam puanında farkının hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre eğitim düzeyi ortaokul ve lise olanlar arasında (U=510,50, p<0,01) anlamlı bir farkın olduğu ancak ilkokul ve ortaokul mezunları (U=152, p>0,05); ilkokul ve lise mezunları (U=165,5 p>0,05) arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde anlamlı bir farkın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Sıra ortalamaları dikkate alındığında eğitim düzeyi lise olanların ortaokul olanlara göre Genel Öz Yeterlilik Ölçeği toplam puanlarının yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 4.58. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Zihin Engelli Bireylerin Genel öz yeterlilik ölçeği alt ölçek ve toplam Puanlarının Mesleğe Göre Kruskal Wallis Testi Sonucu

	Meslek	**n**	**Sıra ort.**	**sd**	**X^2**	**p**
Başlama	Memur	22	43,64			
	İşçi	44	50,83			
	Serbest	27	43,50	2	1,71	,43
	Toplam	93				
Yılmama	Memur	22	48,93			
	İşçi	44	47,15			
	Serbest	27	45,19	2	,242	,89
	Toplam	93				
Sürdürme Çabası-ısrar	Memur	22	46,36			
	İşçi	44	48,93			
	Serbest	27	44,37	2	,51	,78
	Toplam	93				
Toplam	Memur	22	46,14			
	İşçi	44	49,65			
	Serbest	27	43,39	2	,94	,63
	Toplam	93				

Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği alt ölçek ve toplam puanlarının mesleğe göre farklılaşıp farklılaşmadığı Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiştir (Bakınız Tablo 4.58). Analiz sonuçlarına göre istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel öz yeterlilik ölçeği başlama (X2=

1,71, p>0,05), yılmama (X2= 2,42, p>0,05), sürdürme çabası - ısrar alt ölçekleri (X2=0,51, p>0,05) ve toplam puanının (X2=0,94, p>0,05) mesleğe göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.59. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Zihin Engelli Bireylerin Genel öz yeterlilik ölçeği alt ölçek ve toplam Puanlarının Gelir düzeyine Göre Kruskal Wallis Testi Sonucu

	Gelir düzeyi	**n**	**Sıra ort.**	**sd**	**X^2**	**p**
Başlama	Düşük	21	48,21	2	,07	,96
	Orta	50	46,92			
	Yüksek	22	46,02			
	Toplam	93				
Yılmama	Düşük	21	43,36	2	,62	,73
	Orta	50	47,35			
	Yüksek	22	49,68			
	Toplam	93				
Sürdürme Çabası - Israr	Düşük	21	43,55	2	1,83	,16
	Orta	50	50,45			
	Yüksek	22	42,45			
	Toplam	93				
Toplam	Düşük	21	46,12	2	,40	,92
	Orta	50	48,03			
	Yüksek	22	45,50			
	Toplam	93				

Araştırmaya katılan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği alt ölçek ve toplam puanlarının gelir düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiştir (Bakını Tablo 4.59). Analiz sonuçlarına göre istihdam edilen yetişkin zihinsel engellibireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği başlama (X^2=0,07, p>0,05), yılmama (X^2=0,62, p>0,05), sürdürme çabası - ısrar alt ölçekleri (X^2=1,83, p>0,05) ve toplam puanının (X^2=0,40, p>0,05) gelir düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

4.2.9. Dokuzuncu Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

"İstihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin öz yeterlilikleri yaş, cinsiyet, anne-baba hayatta mı, eğitim düzeyi, daha önce çalıştı mı, ne kadar süredir çalışmıyor değişkenlerine göre anlamlı derecede farklılaşmakta mıdır ?" sorusuna ilişkin analiz sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4.60. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Alt Ölçekleri ve Toplam Puanlarının Cinsiyete göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Cinsiyet	**n**	**Sıralamalar Ortalaması**	**Sıralamalar Toplamı**	**U**	**z**	**p**
Başlama	Kadın	36	47,51	1710,50			
	Erkek	59	48,30	2849,50	1044,50	-,14	,89
	Toplam	95					
Yılmama	Kadın	36	50,07	1802,50			
	Erkek	59	46,74	2757,50	987,50	-,58	,57
	Toplam	95					
Sürdürme	Kadın	36	51,29	1846,50			
Çabası-Israr	Erkek	59	45,99	2713,50	943,50	-,92	,36
	Toplam	95					
Toplam	Kadın	36	49,14	1769,00			
	Erkek	59	47,31	2791,00	1021,00	-,32	,75
	Toplam	95					

Araştırmaya katılan istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği alt ölçek ve toplam puanlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı Mann Whitney U testi ile analiz edilmiş ve analiz sonuçları Tablo 4.60'da raporlanmıştır. Bu sonuçlara göre Genel Öz Yeterlilik Ölçeği alt ölçeği başlama (U=1044,50, p>0,05), yılmama (U = 987,50, p> 0,05), sürdürme çabası-ısrar (U= 943,50, p>0,05) alt ölçeklerinin ve toplam puanlarının (U=1021,00, p>0,05) cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucu bulunmuştur.

Tablo 4.61. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği Alt Ölçek ve Toplam Puanlarının Yaşa Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	Yaş	**n**	**Sıra ort.**	**sd**	**X^2**	**p**
Başlama	19-27	58	45,87			
	28-36	27	49,00			
	37 ve üstü	10	57,65	2	1,62	,45
	Toplam	95				
Yılmama	19-27	58	50,45			
	28-36	27	43,33			
	37 ve üstü	10	46,40	2	1,28	,53
	Toplam	95				
Sürdürme	19-27	58	48,28			
Çabası-Israr	28-36	27	45,61			
	37 ve üstü	10	52,80	2	,52	,77
	Toplam	95				
Toplam	19-27	58	47,64			
	28-36	27	46,67			
	37 ve üstü	10	53,70	2	,50	,78
	Toplam	95				

Araştırmaya katılan istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği alt ölçek ve toplam puanlarının yaşa göre farklılaşıp farklılaşmadığı Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiştir (Bakınız Tablo 4.61). Analiz sonuçlarına göre

istihdam edilmeyen zihinsel engelli yetişkin bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği başlama (X2=1,62, p>0,05), yılmama (X2=1,28, p>0,05), sürdürme çabası-ısrar (X2=0,52, p>0,05) alt ölçekleri ve toplam puanları (X2=0,50, p>0,05) yaşa göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.

Tablo 4.62. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Genel Öz Yeterlilik Genel Öz Yeterlilik Ölçeği Alt Ölçekleri ve Toplam Puanlarının Annenin Hayatta Olma Durumuna göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Annenin hayatta olma durumu	**n**	**Sıralamalar Ortalaması**	**Sıralamalar Toplamı**	**U**	**z**	**p**
Başlama	Evet	84	48,24	4052,00			
	Hayır	11	46,18	508,00	442,00	-,23	,82
	Toplam	95					
Yılmama	Evet	84	47,06	3953,00			
	Hayır	11	55,18	607,00	83,00	-,93	,36
	Toplam	95					
Sürdürme Çabası - Israr	Evet	84	46,20	3880,50			
	Hayır	11	61,77	679,50	10,50	-1,78	,08
	Toplam	95					
Toplam	Evet	84	47,34	3976,50			
	Hayır	11	53,05	583,50	06,50	-,65	,52
	Toplam	95					

Araştırmaya katılan istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği alt ölçek ve toplam puanlarının annenin hayatta olma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı Mann Whitney U testi ile analiz edilmiş ve analiz sonuçları Tablo 4.62'de raporlanmıştır. Bu sonuçlara göre Genel Öz Yeterlilik Ölçeği başlama (U = 442,00, p > 0,05), yılmama (U =383,00, p > 0,05) ve sürdürme çabası-ısrar (U = 310,50, p > 0,05) alt boyutları ve toplam puanı (U =406,50, p > 0,05) annenin hayatta olma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.

Tablo 4.63. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Genel Öz Yeterlilik ÖlçeğiAlt Ölçekleri Ve Toplam Puanlarının Babanın Hayatta Olma Durumuna Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Babanın hayatta olma durumu	**n**	**Sıralamalar Ortalaması**	**Sıralamalar Toplamı**	**U**	**z**	**p**
Başlama	Evet	78	48,80	3806,50			
	Hayır	17	44,32	753,50	600,50	-,61	,54
	Toplam	95					
Yılmama	Evet	78	49,92	3893,50			
	Hayır	17	39,21	666,50	513,50	-1,46	,14
	Toplam	95					
Sürdürme Çabası-Israr	Evet	78	48,40	3775,50			
	Hayır	17	46,15	784,50	631,50	-,31	,76
	Toplam	95					
Toplam	Evet	78	49,31	3846,50			
	Hayır	17	41,97	713,50	560,50	-,99	,32
	Toplam	95					

Araştırmaya katılan istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği alt ölçekleri ve toplam puanlarının babanın hayatta olma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı Mann Whitney U testi ile analiz edilmiş ve analiz sonuçları Tablo 4.63'de raporlanmıştır. Bu sonuçlara göre Genel Öz Yeterlilik Ölçeği başlama (U= 600,50, p>0,05), yılmama (U=513,50, p>0,05), sürdürme çabası-ısrar (U=631,50, p > 0,05) alt boyutları ve toplam puanın (U=560,50, p>0,05) babanın hayatta olma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.64. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Zihin Engelli Bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği Alt Ölçekleri Ve Toplam Puanlarının Eğitim Düzeyine Göre Kruskal Wallis Testi Sonucu

	Eğitim düzeyi	**n**	**Sıra ort.**	**sd**	**X^2**	**p**
Başlama	İlkokul	17	50,26			
	Ortaokul	29	53,86	2	4,95	,08
	Lise	46	40,47			
	Toplam	92				
Yılmama	İlkokul	17	49,24			
	Ortaokul	29	40,03	2	2,50	,29
	Lise	46	49,57			
	Toplam	92				
Sürdürme	İlkokul	17	49,03			
Çabası-Israr	Ortaokul	29	39,02	2	3,39	,18
	Lise	46	50,28			
	Toplam	92				
Toplam	İlkokul	17	52,32			
	Ortaokul	29	41,67	2	1,81	,40
	Lise	46	47,39			
	Toplam	92				

Araştırmaya katılan istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği alt ölçekleri ve toplam puanının eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiştir (Bakınız Tablo 4.64). Eğitim düzeyini "üniversite" olarak belirten 1 (%1,1) ve "okur / yazarım her hangi bir eğitim kurumundan mezun değilim" diye ifade eden 2 (%2,1) kişi olduğundan bu 3 kişi analize dâhil edilmemiştir. İlkokul, ortaokul ve lise mezunları karşılaştırılarak devam edilen analiz sonuçlarına göre istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği başlama (X^2=4,95, p>0,05), yılmama (X^2=2,50, p>0,05) ve sürdürme çabası-ısrar (X^2=3,39, p>0,05) alt boyut puanlarının ve toplam puanın (X^2=1,81, p>0,05) eğitim düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.65. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği Alt Ölçekleri ve Toplam Puanlarının Daha Önce İstihdam Edilip Edilmemesine Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Daha önce istihdam edilip edilmeme	**n**	**Sıralamalar Ortalaması**	**Sıralamalar Toplamı**	**U**	**z**	**p**
Başlama	Evet	48	51,86	2489,50			
	Hayır	47	44,05	2070,50	942,50	-1,39	,17
	Toplam	95					
Yılmama	Evet	48	47,76	2292,50			
	Hayır	47	48,24	2267,50	1116,50	-,09	,93
	Toplam	95					
Sürdürme Çabası-Israr	Evet	48	46,52	2233,00			
	Hayır	47	49,51	2327,00	1057,00	-,53	,59
	Toplam	95					
Toplam	Evet	48	49,94	2397,00			
	Hayır	47	46,02	2163,00	1035,00	-,69	,49
	Toplam	95					

Araştırmaya katılan istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği alt ölçekleri ve toplam puanlarının daha önce istihdam edilip edilmemeye göre farklılaşıp farklılaşmadığı Mann Whitney U testi ile analiz edilmiş ve analiz sonuçları Tablo 4.65'te raporlanmıştır. Bu sonuçlara göre Genel Öz Yeterlilik Ölçeği başlama (U = 942,50, p> 0,05), yılmama (U = 1116,50, p> 0,05), sürdürme çabası - ısrar (U = 1057,00, p> 0,05) alt ölçeklerinin ve toplam puanlarının (U = 1035,00, p> 0,05) daha önce istihdam edilip edilmemeye göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucu bulunmuştur.

Tablo 4.66. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Öz Yeterlilik Alt Ölçekleri ve Toplam Puanlarının Çalışmama Süresine göre Kruskal Wallis Testi Sonucu

	Çalışmama süresi	**n**	**Sıra ort.**	**sd**	**X^2**	**p**
Başlama	Hiç çalışmamış	45	43,73			
	1-2 yıl	20	50,58			
	3-4 yıl	14	63,32	3	6,06	,11
	5 yıl ve üstü	16	43,38			
	Toplam	95				
Yılmama	Hiç çalışmamış	45	47,87			
	1-2 yıl	20	51,60			
	3-4 yıl	14	46,71	3	,57	,90
	5 yıl ve üstü	16	45,00			
	Toplam	95				
Sürdürme Çabası-Israr	Hiç çalışmamış	45	49,49			
	1-2 yıl	20	47,95			
	3-4 yıl	14	54,39	3	2,94	,40
	5 yıl ve üstü	16	38,28			
	Toplam	95				
Toplam	Hiç çalışmamış	45	45,68			
	1-2 yıl	20	50,65			
	3-4 yıl	14	58,57	3	3,34	,34
	5 yıl ve üstü	16	41,97			
	Toplam	95				

Araştırmaya katılan istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği alt ölçekleri ve toplam puanlarının çalışmama süresine göre farklılaşıp farklılaşmadığı Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiştir (Bakınız Tablo 4.66). Analiz sonuçlarına göre istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeğibaşlama (X^2=6,06, p>0,05), yılmama (X^2=0,57, p>0,05), sürdürme çabası – ısrar (X^2=2,94, p>0,05) alt ölçekleri ve toplam puanları (X^2=3,34, p>0,05) çalışmama süresine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.

BÖLÜM V: SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

5.1.1. Araştırmanın Birinci Sorusuna İlişkin Sonuçlar

- İstihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin istihdam edilmeyen yetişkin bireylere göre yaşam doyum puanları istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksektir.

5.1.2. Araştırmanın İkinci Sorusuna İlişkin Sonuçlar

- İstihdam edilen yetişkin bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt ölçeklerinden arkadaşlar, özel bir insan puanı ve toplam puanları istihdam edilmeyen yetişkin bireylere göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksektir.
- İsithdam edilen yetişkin bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt ölçeklerinden aile puanı istihdam edilme durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.

5.1.3. Araştırmanın Üçüncü Sorusuna İlişkin Sonuçlar

- Genel Öz Yeterlilik ölçeği toplam puanı ve alt ölçekleri (başlama, yılmama ve sürdürme çabası – ısrar) istihdam edilme durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.

5.1.4. Araştırmanın Dördüncü Sorusuna İlişkin Sonuçlar

- İstihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu puanları cinsiyete, yaşa ve eğitim düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.
- Annesi hayatta olan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu puanları, annesi hayatta olmayan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylere göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksektir.

- Babası hayatta olan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu puanları, babası hayatta olmayan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylere göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksektir.
- Memur olarak istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu puanları işçi olanlara ve serbest çalışanlara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksektir.
- Gelir düzeyi yüksek olan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin düşük ve orta olanlara göre; gelir düzeyi orta olanların düşük olanlara göre yaşam doyum puanları istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksektir.

5.1.5. Araştırmanın Beşinci Sorusuna İlişkin Sonuçlar

- İstihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu toplam puanları yaşa, annenin hayatta olma durumuna, babanın hayatta olma durumuna, eğitim düzeyine, daha önce çalışıp çalışmamasına ve çalışmama süresine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.
- İstihdam edilmeyen erkek yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyum puanları, istihdam edilmeyen kadın yetişkin zihinsel engelli bireylerin göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksektir.

5.1.6. Araştırmanın Altıncı Sorusuna İlişkin Sonuçlar

- İstihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt boyutları ve toplam puanları cinsiyete, yaşa, eğitim düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.
- İstihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği aile, arkadaşlar ve özel bir insan alt boyutları annenin hayatta olma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.
- Annesi hayatta olan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği toplam puanları, annesi hayatta olmayan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylere göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksektir.
- İstihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği arkadaşlar ve özel bir insan alt boyutları babanın hayatta olma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.

- Babası hayatta olan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği aile alt ölçeği ve toplam puanları, babası hayatta olmayan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylere göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksektir.
- İstihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği arkadaşlar, özel bir insan ve toplam puanı mesleğe göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.
- Memur olarak istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt ölçeklerinden aile puanları, serbest çalışanlara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksektir.
- İstihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği arkadaşlar, özel bir insan ve toplam puanı gelir düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.
- Gelir düzeyi yüksek ve orta olan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt ölçeklerinden aile puanı gelir düzeyi düşük olan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylere göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksektir.

5.1.7. Araştırmanın Yedinci Sorusuna İlişkin Sonuçlar

- İstihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt boyutları ve toplam puanları cinsiyete, yaşa, annenin hayatta olma durumuna, babanın hayatta olma durumuna, eğitim düzeyine, daha önce çalışıp çalışmamasına ve çalışmama süresine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.

5.1.8. Araştırmanın Sekizinci Sorusuna İlişkin Sonuçlar

- İstihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği alt boyutları ve toplam puanları cinsiyete, yaşa, annenin hayatta olma durumuna, mesleğe ve gelir düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.
- Eğitim düzeyi lise olan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği yılmama alt boyutu ve toplam puanları, eğitim düzeyi ortaokul ve

ilkokul olan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylere göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksektir.

- Babası hayatta olan istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği alt ölçek yılmama puanları babası hayatta olmayanlara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksektir.

5.1.9. Araştırmanın Dokuzuncu Sorusuna İlişkin Sonuçlar

- İstihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği alt boyutları ve toplam puanları cinsiyete, yaşa, annenin hayatta olma durumuna, babanın hayatta olma durumuna, eğitim düzeyine, daha önce çalışıp çalışmamasına ve çalışmama süresine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.

5.2. Tartışma

Araştırma Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin İstihdam Edilme Durumlarına Göre Yaşam Doyumu, Sosyal Destek ve Öz Yeterlilik Düzeylerinin İncelenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada Kişisel Bilgi Formu, Yaşam Doyumu Ölçeği, Algılanan Çok Boyutlu Sosyal Destek Ölçeği ve Genel Öz Yeterlilik Ölçeği kullanılarak elde edilen veriler bilgisayarda bir istatistik programı ile analiz edilmiştir. Analizler sonucunda dokuz araştırma sorusuna dair bulgulara ulaşılmıştır. Bu bölümde bulgular kısmında elde edilen veriler dokuz araştırma sorusu başlığı altında ulaşılabilen alanyazın ile karşılaştırılarak tartışılmıştır.

5.2.1. Yetişkin Zihinsel EngelliBireylerin Yaşam Doyumu Puanları İstihdam Edilip Edilmeme Durumuna Göre Farklılaşmakta mıdır?

Araştırmanın ilk amacına yönelik yapılan analizler sonucunda yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu puanlarının istihdam edilip edilmeme durumuna farklılaştığı bulunmuştur. İstihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin istihdam edilmeyen zihinsel engelli bireylere göre yaşam doyum puanlarının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Literatür incelendiğinde Rodrigez (2009) çalışan zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumlarının daha yüksek olduğunu ifade ederken, Carrasco ve Carulla (2012)'da çalışma hayatında olan zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumlarının çalışmayan zihinsel engelli bireylere göre daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Literatürde

farklı engel grupları ile yapılan çalışmalarda da engelli bireylerin çalışma hayatında olmalarının onların yaşam doyumlarına olumlu etkisinin olduğu sonucuna varan çalışmalara rastlanmaktadır (Crompton, 2006; Kitis vd., 2016; Zoetemeijer, 2016; Konrad vd., 2012; Viana vd., 2007). Ülkemizde farklı engel grupları ile yapılan çalışmalarda Şahin (2015) çalışmamızın sonuçlarına benzer şekilde iş hayatında olmayan, sosyal güvenceye sahip olmayan ortopedik engelli bireylerin yaşam doyumlarının düşük olduğunu ifade etmiştir. Başka bir çalışmada ise Yaman (2019) bir işte çalışıyor olmanın engelli bireylerin yaşam doyumunu artırdığına dair görüşü çalışmamızın sonucunu destekler niteliktedir. Bu çalışma sonuçlarının aksine zihinsel engelli bireylerin çalışma hayatında olmalarının onların yaşam doyumlarına bir etkisinin olmadığını ifade eden çalışmada bulunmaktadır (Emerson ve Hatton, 2008). Yaşam doyumunu bir çok değişken etkilemektedir ve bunlardan en önemlisi bireyin çalışma hayatıdır. İş hayatıyla ilgili oluşan olumlu veya olumsuz durumlar genel yaşam doyumunun belirleyicisi olabimektedir (Keser, 2005, s.92).Çünkü iş hayatı insanların hayatının büyük bir parçasını oluşturmaktadır (Yiğit vd., 2011, s.4) Çalışma hayatıyla ilgili mutsuzluk bireyin yaşamdan doyum almamasına neden olabilmektedir. Bunun neticesinde bireyin aile ve arkadaşlık ilişkileri bozulabilirken ruh sağlığıda olumsuz etkilenebilir (Çetinkanat, 2000, s.48). Çalışma hayatında bulunmak normal gelişim gösteren bireyler için olduğu gibi yetişkin zihinsel engellibireyler içinde büyük önem taşımaktadır. Maddi kazanç elde ederek kendi istek ve ihtiyaçlarını karşılayan yetişkin zihinsel engellibirey, işe yarama hissini yaşayacak ve daha bağımsız bir yaşam sürebilecektir.Tüm bu kazanımların yetişkin zihinsel engellibireylerin yaşam doyumlarına olumlu şekilde etki edeceği düşünülmektedir.

5.2.2. Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Destek Puanları İstihdam Edilip Edilmeme Durumuna Göre Farklılaşmakta mıdır?

Araştırmanın ikinci amacına yönelik yapılan analizler sonucunda yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt ölçeklerinden aile puanının istihdam edilme durumuna göre farklılaşmadığı ancak arkadaşlar, özel bir insan ve toplam puanlarının istihdam edilme durumuna göre farklılaştığı sonucu bulunmuştur. İstihdam edilen zihinsel engelli bireylerin istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engellibireylere göre arkadaşlar, özel bir insan ve toplam puanlarının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Literatür incelendiğinde Hall ve Kramer (2009) tarafından zihinsel engelli bireylerin istihdam edilmelerinin sosyal bütünleşmeyi sağladığı yorumu yapılmıştır. Jones vd. (2004) ise zihinsel engelli bireylerin çalıştıkları iş yerlerinde ki arkadaşlarının onlar

için önemli bir sosyal destek kaynağı olduğu bulgusunu paylaşmıştır. Literatürde farklı engel grubunda ki bireylerin çalıştıkları iş yerlerinde ki arkadaşlarının onlar için önemli sosyal destek kaynağı olduğunu ifade eden çalışmalara da rastlanmaktadır (Lysaght vd., 2012; Gustafsson vd., 2018). Bu çalışma sonuçlarının aksine farklı engel grupları ile yapılan çalışmalarda, çalışma durumu ile Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve alt boyutlarındaki sosyal destek düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığını ifade eden çalışmalar da bulunmaktadır (Forouzan vd., 2013; Yaman, 2019; Bursa, 2010). Engelli bireyler hayatın içinde yer bulmak ve psikososyal yapılarını daha geliştirebilmek adına sosyal desteğe gereksinim duyarlar (Genç ve Çat, 2013, s.372).

Bahsedilen desteği sağlamak, engelli bireylerin toplumla bütünleşmesi, sosyal hayata dahil olmasına katkıda bulunmak için çalışma hayatına katılabilme yeterliliğine sahip engelli bireylerin istihdam edilmesi hedeflenmelidir (Seyyar, 2008, s.81-82). Çalışma hayatı içerisinde zihinsel engelli bireyler için en önemli sosyal destek kaynakları iş arkadaşlarıdır. Çalışma arkadaşlarının zihinsel engelli bireye sosyal destek sunmaları hem iş performansını olumlu etkileyecek hemde sosyal hayata katılım konusunda katkı sağlayacaktır (Artar ve Cavkaytar, 2018, s.110). Çalışılan yerde oluşan sosyal ortamın engelli bireyler adına önemli bir sosyal destek sistemi yarattığı görülmektedir (Genç ve Çat, 2013, s.391). İstihdam edilip çalışma hayatına girmenin zihinsel engelli bireye kazandırdığı en önemli unsurlardan birisi arkadaş çevresidir. Bu araştırma sonucuda istihdam edilen zihinsel engelli yetişkinlerin %25.8'i boş zamanlarında evde ailesiyle oturduğunu, %65.6'sı arkadaşlarıyla dışarı çıktığını, %8.6'sı ise tek başına dışarı çıktığını belirtirken istihdam edilmeyen zihinsel engelli yetişkinlerin %46.3'ü boş zamanlarında evde ailesi ile oturduğunu, %43.2'si arkadaşları ile dışarı çıktığını, %9.5'ide tek başına dışarı çıktığını belitrtmiştir. Bu sonuçlardan da görülebileceği gibi istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engellibireylerin istihdam edilenlere kıyasla vakitlerinin çoğunu evde aileleriyle geçirmektedir. İstihdam edilen yetişkin zihinsel engellibireylerin iş ortamının sağladığı çevre ile yeni insanlarla tanışması ve arkadaş edinmesi kolaylaşırken, bir işte çalışmayan yetişkin zihinsel engellibireyler bu önemli sosyal destek kaynağından mahrum kalabilmektedir.

5.2.3. Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Öz Yeterlilik Puanları İstihdam Edilip Edilmeme Durumuna Göre Farklılaşmakta mıdır?

Araştırmanın üçüncü amacına yönelik yapılan analizler sonucunda yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik alt ölçekleri ve toplam puanlarının istihdam edilme durumuna göre Genel Öz Yeterlilik Ölçeği alt ölçeklerinden başlama, yılmama , sürdürme çabası - ısrar ve toplam puanlarının istihdam edilme durumuna göre farklılaşmadığı sonucu bulunmuştur. Literatür incelendiğinde araştırma sonucunu destekleyen çalışmalara rastlanmıştır ancak bu çalışmalar diğer engel grupları ile yapılan çalışmalardır. Güner (2016) görme, işitme ve ortopedik engelli bireylerin genel özyeterlilik düzeyleri için istihdam edilmelerinin önemli bir belirleyici olmadığı belirtilmiştir. Yabancı literatürde ise çalışıyor olmanın engelli bireylerin öz yeterlilik düzeylerini yükselten bir durum olduğunu ifade eden çalışmalar mevcuttur (Hergenrather, Rhodes, Turner ve Barlow, 2008; Amtmann vd., 2012; Peterson vd., 2008; Miriam, Baumgartner, David ve Divertmann, 2014). İş sahibi olmamanın fiziksel engelli bireylerin öz yeterlilik düzeylerini olumsuz etkilediğini ifade edelirken (Barlow vd., 2002), Andersen, Larsson, Pingel, Kristiansson ve Anderzen (2017)' e göre ise çalışma durumunun genç yetişkin engelli bireylerin öz yeterlilik düzeylerini olumlu yönde etkilemektedir. Öz yeterlilik kavramı, içinde bulunulan şartlara göre dinamik bir yapıdadırve bireyin öz yeterliliği sürekli değişen çevresel koşullara uyum sağlayabilecek şekilde uyumlu halde hareket eden birçok alt beceriden oluşmuştur(Yıldırım, 2011, s.18). Tanımdan da anlaşılacağı üzere öz yeterlilik engelli bireylerin çalışıyor veya çalışmıyor olmasından etkilenen bir durumken bununla beraber engelli bireylerin içinde bulunduğu iş ortamı ve şartları tarafından da etkilenebilir. Literatürde konu ile ilgili yapılan çalışmalarda genel olarak bizim çalışma sonucumuzun aksine istihdam edilmenin engelli bireylerin öz yeterliliğini arttırdığına yönelik bir sonuç olması, bizim örneklem grubumuzun çalışma şartları ve ortamındaki farklılıklardan kaynaklı olabileceği düşünülmektedir.

5.2.4. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Yaşam Doyumları Yaş, Cinsiyet, Anne-Baba Hayatta Mı, Eğitim Düzeyi, Meslek, Gelir Düzeyi Değişkenlerine göre Anlamlı Derecede Farklılaşmakta mıdır?

Yaş Değişkeni; Yaş değişkeni ile ilgili yapılan analizler sonucunda istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu puanları yaşa göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır. Literatür incelendiğinde çalışma grubumuzdan farklı olarak diğer engel gruplarıyla yapılan araştırmalara rastlanmaktadır. Bu araştırmalarda

engelli bireylerin yaşam doyumları ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir fark olmadığı ifade edilmektedir (Crompton, 2006; Konrad vd., 2012; Kaya, 2013). Çalışma sonucumuzdan farklı olarak, zihinsel engelden farklı engel grubundaki bireylerle yapılan çalışmalarla yaşam doyumu ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olduğunu belirten çalışmaya rastlanmaktadır (Viana vd., 2007). Çalışmamızda yer alan yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaş grubunun biribirine yakın olması yaş ile yaşam doyumu arasında anlamlı bir farklılık çıkmamasının olası nedeni olarak değerlendirilebilir.

Cinsiyet Değişkeni; Cinsiyet değişkeni ile ilgili yapılan analizler sonucunda istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu toplam puanlarının cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Literatür incelendiğinde Santilli, Nota, Ginevre ve Soresi (2014) çalışan zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumları ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olduğunu, çalışan kadınların çalışan erkeklere oranla daha yüksek yaşam doyumuna sahip olduğunu belirtmiştir. Çalışma grubumuz olan zihinsel engel grubu dışında kalan engelli bireylerle yapılan çalışmalarda çalışan engelli bireylerde cinsiyet ile yaşam doyumları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ifade edilmiştir (Viana vd., 2007; Kitis vd., 2016). Genel popülasyonla ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında çalışma durumunun kadınların lehine anlamlı olduğu (Gümüşsoy, 2018) ve anlamlı bir farklılık olmadığını belirten (Aydın, 2019) çalışmalar mevcuttur. İş, insanların hayatının önemli parçasıdır. Bireyin iş hayatında yaşadığı mutluluk ve doyum, iş hayatı ile sınırlı kalmayıp, iş dışında yer alan hayata katkıda bulunurken, bu durum iş doyumu ile genel yaşam doyumu birbirine olan etkisini ortaya koymaktadır (Keser, 2005, s.77). Dolayısıyla iş hayatında olan ve işini anlamlı bulan insanların, işlerinden ve hayatlarından daha fazla doyum aldıkları değerlendirilebilir (Loscocco ve Roschelle, 1991). Bu bakış açısından hareketle gerek kadın gerek erkek yetişkin zihinsel engellibireylerin çalışma hayatına girmelerinin onların yaşam doyumlarına olumlu anlamda etki edeceği, istihdam edilmenin yetişkin zihinsel engellibireylere sağlayacağı faydaların hem kadın hem erkek için aynı ölçüde önemli olacağı düşünülmektedir.

Anne ve Babanın Hayatta Olma Değişkeni; Anne babanın hayatta olma değişkeni ile ilgili yapılan analizler sonucunda istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu toplam puanlarının anne babanın hayatta olma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında annesi ve babası hayatta olanların yaşam doyumu

puanlarının annesi babası hayatta olmayanlara göre anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur. Araştırma sonucundan elde edilen bu bulgu annesi ve babası hayatta olanların yaşam doyumlarının annesi ve babası hayatta olmayanlara oranla daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bireylerin aile içinde algıladıkları doyumun artması olumlu duygular yaşamalarına neden olur (Seligman, 2007). Bireyler aile içerisinde oluşan olumlu duygulardan etkilenirler ve bu durum algıladıkları yaşam doyumlarını için önem kazanır (Çalışkan, Toker ve Özbay, 2017). Bu noktadan hareketle aile içerisinde yoğun olarak yaşanan duygusal atmosferin bireyin gelişimini, etrafındaki insanlara karşı davranışlarını, duygularını ve düşüncelerini etkilediği söylenebilmektedir. Çünkü birey karar verme, sosyal rollerini öğrenme, sorumluluk alma, sevme ve sevilme gibi temel ve önemli kazanımları aile ortamında elde eder (Dil ve Bulantekin, 2011). Tüm bu kazanımları aile içerisinde bireye sağlayacak kişiler anne ve babalardır. Anne ve babası tarafında sevilen, değer verilen bireyler hayata daha pozitif bakabilecek ve hayatta aldıkları doyum artacaktır. Anne ve babanın bireyi hayata hazırladığı, her türlü sorun esnasında kişi için önemli bir dayanak olduğu düşünüldüğünde bunlardan mahrum olmanın yaşam doyumunu olumsuz etkilemesi, anne babanın varlığının ise yaşam doyumunu olumlu etkilemesinin olağan bir durum olduğu düşünülmektedir.

Eğitim Düzeyi Değişkeni; Eğitim düzeyi değişkeni ile ilgili yapılan analizler sonucunda istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu puanlarının eğitim düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Literatür incelendiğinde, çalışan zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumları ile eğitim düzeyi değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olmadığını ortaya koyan çalışmaya rastlanmaktadır (Santilli vd., 2014). Çalışma sonucumuzu destekleyen ancak diğer engel gruplarıyla yapılan bir çalışmada ise Kaya (2013) eğitim düzey değişkenine göre bedensel engelli bireylerin yaşam doyumu düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığını ifade etmiştir. Çalışma sonucumuzdan farklı olarak, zihinsel engel grubu dışındaki engel gruplarıyla yapılan çalışmalarda yaşam doyumu ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir farklılık olduğu, eğitim düzeyi arttıkça yaşam doyumununda arttığı sonucuna ulaşan çalışmalar mevcuttur (Konrad vd., 2012; Crompton, 2006; Viana vd., 2007. Eğitim düzeyi arttıkça daha iyi maddi olanaklara sahip olma, daha fazla sosyal hayata katılma olasılığı doğması beklenen bir durumdur. Normal gelişim gösteren bireylerde eğitim geçmişini daha iyi olması onlar için daha fazla sorumluluk ve daha fazla ücret alacakları işlerde çalışma olasılıklarını arttırdığı düşünülebilir. Ancak yetişkin zihinsel

engellibireylerin özellikleri itibariyle istihdam edildikleri yerlerde daha az sorumluluk gerektiren işlerde çalıştırıldığı düşünüldüğünden mezuniyet ve eğitimi ne olursa olsun şartların yetişkin zihinsel engellibireyler için benzer olduğu değerlendirilmektedir.

Meslek Değişkeni; Meslek değişkeni ile ilgili yapılan analizler sonucunda istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu puanlarının mesleğe göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonucundan elde edilen bu bulgu memur olarak istihdam edilen bireylerin yaşam doyum puanlarının işçi olanlara ve serbest çalışanlara göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Meslek düzeyi değişkeni ile ilgili litetarütrde engelli bireylerle yapılmış çalışmaya rastlanmamştır. Kamu sektörünün gerek karşılıklı ilişkiler gerek iş yükü gerekse çalışma saatleri açısından diğer sektörlere göre daha uygun şartlara sahip olduğu düşünülebilir. Ayrıca sistemli bir çalışma düzeninin olması ve zihinsel engelli bireyleri zorlama olasılığı olan belirsiz durumların olmaması yanında gelecekle ilgili kaygıların daha düşük olması gibi unsurların yaşam doyumunu olumlu etkileyebileceği söylenebilir.

Gelir Düzeyi Değişkeni; Gelir düzeyi değişkeni ile ilgili yapılan analizler sonucunda istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu puanlarının gelir düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bu bulgu gelir düzeyi yüksek olanların düşük ve orta olanlara göre; gelir düzeyi orta olanların düşük olanlara göre yaşam doyum puanlarının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Literatür incelendiğinde araştırma sonucumuzu destekleyen engelli bireylerin gelir düzeyi arttıkça yaşam doyumlarının arttığını ifade eden çalışmalara rastlanmaktadır (Crompton, 2007; Viana vd, 2007; Kaya, 2013). Gelir düzeyi arttıkça yaşam doyumu düzeyinde artış meydana gelmesi genellikle beklenen bir durumdur. Gelir düzeyinin artması, maddi olanaklara sahip olmak yetişkin zihinsel engelli bireyler için daha bağımsız bir hayat yaşamanın temel koşullarından biri olarak düşünülebilir. Bu bağlamda yetişkin zihinsel engelli bireylerinde maddi olanakları sayesinde kendi istek ve ihtiyaçlarını karşılayabilme, sosyal ortamlara girebilmelerinin yaşam doyumları üzerinde olumlu etkileri olabilir.

5.2.5. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Yaşam Doyumları Yaş, Cinsiyet, Anne-Baba Hayatta Mı, Eğitim Düzeyi, Daha Önce Çalıştı Mı, Ne Kadar Süredir Çalışmıyor Değişkenlerine Göre Anlamlı Derecede Farklılaşmakta mıdır ?

Yaş Değişkeni; Yaş değişkeni ile ilgili yapılan analizler sonucunda istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu puanları yaşa göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır. Literatür incelendiğinde istihdam edilmeyen engelli bireylerle ilgili çalışmalara rastlanmamıştır. Genel popülasyona bakıldığında ise çalışmayan bireylerde yaşam doyumu ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olmadığını ifade eden çalışmalar vardır (Eichhorn, 2013; Krause, 2010; Carroll, 2005; Erbay, 2015). Diğer yandan insanların yaşları ilerdikçe umut düzeyleri ve yaşam doyumu düzeylerinin azaldığı (Erci, Yılmaz ve Budak, 2017) ifade edilmektedir. Yetişkin zihinsel engellibireylerin de yaşlarına göre hayattan beklentileri, ulaşmak istediği hedefler ve çevresinin ondan beklentileri farklılaşabilmektedir. Yetişkinlik dönemine kadar sadece okula gitmek ve eğitim almakla ilgili hedef ve beklenti olabilmekteyken yetişkinlik döneminde bu beklentiler farklılaşabilir. Ancak ülkemiz koşullarında pek çok yetişkinin de iş bulmasının zorluğu veya sahip olduğu mevcut işinin yaşam kalitesini her zaman olumlu yönde değiştirmediği düşünülürse, yetişkin zihin engelli bireylerin ve çevresindekilerinde onların istihdamı ile ilgili beklentilerinin düşük olabileceği düşünülebilir. Çalışmamızda ifade edilen bu durumun aksine bir sonuç çıkması örneklem grubunun yaş aralığının birbirine yakın olması olarak değerlendirilebilir.

Cinsiyet Değişkeni; Cinsiyet değişkeni ile ilgili yapılan analizler sonucunda istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu toplam puanlarının cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı sonucu bulunmuştur. Araştırma sonucunda elde edilen bu bulgu istihdam edilmeyen erkek yetişkin bireylerin yaşam doyum puanlarının, kadın yetişkin bireylere göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Genel popülasyonla ilgili yapılan çalışmalarda cinsiyet değişkeninin yaşam doyumu üzerine etkili olduğunu erkeklerin kadınlardan daha fazla yaşam doyumuna sahip olduğunu belirten çalışmalar vardır (Krause, 2010; Carroll, 2005). Özellikle Türk kültüründe var olan baskın, atılgan, bağımsız, güçlü kişilik gibi rollerin daha çok erkeklere atfedilme (Özkan ve Lajunen, 2005) özelliği düşünüdüğünde yetişkin zihinsel engelli erkeklerin daha bağımsız ve sosyal bir yaşam sürdürebileceği ve bu durumunda onların yaşam doyumlarına olumlu yönde etkileyebileceği düşünülebilir. Toplum tarafından oluşturulan bu bakış açısı ve değerlendirme neticesinde erkekler daha bağımsız ve sosyal bir hayat sürme eğiliminde

olabilirken bu durumun onların yaşam doyumlarına olumlu şekilde etki ettiği düşünülmektedir.

Anne ve Babanın Hayatta Olma Durumu Değişkeni; Anne ve babanın hayatta olma değişkeni ile ilgili yapılan analizler sonucunda istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu toplam puanlarının anne babanın hayatta olma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucu bulunmuştur.

Eğitim Düzeyi Değişkeni; Eğitim düzeyi değişkeni ile ilgili yapılan analizler sonucunda istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu puanlarının eğitim düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Genel popülasyonla ilgili yapılan çalışmalarda eğitim düzeyi arttıkça yaşam doyumunun artıığı bulgusuna rastlanmaktadır (Erbay, 2015; Carroll, 2005; Krause, 2010). Yetişkin zihinsel engellibireyler için istihdam hayatının dışında olmanın sosyal hayatlarını önemli ölçüde kısıtladığı düşünülmektedir. Yetişkin zihinsel engelliler için sosyal hayata katılmalarının en önemli koşulu çalışma hayatı olduğu düşünüldüğünde ve bu durum gerçekleşmediğinde her eğitim düzeyinde ki yetişkin zihinsel engelli bireyin sosyal hayata katılamama, arkadaş edinememe ve zamanının büyük kısmını evde geçirmek zorunda kalma gibi olumsuz durumları yaşayabileceği varsayılmaktadır.

Daha Önce İstihdam Edilip Edilmeme Değişkeni; Daha önce istihdam edilip edilmeme değişkeni ile yapılan analizler sonucunda istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu puanlarının daha önce istihdam edilip edilmemeye göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucu bulunmuştur. Yetişkin zihinsel engelli bireylerin düzenli bir işe sahip olmaları onların gerek maddi gerekse arkadaşlık anlamında önemli ve süreklilik arz eden kazanımlar sağlayacağını düşündürebilir. Daha önce ki zamanlarda çalışma hayatına giren ve bu kazanımları gerçekleştirdiği düşünülen yetişkin zihinsel engellibireylerin işlerinden ayrıldıktan sonra bu süreçleri devam ettiremediği değerlendirilmektedir.

Çalışmama Süresi Değişkeni; Çalışmama süresi ile ilgili yapılan analizler sonucunda istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu puanlarının çalışmama süresine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.

5.2.6. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Destekleri Yaş, Cinsiyet, Anne-Baba Hayatta Mı, Eğitim Düzeyi, Meslek, Gelir Düzeyi Değişkenlerine Göre Anlamlı Derecede Farklılaşmakta mıdır ?

*Yaş Değişkeni;*Yaş değişkeni ile ilgili yapılan analizler sonucunda istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği aile , arkadaşlar , özel bir insan alt ölçeklerinin ve toplam puanlarının yaş değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucu bulunmuştur. Bu sonuç literatürdeki bazı araştırma sonuçları ile (Jones vd., 2004; Tsai, 2016; Miriam vd., 2014) tutarlıdır.

Cinsiyet Değişkeni; Cinsiyet değişkeni ile ilgili yapılan analizler sonucunda istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği aile, arkadaşlar, özel bir insan alt ölçeklerinin ve toplam puanlarının cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucu bulunmuştur. Bu sonuç literatürdeki bazı araştırma sonuçları ile (Tsai, 2016; Miriam vd., 2014; Forouzan vd., 2013) tutarlıdır.

Anne Babanın Hayatta Olma Değişkeni; Anne ve babanın hayatta olma değişkeni ile ilgili yapılan analizler sonucunda istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği aile, arkadaşlar, özel bir insan alt ölçeklerinin ve toplam puanları anne ve babanın hayatta olma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Araştırma sonucunda elde edilen bu bulgu anne ve babası hayatta olan istihdam edilen yetişkin zihinsel engellibireylerinÇok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği aile alt ölçeği ve toplam puanlarının, anne ve babası hayatta olmayan istihdam edilen yetişkin zihinsel engellibireylerin göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bireyin sosyal destek kaynaklarının başında anne ve baba gelmektedir (Kurt, 2017, s.1). Anne ve baba bireylerin yeteneklerinin gelişimine destek verirler. Davranışlarına yön verir, hayata dair bilgi ve farkındalık kazandırır, zor durumlar karşısında ona en önemli destek kaynağı olurlar (Yörükoğlu, 1998). Özellikle zihinsel engelli bireylerin hayatlarında anne ve babanın rolünün çok önemli olduğu düşünülmektedir. Çünkü zihinsel engelinden dolayı bğımsız yaşam konusunda sorunlar yaşayabilen bireyler için iş arkadaşlarının desteği yeterli olmayabilir. Anne ve babanın yokluğu özellikle iş dışında ki hayat için zihinsel engelli bireyi en önemli sosyal destek unsurundan yoksun bıraktığı düşünülmektedir.

Eğitim Düzeyi Değişkeni; Eğitim düzeyi değişkeni ile ilgili yapılan analizler sonucunda istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği aile, arkadaşlar, özel bir insan alt ölçekleri ve toplam puanı eğitim durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.Literatür incelendiğinde farklı engel gruplarında yer alan bireylerin eğitim düzeyleri ile sosyal destek düzeylerinin anlamlı şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmaktadır (Tsai, 2016). Genel popülasyonla ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında eğitim düzeyinin çalışan bireylerin algıladıkları sosyal destek üzerinde anlamlı bir farklılık yarattığını ifade eden çalışma olduğu gibi (Yalçın, 2019), eğitim düzeyinin sosyal desteği etkilemediği bulgusuna ulaşan çalışmada vardır (Kara, 2019). Yetişkin zihinsel engellibireylerin istihdam edildikleri takdirde algıladıkları sosyal destek unsurlarının önemli bir kaynağının iş arkadaşları olduğu düşünülmektedir. Yetişkin zihinsel engellibireylerin iş ortamlarında kuracakları arkadaşlık ilişkilerinde ve algıladıkları sosyal destek düzeylerinde eğitim düzeylerinin doğrudan bir belirleyici olmadığı değerlendirilmektedir.

Meslek Değişkeni; Meslekdeğişkeni ile ilgili yapılan analizler sonucunda istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt ölçeklerinden sadece aile puanının mesleğe göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bu bulgu mesleği memur ve serbest çalışanlar arasında anlamlı bir farkın olduğu, memur olarak çalışanların sosyal destek düzeylerinin daha yüksek olduğu ancak mesleği memur ve işçi olanlar arasında ve mesleği işçilik olan ve serbest çalışanlar arasında anlamlı bir farkın olmadığını göstermektedir. Çalışmamızda değişken olarak yer alan meslek gruplarından memur olma yani kamuda çalışmanın diğer meslek gruplarına göre daha esnek, daha az rekabetin olduğu bir iş ortamı olduğu düşünülmektedir. Bu durumunda zihinsel engelli yetişkin bireylerin arkadaşlık ilişkilerine olumlu yansıyacağı düşünüldüğünden sosyal destek düzeylerinin yüksek olacağı şeklinde yorumlanabilir.

Gelir Düzeyi Değişkeni; Gelir düzeyi değişkeni ile ilgili yapılan analizler sonucunda istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt ölçeklerinden sadece aile puanının gelir düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bu bulgu gelir düzeyi düşük ve orta düzey olanlar ile gelir düzeyi düşük ve yüksek düzey olanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir farkın olduğunu ancak gelir düzeyi

orta ve yüksek düzey olanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir farkın olmadığını göstermektedir. Gelir düzeyi yüksek ve orta olan bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt ölçeklerinden aile puanının gelir düzeyi düşük olanlara göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. İstihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği arkadaşlar özel bir insan ve toplam puanıise gelir düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır. Literatürde çalışan zihinsel engelli bireylerin gelir düzeylerinin sosyal destek düzeylerini etkilediğine yönelik çalışma mevcuttur (Banks, Jahoda, Dagnan Kemp ve Williams, 2010). Literatür incelendiğinde farklı engel gruplarında yer alan çalışan engelli bireylerde gelir düzeyi ile sosyal destek düzeylerinin anlamlı farklılık gösterdiği bulgusu ifade edilmiştir (Tsai, 2016). Genel popülasyon ile ilgili çalışmada da çalışan bireylerde gelir düzeyinin algılanan sosyal destek düzeyini etkilediği ifade edilmektedir (Yalçın, 2019). Yetişkin zihinsel engellibireylerin maddi kazanç elde etmeleri, onların daha bağımsız ve sosyal bir hayata katılabilmelerine olanak sağlayacağı düşünülmektedir. Elde ettiği kazanç sayesinde arkadaşlarıyla daha fazla vakit geçirebilen, daha fazla etkinliğe katılım gösterebilen yetişkin zihinsel engellibireylerin bu doğrultuda sosyal düzeylerinde artış olması beklenmektedir.

5.2.7. İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Destekleri Yaş, Cinsiyet, Anne-Baba Hayatta Mı, Eğitim Düzeyi, Daha Önce Çalıştı Mı, Ne Kadar Süredir Çalışmıyor Değişkenlerine göre Anlamlı Derecede Farklılaşmakta mıdır ?

Yaş Değişkeni; Yaş değişkeni ile ilgili yapılan analizler sonucunda istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt ölçekleri ve toplam puanlarının yaşa göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yetişkin zihinsel engelli bireyler için istihdamın dışında kalmanın birçok olumsuz etkisi olabilir. Yetişkin zihinsel engelli bireyler eğitim hayatı bittikten sonra çalışmadığı takdirde ortak sayılabilecek sorunlarla karşı kaldığı ve bu sorunu her yaş grubundan yetişkin zihinsel engelli bireyin yaşadığı düşünüldüğü için çalışmamızın sonucunun bu şekilde bir bulgu ortaya koyduğu değerlendirilmektedir

Cinsiyet Değişkeni; Cinsiyet değişkeni ile ilgili yapılan analizler sonucunda istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt ölçekleri ve toplam puanlarının cinsiyete göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yetişkin zihinsel engellibireyler için istihdam hayatının dışında kalmak sosyal hayatın,

dolayısıyla sosyal desteğin önemli ölçüde etkilediği düşünülmektedir. Bu olumsuz etkinin hem kadın zihinsel engelliler hem erkek zihinsel engelliler için farklı sonuçları olmadığı değerlendirildiği için çalışmamızın sonucunda anlamlı bir farklılık oluşmadığı düşünülmektedir

Anne Baba Hayatta Olma Değişkeni; Anne Baba Hayatta Olma değişkeni ile ilgili yapılan analizler sonucunda istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt ölçekleri ve toplam puanlarının anne ve babanın hayatta olma durumuna göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Eğitim Düzeyi Değişkeni; Eğitim düzeyi değişkeni ile ilgili yapılan analizler sonucunda istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt ölçekleri ve toplam puanlarının eğitim düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır. Eğitim düzeyi ne olursa olsun yetişkin zihinsel engelli bireyler istihdam edilip çalışma hayatına katılamıyorsa benzer sorunları yaşadığı düşünülebilir.

Daha Önce İstihdam Edilip Edilmeme; Daha önce istihdam edilip edilmeme değişkeni ile ilgili yapılan analizler sonucunda Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt ölçeklerinin ve toplam puanlarının daha önce istihdam edilip edilmemeye göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucu bulunmuştur. Çalışma hayatına katılan, arkadaş edinerek sosyal destek unsurlarına ulaşan yetişkin zihinsel engellibireylerin çalıştıkları işlerden ayrıldıktan sonra bu arkadaşlıkları sürdüremediği dolayısıyla sosyal destek kaynağından tekrar mahrum kaldığı düşünülmektedir.

Çalışmama Süresi; Çalışmama süresi değişkeni ile ilgili yapılan analizler sonucunda istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği alt ölçekleri ve toplam puanlarının çalışmama süresine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

5.2.8. İstihdam Edilen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Öz Yeterlilikleri Yaş, Cinsiyet, Anne-Baba Hayatta Mı, Eğitim Düzeyi, Meslek, Gelir Düzeyi Değişkenlerine göre Anlamlı Derecede Farklılaşmakta mıdır ?

Yaş Değişkeni; Yaş değişkeni ile ilgili yapılan analizler sonucunda istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği alt ölçek ve toplam puanları yaşa göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır. Literatür incelendiğinde

yetişkin zihinsel engellibireylerde yaş değişkeni ile öz yeterlilik düzeyi arasında anlamlı farklılık olmadığını ifade eden çalışmalara rastlanmaktadır (Nota vd., 2010). Literatürde farklı engel gruplarında yer alan bireylerin de yaşları ile öz yeterlilikleri arasında anlamlı farklılık olmadığı bulgusu paylaşılmıştır (Zhu vd., 2018; Villanueva, Fitch, Quadir, Sagiraju ve Alamgir, 2016; Miriam vd., 2014). Genel popülasyonla ilgili yapılan çalışmalarda da yaş ile özyeterlilik arasında anlamlı farklılık olmadığı belirtilmiştir (Bakır, 2014; Çataloluk, 2018). Yetişkin zihinsel engellibireyler için istihdam edilme durumunun yeteneklerinin farkına varma ve bunları sergileme, insanlara ve bir işletmeye faydalı olma gibi olumlu durumları ortaya çıkaracağı düşünülür. Öz yeterlilik düzeylerini etkileyen temel faktörün bu olduğu düşünüldüğünde hangi yaş grubunda olursa olsun iş ortamı ve şartlarının asıl önemli olan unsur olduğu değerlendirilmektedir.

Cinsiyet Değişkeni; Cinsiyet değişkeni ile ilgili yapılan analizler sonucunda istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği alt ölçek ve toplam puanlarının cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucu bulunmuştur. Literatürde zihinsel engelli çalışanların cinsiyetleri ile öz yeterlilikleri arasında anlamlı farklılık olmadığını belirten çalışma vardır (Nota vd., 2010). Diğer engel grubunda ki bireylerle ilgili yapılan çalışmalarda ise cinsiyetle öz yeterllik değişkeni arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır (Zhu vd., 2018; Larson, 2008). Genel popülasyonla ilgili yapılan çalışmalarda da cinsiyet ile özyeterlilik arasında anlamlı farklılık olmadığı belirtilmiştir (Bakır, 2014; Çataloluk, 2018). Çalışma hayatına girerek yeteneklerini sergilemenin, maddi manevi doyum elde etmenin bireylerin öz yeterlilikleri düzeyleri üzerinde önemli olduğu, bu durumunda hem kadın zihinsel engelli çalışanlar hem erkek zihinsel engelli çalışanlar için benzer etkilere neden olduğu değerlendirilmektedir.

Anne Baba Hayatta Olma Değişkeni; Anne Baba Hayatta Olma değişkeni ile ilgili yapılan analizler sonucunda istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği alt ölçek ve toplam puanlarının annenin hayatta olma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ifade edilmiştir. İstihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği başlama, sürdürme çabası - ısrar alt boyutları ve toplam puanın babanın hayatta olma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır Ancak Genel Öz Yeterlilik Ölçeği yılmama alt boyutu ise babanın hayatta olma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Araştırma sonucunda elde edilen bu bulgu babası hayatta olan istihdam edilen bireylerin

yılmama puanlarının babası hayatta olmayanlara göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Özellikle bizim toplumumuzda baba figürünün daha güçlü ve destek veren özelliğe sahip olduğu düşünüldüğünde, yetişkin zihinsel engelli bireylerin yaşadıkları zorluklar karşısında bu zorluklarla baş edebilmek için babalarından destek aldıkları değerlendirilebilir.

Eğitim Düzeyi Değişkeni; Eğitim düzeyi değişkeni ile yapılan analizler sonucunda istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin eğitim düzeyine göre Genel Öz Yeterlilik Ölçeği başlama ve sürdürme çabası-ısraralt boyut puanlarının eğitim düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Genel Öz Yeterlilik Ölçeği yılmama alt ölçeği ve toplam puanı ise eğitim düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Araştırma sonucunda elde edilen bu bulgu eğitim düzeyi lise olanların ortaokul ve ilkokul olanlara göre Genel Öz Yeterlilik Ölçeği yılmama boyutu puanlarının yüksek olduğunu göstermektedir. Eğitim düzeyi lise olanların ortaokul olanlara göre Genel Öz Yeterlilik Ölçeği toplam puanlarının yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Literatür incelendiğinde zihinsel engelli bireylerde eğitim değişkeni ile öz yeterlilik düzeyi arasında anlamlı farklılık olmadığını ifade eden çalışmalara rastlanmaktadır (Nota vd., 2010). Diğer engel grubunda ki bireylerle ilgili yapılan çalışmalarda ise eğitim düzeyi değişkeni ile öz yeterllik arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır (Zhu vd., 2018; Larson, 2008). Genel popülasyonla ilgili çalışmalarda ise eğitim düzeyi arttıkça öz yeterlilik düzeyinin arttığını ifade eden çalışmalara mevcuttur (Bakır, 2014; Çataloluk, 2018). Yetişkin zihinsel engelli bireylerin çalıştıkları iş arkadaşları ve şartlarının öz yeterliliklerine önemli etkileri olacağı değerlendirildiğinde, eğitim düzeyi değişkeninden ziyade bu durumların daha önemli olduğu ve eğitim durumlarının karşılaşacakları yaklaşım ve şartlar üzerinde belirleyici olmadığı düşünülebilir.

Meslek Değişkeni; Meslek değişkeni ile ilgili yapılan analizler sonucunda istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği alt ölçek ve toplam puanlarının mesleğe göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. İstihdam edilmek yetişkin zihinsel engelli bireyler için daha bağımsız ve maddi kazanımların olduğu bir hayatı sağlayabilir. Bu durumların yetişkin zihinsel engelli bireylerin kendilerini mutlu ve yeterli hissetmelerine olanak sağlayacağı düşünülür. Bu

nedenle yetişkin zihinsel engelli bireyin yapmış olduğu işin içeriğinden çok istihdam edilmiş olmasının bu kazanıma hizmet edeceği değerlendirilir.

Gelir Düzeyi Değişkeni; Gelir düzeyi değişkenine göre yapılan analizler sonucunda istihdam edilen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği alt ölçek ve toplam puanlarının gelir düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç literatürde farklı engel gruplarında ki bireylerle yapılan bazı araştırma sonuçları ile (Zhu vd., 2018; Larson, 2008) tutarlıdır.

5.2.9.İstihdam Edilmeyen Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin Öz Yeterlilikleri Yaş, Cinsiyet, Anne-Baba Hayatta Mı, Eğitim Düzeyi, Daha Önce Çalıştı Mı, Ne Kadar Süredir Çalışmıyor Değişkenlerine Göre Anlamlı Derecede Farklılaşmakta mıdır ?

Yaş Değişkeni; Yaş değişkeni ile ilgili yapılan analizler sonucunda istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği alt ölçek ve toplam puanları yaşa göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır. Yetişkin zihinsel engelli bireyler için istihdam hayatından uzak kalmanın oluşturduğu sorunların her yaş grubundan birey için benzer etkiye sahip olduğu değerlendirilmektedir.

Cinsiyet Değişkeni; Cinsiyet değişkeni ile ilgili yapılan analizler sonucunda istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği alt ölçek ve toplam puanlarının cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığısonucu bulunmuştur. Yetişkin zihinsel engellibireyler için istihdam hayatından uzak kalmanın oluşturduğu sorunların hem kadın yetişkin zihinsel engelli bireyler hemde erkek yetişkin zihinsel engelli bireyler için öz yeterlilik düzeyleri üzerinde benzer etkiye sahip olduğu değerlendirilmektedir

Anne ve Babanın Hayatta Olma Değişkeni; Anne ve babanın hayatta olma değişkeni ile ilgili yapılan analizler sonucunda istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği alt ölçek ve toplam puanlarının annenin ve babanın hayatta olma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Eğitim Düzeyi Değişkeni; Eğitim düzeyi değişkeni ile ilgili yapılan analizler sonucunda istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği alt ölçekleri ve toplam puanının eğitim düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yetişkin zihinsel engelli bireylerin almış

oldukları eğitimler onların meslek sahibi olmalarına ve iş hayatına girmelerine katkı sağlamıyor ve istihdam edilmelerinin yolunu açmıyorsa, çalışmayan bireylerde farklı eğitim düzeyinde olmanın öz yeterlilik düzeyi için anlamlı bir etkisinin olmadığı düşünülebilir.

Daha Önce İstihdam Edilip Edilmeme Değişkeni; Daha önce istihdam edilip edilmeme değişkeni ile ilgili yapılan analizler sonucunda istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği alt ölçekleri ve toplam puanlarının daha önce istihdam edilip edilmemeye göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucu bulunmuştur. Yetişkin zihinsel engelli bireylerin istihdam edilmelerinin onların öz yeterlilik düzeylerine katkı sağlama olasılığı düşünülse bile, bu sonuç daha önce çalışmış ve bu kazanımları elde etmiş bir yetişkin zihinsel engelli birey için çalışma hayatını devam ettiremediği taktirde özyeterliliğine bir etkisi olmadığını düşündürebilir.

Çalışmama Süresi Değişkeni; Çalışmama süresi değişkeni ile ilgili yapılan analizler sonucunda istihdam edilmeyen yetişkin zihinsel engelli bireylerin Genel Öz Yeterlilik Ölçeği alt ölçekleri ve toplam puanları çalışmama süresine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.

5.3. Öneriler

1- Araştırma bulgularının genellenebilirliğini artırmak için araştırma başka şehirlerde, başka örneklem ile ve başka araştırmacılar tarafından yinelenebilir.

2- Yetişkin zihinsel engelli bireyler ile zihinsel engel grubu dışında kalan görme, işitme ve bedensel engelli yetişkin bireylerin istihdam durumları ve istihdam edilip edilmemelerinin bu bireylere etkilerinin karşılaştırıldığı çalışmalar yapılabilir.

3- Yetişkin zihinsel engelli bireylerin istihdam edilmesinin önündeki engellerin tespit edilmesine yönelik araştırmalar yapılabilir onların meslek edinebilmelerine yönelik eğitim, kurs vb. hizmetlerin yaygınlaştırılmasının önemli olacağı düşünülmektedir.

4- Yetişkin zihinsel engelli bireylerin istihdam edilip edilmemelerinin onların yaşam doyumu, sosyal destek ve öz yeterlilik düzeylerine etkisinin

araştırıldığı çalışmamızın yanı sıra, istihdam edilip edilmemenin zihinsel engelli bireylerin ailelerine etkileri araştırılabilir.

5- Yetişkin zihinsel engelli bireyleri istihdam etmenin işverenler açısında ne tür etkileri olduğuna dair çalışmalar çalışmalar yapılabilir.

6- Yetişkin zihinsel engelli bireylerin istihdam edilip edilmemelerinin onların yaşam doyumu, sosyal destek ve öz yeterlilik düzeylerine etkisinin araştırıldığı çalışmamızın yanı sıra istihdam hayatında bulunan yetişkin zihinsel engelli bireylerin iş doyumlarının araştırıldığı çalışmalar yapılabilir.

7- Yetişkin zihinsel engelli bireylerin meslek edinebilmelerine yönelik eğitim, kurs vb. hizmetlerin yaygınlaştırılmasının önemli olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Abu AlRub, R. F. (2006). Replication and examination of research data on job stress and coworker social support with internet and traditional samples. *Journal of Nursing Scholarship*, *38*(2), 200–204.

Addabbo, T., Sarti, E. and Sciulli, D. (2015). Disability and life satisfaction in Italy. *Applied Research in Quality of Life*, *11*(3), 925–954.

Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2020). *Engelli ve yaşlı istatistik bülteni.*https://ailevecalisma.gov.tr/media/42250/istatistik-bulteni-2020- mart.pdf adresinden edinilmiştir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2011). *İşgücü piyasasının özürlüler açısından analizi.* https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/5818/isgucu- ozet-rapor.pdf adresinden edinilmiştir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2014). *Aile eğitim rehberi zihinsel engelli çocuklar*. https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/1519/zihinsel-engelli-cocuklar.pdf adresinden edinilmiştir.

Akar, A. (2010). *Turgutlu Kent Merkezinde Yaşayan Erişkin Engelli Bireylerde Yaşam Kalitesi, Engelliliğe Yönelik Tutum ve Bakim Hizmetlerinin Niteliğinin Değerlendirilmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Manisa.

Akçamete, G. (1992). Üniversitedeki bedensel engelli gençlerin kendini kabulle ilgili yaygın sorunları, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 25*(2), 447-461.

Akfırat, F. Ö. (2004). *Yaratıcı Dramanın İşitme Engellilerin Sosyal Becerilerine Gelişiminin Etkisi.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Aksel, C. (2017). *Engelli Kadınların Beden Imajı Algıları ve Yaşam Doyumlarının Belirlenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Albar, B. (2019). Engellilerin çalışma hayatındaki ve işyerindeki sorunları. *Karatahta/İş Yazıları Dergisi,* 14, 125-134.

American Association on Intellectual Developmental Disabilities. (2010). *Intellectual disability: Definition, classification, and systems of supports*. Washington, DC: AAIDD.

American Association on Mental Retardation (AAMR). (2002). *Mental retardation: definition, classification and systems of supports*. Washington DC: Blacwell Published.

Amtmann, D., Bamer, A. M., Cook, K. F., Askew, R. L., Noonan, V. K. and Brockway, J. A. (2012). University of Washington self-efficacy scale: A new self-efficacy scale for people with disabilities. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation, 93*(10), 1757–1765.

Andersén, Å., Larsson, K., Pingel, R., Kristiansson, P. and Anderzén, I. (2017). The relationship between self-efficacy and transition to work or studies in young adults with disabilities. *Scandinavian Journal of Public Health*, *46*(2), 272–278.

Ardahan, M. (2006). Sosyal destek ve hemşirelik. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi.9*(2). 68-75.

Arıkan, Ç. (2002). Sosyal model çerçevesinde özürlülüğe yaklaşım. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 2*(1), 11-25.

Arslan, H. ve Aslantaş, G. (2014). Engellilerin çalışma yaşamına katılımınıarttırarak toplumla kaynaşmalarını sağlamayı hedefleyen bir model önerisi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,5*(2), 165-186.

Artar, T. M. ve Cavkaytar, A. (2018). *Zihinsel/gelişimsel yetersizliği olan yetişkinlerin istihdamında güncel yaklaşımlar: Doğal destekler ve çalışma koşulları*. 28. Özel Eğitim Kongresi'nde sunulan bildiri. Eskişehir. Özet https://www.egitenkitap.com/class/INNOVAEditor/assets/OZEL%20EGITIM%20BILDIRI%20KITABI%2028..pdf adresinden edinilmiştir.

Atalay Güzel, N. ve Kafa, N. (2016). *Engellilerde spor ve sınıflandırma*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Atak, H., Tatlı, C. E., Çokamay, G., Büyükpabuşçu, H. ve Çok, F. (2018). Yetişkinliğe geçiş: Türkiye'de demografik ölçütler bağlamında gözden geçirme.8(3), 204-227.

Aver, Ö. F. (2019). Engellilerin mesleki eğitimi ve istihdamı. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, *5*(3), 327-354.

Ayça, M. (2013). *Goalball Sporunun Görme Engelli Çocukların Fiziksel Performanslarına Kendilerinin ve Ailelerinin Yaşam Doyumu ve Umutsuzluk Düzeyine Etkisi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Samsun.

Aydın, R. (2019). *Çalışan Bireylerde Yaşam Doyumu, Mesleki Tükenmişlik ve Dini Başa Çıkma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.

Aytekin, Ş. (2010). Engelli istihdaminda korumali işyerleri çözüm olacak mi?, *MESS Mercek Dergisi,* 148-153.

Azar, A. (2010). Ortaöğretim fen bilimleri ve matematik öğretmeni adaylarının öz adaylarının öz yeterlilik inançları. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 6*(12), 235-252.

Badia, M., Orgaz, B. M., Verdugo, M. A., Ullán, A. M. and Martínez, M. M. (2011). Personal factors and perceived barriers to participation in leisure activities for young and adults with developmental disabilities. *Research in Developmental Disabilities,32*(6), 2055-2063.

Bakır, H. (2014). *Selçuk Üniversitesi Hastanesinde Çalışan Hemşirelerin Egzersize Ilişkin Yarar ve Engel Algıları ve Öz Yeterlilikle Ilişkisinin Değerlendirilmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Balboni, G., Mumbardó-Adam, C. and Coscarelli, A. (2020). Influence of adaptive behaviour on the quality of life of adults with intellectual and developmental disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities,* 1-11.

Baloğlu, C. (2020). *Sınıf Öğretmenlerinin Öz Yeterlilik Inançları Ile Örgütsel Yaratıcılık Düzeyleri Arasındaki Ilişki* (Kütahya merkez ilçesi örneği). (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review, 84*(2), 191–215.

Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control.* Newyork: Freeman. Bandura A (1989) Human agency in social cognitive theory. *Am Psychol*, 44(9): 1175-1184.

Bandura, A. (2006). Guide for constructing self-efficacy scales. In F. Pajares & T. Urdan (Eds.), *Self-efficacy beliefs of adolescents* (Vol. 5, pp. 307-337). Greenwich, CT: Information Age Publishing.

Banks, P., Jahoda, A., Dagnan, D., Kemp, J. and Williams, V. (2010). Supported employment for people with intellectual disability: The effects of job breakdown on psychological well-being. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities,23*, 344-354.

Barlow, J., Wright, C., and Cullen, L. (2002). A job-seeking self-efficacy scale for people with physical disabilities: Preliminary development and psychometric testing. *British Journal of Guidance & Counselling, 30*(1), 37–53.

Baroff, G. S. and Olley, J. G. (1999). *Mental retardation. nature, cause and management.* United States of America: Edwars Brothers.

Barrera, M. (1986). Distinctions between social support concepts, measures and models. *American Journal of Community Psychology, 14*(4), 413-445.

Barrett, A, M. and Thomasan, B. (1960). *The Placement process in vocational rehabilitation counseling, GTP bulletin*. Rehabilitation Services. (No. 545). USA.

Baumgärtner, M. K., Böhm, S. A. and Dwertmann D. J. (2014). Job performance of employees with disabilities. Equality, Diversity and Inclusion. *An International Journal, 33*(4), 347–360.

Boyacıoğlu, H. (2015). Zihinsel engelli çocuklar için ergonomik kolluk tasarımı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi,3*(3), 647-650.

Broadhead, W., Kaplan B., James S., Wagner, E. H., Schoenbach, V. J., Grimson, R. et al. (1983). The epidemiologic evidence for a relationship between social support and health.*Am. J. Epidemiol*, *117*(5), 521-537.

Brown, V. L. and Riley, M. A. (2005). Social support, drug use, and employment among low-income women. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, *31,* 203-223.

Buğan, M. G. (1999). *Yetişkin Zihin Engelli Kadınların Günlük Yaşam Becerilerini Geliştirme Durumlarının Belirlenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Bulut, N. (2007). Okul psikolojik danışmanlarının yaşam doyumu, stresle başa çıkma stratejileri ve olumsuz otomatik düşünceleri arasındaki ilişkiler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 3*(27), 1-13.

Bursa, D. (2010). *Fiziksel Engelli Bireylerde Depresyon ve Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Düzeyi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Bush, K. L. and Tassé, M. J. (2017). Employment and choice-making for adults with intellectual disability, autism and down syndrome. *Research in Developmental Disabilities, 65,* 23–34.

Çalışkan, M., Toker, M. ve Özbay, Y. (2017). Aile yaşam doyumu ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, *2*, 1-9.

Carroll, N. (2005). Unemployment and psychological well-being. (Discussion Paper). The Australian National University Centre for Economic Policy Research, Acton, Australia.

Carulla, S. and Carrasco, L. (2012). Life satisfaction in persons with intellectual disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, *33*(4), 1103-1109.

Cassel, J. (1974). Psychosocial Processes and "Stress": Theoretical Formulation. *International Journal of Health Services, 4*(3), 471–482.

Cassel, J. (1974). Psychosocial Processes and "Stress": Theoretical Formulation. *International Journal of Health Services, 4*(3), 471–482.

Çataloluk, H. (2018). *Yöneticilerin Algılanan Etkililik Düzeyi ve Özyeterlilik Durumlarına Ilişkin Bir Araştırma.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Cavkaytar, A. (2010). Özel gereksinimli çocuğu olan aileler. Tülin Güler Yıldız (Ed.), *Anne baba eğitimi* (5.Baskı) içinde (s. 63-81). Ankara: Pegem Akademi.

Cavkaytar, A. (2019). Yetişkinlik Dönemi. Atilla Cavkaytar ve Ali Kaya (Ed.), *Zihin yetersizliği olan yetişkinler* (1.Baskı) içinde (s.1-21). Ankara:Eğiten Kitap.

Cavkaytar, A. ve Artar, T. M. (2019). *Zihin yetersizliği olan bireyler için iş ve meslek eğitimi.* Ankara: Eğiten kitap.

Cavkaytar, A. ve Diken, İ. H. (2005).*Özel eğitime giriş*.Ankara: Kök Yayıncılık.

Çetin, F. (2011). Örgüt içi girişimcilikte öz yeterlilik algısı ve kontrol odağının rolü. *İşletme ve Ekonomi Araştırma Dergisi, 2*(3), 69-85.

Çetinkanat, C. (2000). *Örgütlerde güdülenme ve iş doyumu*, Ankara: Anı Yayıncılık.

Çevik, N. ve Korkmaz, O. (2014). Türkiye'de yaşam doyumu ve iş doyumu arasındaki ilişkinin iki değişkenli sıralı probit model analizi.*Niğde Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi,7*(1), 126-145.

Çizel, R. (2012). Engellilerin çalışma yaşamı. Canan Sayın (Ed.), *Engelsiz turizm sempozyumu* içinde (s.19-30). Antalya: Akdeniz Üniversitesi.

Coan, R. W. (1977). *Hero, artist, sage, or saint? A survey of what is variously called mental health, normality, maturity, self-actualization, and human fulfillment.* New York: Columbia University Press.

Çolak, Ü. ve Hergüner, B. (2016). Zihinsel engellilerin istihdamı ve korumalı işyeri projesinin işverenler açısından uygulanabilirliği: Trabzon örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5*(8), 2436-2455.

Coşkun, R., Zıvıtere, M., Alexandrova, S, Fırat, S ve Hızıroğlu, M. (2009). Engeliler ve İstihdam Uzaktan Eğitim Ders Notları, *Sakarya Üniversitesi Yayınları,* Sakarya.

Çömez, T. (2014). *Fiziksel Engelli Ergenlerde Akran İlişkilerinin Yaşam Doyumu Üzerine Etkisi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.

Crompton, S. (2006). *Living with disability series life satisfaction of working-age women with disabilities*. Statistics Canada. https://www150.statcan.gc.ca/n1/pub/11-008-x/2010001/article/11124-eng.htm#a1 adresinden edinilmiştir.

Crowe, T. K., Sedillo, J. S., Kertcher, E. F. and LaSalle, J. H. (2015). Time and space use of adults with intellectual disabilities. *The Open Journal of Occupational Therapy, 3*(2), 1-18.

Çubukçu, Z. ve Girmen, P. (2007), Öğretmen adaylarının sosyal özyeterlik algılarının belirlenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, *8*(1), 1-18.

Cutillo-Schmitter, T. A., Zisselman, M. and Woldow, A., (1999). Life satisfaction in centenarians residing in long-term care. *Annals of LongTerm Care,7*(12), 437-442.

Cuyper, N. D., Bernhard-Oettel, C., Berntson, E., Witte, H. D. and Alarco, B. (2008). Employability and employees' well-being: mediation by job insecurity. *Applied Psychology,57*(3), 488–509.

Dağlı, A. ve Baysal, N. (2016). Yaşam Doyumu Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *15*(59), 1250-1262.

Danziger, S. K., Carlson, M. J. and Henly, J. R. (2001). Post-Welfare employment and psychological well-being. *Women & Health, 32*(1-2), 47–78.

Davison, G. C. and Neale, J. M. (2004). Anormal psikolojisi (7. Basım) (Çev. Ed. İ. Dağ) içinde (s. 213-234). Ankara: Türk Psikologlar Derneği.

Demirci, E. (2000). Görme engellilerin toplumla sağlıksız ilişkileri (II.Bölüm). *Ufkun Ötesi Aylık Dergisi, 4*(18).

Diener, E. (1984). Subjektive well being. *Psyhcological Bulletin, 95*(3), 542-575.

Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J. and Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment, 49*(1), 71–79.

Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E., and Smith, H. L. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin,125*(2), 276–302.

Dil, S. ve Bulantekin, Ö. (2011). Hemşirelik öğrencilerinde akademik başarı düzeyi ile aile işlevselliği ve kontrol odağı arasındaki ilişkinin belirlenmesi. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, *2*(1), 17-24.

Doğan, T. (2013). Beş faktör kişilik özellikleri ve öznel iyi oluş. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, *14*(1), 56-64.

Duru, E. (2008). Sosyal bağlılık ve sosyal desteğin yalnızlık üzerine doğrudan ve dolaylı rollerinin üniversiteye uyum süreci çerçevesinde incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi,29*, 13-24.

Eichhorn, J. (2013). The (Non-) effect of unemployment benefits: Variations in the effect of unemployment on life-satisfaction between EU countries. *Social Indicators Research, 119*(1), 389–404.

Eker, D. ve Arkar, H. (1995). Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin faktör yapısı, geçerlik ve güvenirliği. *Türk Psikoloji Dergisi,10*(34), 45-55.

Eker, D., Arkar, H. ve Yaldız, H. (2001). Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin gözden geçirilmiş formunun faktör yapısı, geçerlik ve güvenirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi, 12*(1), 17-25.

Eliçin, Ö. ve Kaya, A. (2016). Zihinsel yetersizliği olan yetişkin bireylere doğrudan öğretim yöntemi ile tablet bilgisayarda oyun oynama becerisinin kazandırılması. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi,33*(2), 1-19.

Emerson, E. and Hatton, C. (2008). Self-Reported well-being of women and men with intellectual disabilities in England. *American Journal on Mental Retardation,113*(2), 143-155.

Erbay, L. (2015). *Çalışmanın Evli Kadınlarda Depresyon, Anksiyete ve Yaşam Doyumu Üzerindeki Etkilerinin Incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Erci, B., Yılmaz, D. Budak, F. (2017). Yaşlı bireylerde özbakım gücü ve yaşam doyumunun umut düzeylerine etkisi. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi, 8*(2), 72–76.

Eren, A. (2010). *Engellilerin İşyerlerinde Çalıştırılması İçin Yapılabilecekler Üzerine Bir Araştırma.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Eripek, S. (1993). *Zihinsel engelli çocuklar*. Eskisehir: Anadolu Universitesi Yayınları.

Eripek, S. (2003). Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş. Ayşegül Ataman(Ed.), *Zihinsel yetersizliği olan çocuklar* içinde (s. 107-133). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Eripek, S. (2009). *Zihinsel yetersizliği olan çocuklar.* Ankara: Maya Akademi.

Eyyam, R., Doğruer, N. ve Meneviş, İ. (2012). Sosyal Öğrenme Kuramı (Sosyal Bilişsel Kuram), K. Zeki, (Ed.), *Öğrenme ve öğretme (kuramlar, yaklaşımlar, modeller* içinde (s. 75-98), Ankara: Pegem Akademi.

Flores, N., Jenaro, C., Begoña Orgaz, M. and Victoria Martín, M. (2011). Understanding quality of working life of workers with intellectual disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, *24*(2), 133–141.

Forrester-Jones, R., Jones, S., Heason, S. and Di'Terlizzi, M. (2004). Supported employment: A route to social networks. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities, 17*(3), 199-208.

Fowler, D. N. and Hill, H. M. (2004). Social support and spirituality as culturally relevant factors in coping among African American women survivors of partner abuse. *Violence Against Women, 10*(11), 1267-1282.

Garretto, F. (2000). *Life Satisfaction Homeostasis and the Role of Personality*, http://acqol.deakin.edu.au/thesis/honours%20Thesis.doc. adresinden edinilmiştir.

Genç, Y. ve Çat, G. (2013). Engellilerin istihdamı ve sosyal içerme ilişkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, *8*(1), 363-393.

Gilman, R. and Huebner, S. (2006). Characteristics of adolescents who report very high life satisfaction. *Journal of Youth and Adolescence, 35*(3), 311-319.

Gönültaş, G. (2019). *Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Olan Ebeveynlerin Bakım Yükü, Sosyal Destek Düzeyleri ve Yaşam Kalitesi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Manisa.

Güllüpınar, F. (2013). Toplumsal ilişkiler kıskacında zihin engelli olan bireyler ve aile yapıları Eskişehir'de engelli ailesi hakkında sosyolojik bir alan çalışması.*Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, *24*(1), 41-64.

Gülmez, H. (2009). *Özel Sektör ve Kamu Sektöründe Özürlü İstihdam Etme Yükümlülüğü.* (Tezsiz yüksek lisans projesi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir

Gümüş, H. (2015). Evli bireylerin sosyal destek düzeyleri ile yaşam doyumları ve problem çözme becerileri arasındaki ilişki. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 4*(3), 150-162.

Gümüşsoy, U. (2018). *Çalışanlarda sosyal desteğin iş-aile çatışması, yaşam doyumu ve yaşam kalitesi ile ilişkisi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Manisa.

Gündüz, G. S. (2007). *Sosyal Içerme Politikalarinin Uygulanmasında Kamu Istihdam Kurumlarının Rolü*, (Uzmanlık tezi), T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İŞKUR Genel Müdürlüğü, Ankara.

Güner, A. (2016). *Engelli Bireylerin Öz-Yeterlilik ve Öfke Düzeyleri Arasındaki Ilişkinin Incelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Güneri, H. (2014). *Türkiye'de Engelli İstihdamı: 4857 Sayılı İş Kanununda Yer Alan Engellilere İlişkin Kota Uygulaması*. (Yayımlanmamış uzmanlık tezi). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ankara.

Gustafsson, J., Peralta, J. and Danermark, B. (2018). Supported employment and social inclusion: experiences of workers with disabilities in wage subsidized employment in Sweden. *Scandinavian Journal of Disability Research,* 20(1), 26-36.

Hall, A. C., and Kramer, J. (2009). Social capital through workplace connections: opportunities for workers with intellectual disabilities, *Journal of Social Work in Disability & Rehabilitation*, *8*(3-4), 146–170.

Hardman, M., Drew C. L. and Engan, M. W. (2008). *Human exceptionality society school and family.* Boston: Allyn and Bacon.

Haybron D.M. (2004). *Happiness and The Importance of Life Satisfaction, Delivered at the Department of Philosophy*. University of Arizona.

Hendrickson, J., Yekta, M., Nietupski, S. and Gable, R. (1996). Middle and High School Students' Perceptions on Being Friends with Peers with Severe Disabilities. *Exceptional Children, 63*(1), 19-28.

Hergenrather, K. C., Rhodes, S. D., Turner, A. P. and Barlow, J. H. (2008). Personswithdisabilitiesandemploymentapplication of the self-efficacy of job-seekingskillsscale. *Journal of Rehabilitation,74*(3), 34-44.

Heward, W. L. (1996). *Exceptionel children: an introduction to special education.* New Jersey: Prentice-Hall Inc.

Heward, W. L. (2009). *Exceptional children. An introduction to special education*. New Jersey: Pearson Education,

Hood, E., Test, D., Spooner, F. and Steele, R. (1996). Paid co-worker support for individuals with severe and multiple disabilities. *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities,31*(3), 251-265.

Hulbert-Williams, L., Hastings, R. P., Crowe, R. and Pemberton, J. (2011). Self-Reported life events, social support and psychological problems in adults with intellectual disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, *24*(5), 427–436.

İkizoğlu, M. (2001). Yoksulluk ve özürlülük ilişkisi. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi,* 1(2).

Işığıçok, Ö. (2011). Günümüz Sosyal Politika Sorunları. A. Tokol ve Y. Alper (Ed). *Sosyal politika* içinde (77-193). Bursa: Dora Basım Yayın.

Jahoda, A., Kemp, J., Riddell, S. and Banks, P. (2008). Feelings about work: A review of the socio-emotional impact of supported employment on people with intellectual disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities, 21,* 1-18.

Judge, T. A. and Bono, J. E. (2001). Relationship of core self-evaluations traits—self-esteem, generalized self-efficacy, locus of control, and emotional stability-with job satisfaction and job performance: A meta-analysis. *Journal of Applied Psychology, 86*(1), 80–92.

Kaehne, A. and Beyer, S. (2013). Supported employment for young people with intellectual disabilities facilitated through peer support: A pilot study. *J Intellect Disabil,17*(3), 236-251.

Kalkan, E. (2018).*Fiziksel Engelli Bireylerde Özyeterlilik, Öfke Ve Yalnızlık Düzeyleri Arasındaki İlişki.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kaner, S. (2004). *Engelli Çocukları olan Anababaların Algıladıkları Stres, Sosyal Destek ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi.* (Yayınlanmamış Araştırma Raporu). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi. Ankara.

Kara, S. (2019). *Sağlık Çalışanlarının Psikolojik Yıldırma ve Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin İncelenmesi: Konya İlinde Bir Uygulama.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Karakuş, H. (2011). Hemşirlerin iş tatmini düzeyleri: Sivas ili örneği. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3*(6), 46-57.

Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kartopu, S. (2016). Üniversite öğrencilerinin öz yeterlilik ve kimlik duygusu kazanım düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi: Gümüşhane üniversitesi örneği. *Uluslarası Sosyal Araştırmalar Dergisi,9*(45), 481-500.

Kaya, D. ve Eratay, E. (2009). Yetişkin zihin engelli bireylerin sosyal becerilerinin gelişiminde yaratıcı drama yönteminin etkililiğinin incelenmesi. *Yaratıca Drama Dergisi, 4*(8), 53-73.

Kaya, E. (2013). *Çalışan Bedensel Engelli Bireylerin Yaşam Tatmini Örgütsel Bağlılık ve Iş Tatmini Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından Incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

Keser, A. (2005). İş doyumu ve yaşam doyumu ilişkisi: otomotiv sektöründe bir uygulama.*İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 7*(2), 53-63.

Kim, J., Schilling, M. L., Kim, M., and Han, A. (2016). Contribution of leisure satisfaction, acceptance disability, and social relationship to life satisfaction among Korean individuals with intellectual disability. *Journal of Mental Health Research in Intellectual Disabilities*, *9*(3), 157–170.

Kitis, A., Eraslan, U., Koç, V., Giresun, F. ve Usta, H. (2016). Investigation of disability level, leisure satisfaction, and quality of life in disabled employees. *Social Work in Public Health,* 1-8.

Knox, M. and Parmenter, T. R. (1993). Social networks and support mechanisms for people with mild intellectual disability in competitive employment. *International Journal of Rehabilitation Research*, *16*(1), 1–12.

Koç, O. (2018), Topluma tam katılım: engelli bireyler çalışarak topluma katılıyor. *TİSK İşveren Dergisi*, 56 (6), 13-16.

Kong, F. and You, X. (2013). Loneliness and self-esteem as mediators between social support and life satisfaction in late adolescence. *Social Indicators Research, 110*(1), 271–279.

Konrad, A. M., Moore, M. E., Ng, E. S., Doherty, A. J. and Breward, K. (2012). Temporary work, underemployment and workplace accommodations: Relationship to well-being for workers with disabilities. *British Acamedy of Management, 31*, 1-16.

Köroğlu, E. (2013). *DSM 5 tanı ölçütleri başvuru el kitabı.* Ankara: HYB Yayıncılık.

Krause, A. (2010). The effect of unemployment on life and satisfaction an analysis for Switzerland in its cultural diversity.*IZA working series*.

Kulaksızoğlu, A. (2003). *Farklı gelişen çocuklar*. İstanbul: Epsilon.

Kulbaş, E. (2015). *Grupla Psikolojik Danışma Uygulamasının Otizmli Çocuğu Olan Annelerin Özyeterlilik ve Umutsuzluk Düzeylerine Etkisinin Incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kurt, E. (2017). *Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Destek Algılarıyla İlgili Olarak Sınav Kaygısı ve Umutsuzluk Düzeylerinin Incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kuzgun, İ. (2009). Türkiye'de özürlülerin ücret karşılığı istihdamını belirleyen değişkenler ve öneriler. *Journal of Yasar University*, *4*(15), 2451-2466.

Lafçı, D., Öztunç, G. ve Alparslan, N. (2014). Zihinsel engelli çocukların (mental retardasyonlu çocukların) anne ve babalarının yaşadığı güçlüklerin belirlenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *3*(2), 723-735.

Lapa, T., Ağyar, E. ve Bahadır, Z. (2012). Yaşam tatmini, serbest zaman motivasyonu, serbest zaman katılımı: Beden eğitimi ve spor öğretmenleri üzerine bir inceleme. *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 2,* 53-59.

Larson, A. B. (2008). *The Development of Work Self-Efficacy in People with Disabilities.* (Unpublished PhD Thesis). The University of Arizona Department of Special Education, Arizona.

Lee, M. J., Nam, J. H. and Lee, S. H. (2014). The study of an economic activity statue of women with intellectual disabilities related to variables. *Journal of Mental Retardation, 16*(1), 351–366.

Lent, R. W., Brown, S. D. and Larkin, K. C. (1986). Self-efficacy in the prediction of academic performance and perceived career options. *Journal of Counseling Psychology, 33*, 265- 269.

Li, L. and Yi, L. (2008). The effects of self-efficacy on career choices and job readiness among people with intellectual disability in Singapore.*Journal of the American Academy of Special Education Professionals*, 93-111.

Likins, M., Salzberg, C. L., Stowitschek, J. J., Linugaris/Kraft, B., and Curl, R. (1989). Co-worker implemented job training: the use of coincidental training and quality-control checking on the food preparation skills of trainees with mental retardation. *Journal of Applied Behavior Analysis, 22*(4), 381–393.

Lippold, T. and Burns, J. (2009). Social support and intellectual disabilities: a comparison between social networks of adults with intellectual disability and those with physical disability.*Journal of Intellectual Disability Research*, *53*(5), 463-473.

Loscocco, K. and Roschelle, A. (1991). Infuences on the quality of work and nonwork life: Two decades in review. *Journal of Vocational Behavior, 39,* 182-225.

Lunsky, Y. and Benson, B. A. (2001). Association between perceived social support and strain, and positive and negative outcome for adults with mild intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, *45*(2), 106–114.

Luszczynska, A., Gutierez-Dona, B. and Schwarzer (2005). General self-efficacy in various domains of human functioning: evidence from five countries. *International Journal of Psychol*, *40*(2), 80–89.

Lysaght, R., Fabrigar, L., Trode, S., Stewart, J. and Friesen, M. (2012). Measuring workplace social support for workers with disability. *J Occup Rehabil,22*(3), 376-386.

Maciag, K. G., Schuster, J. W., Collins, B. C. and Cooper, J. T. (2000). Training adults with moderate and severe mental retardation in a vocational skill using a simultaneous prompting procedure. *Education & Training in Mental Retardation & Developmental Disabilities, 35*(3), 306–316.

McGlinchey, E., McCallion, P., Burke, E., Carroll, R.and McCarron, M. (2013). Exploring the ıssue of employment for adults with an ıntellectual disability in Ireland. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities, 26(4), 335–343*

Meşhur, F. A. (2006). *Engellilerin Bir Istihdam Seçeneği Olarak Tele Çalışma; Modellenmesi ve Modelin Kent Planlama Açısından İrdelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Mete, C. (2017). *Izmir'de Yaşayan Roman Ergenlerin Psikolojik Sağlamliklarinin Algilanan Sosyal Destek, MizahKullanimi ve Sosyal Bağlilik Düzeylerine Göre Incelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Migliore, A., Mank, D., Grossiand, T. and Rogan, P. (2007). Integrated employment or sheltered workshops: Preferences of adults with intellectual disabilities, their families, and staff. *Journal of Vocational Rehabilitation 26*, 5–19.

Miller, S. M. and Chan, F. (2008). Predictors of life satisfaction in individuals with intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research, 52*(12), 1039–1047.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2015). *Çocuk gelişimi: Zihinsel engelliler.*http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Zihinsel%20Engelliler.pdf adresinden edinilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). *Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği.*https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_07/09101900_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeligi_07072018.pdf adresinden edinilmiştir.

Miriam K. Baumgärtner Stephan A. Böhm David J.G. Dwertmann , (2014),"Job performance of employees with disabilities ", Equality, Diversity and Inclusion.*An International Journal.* 33(4), 347 - 360.

Monetle, D. R., Sullivan, T. J. and De Jong, C. R. (2010). *Applied social research.* New York: Harcourt Broce Jovanovich, Inc. .

Nasta, K. A. (2007). *Influence of Career Self-Efficacy Beliefs On Career Exploration Behaviors*. (Unpublished Master's Thesis). The State University of New York at New Paltz.

Nazlı, S. (2019). Psikolojik destek programının engelli yetişkinlerin psikolojik sağlamlık ve yaşam doyumuna etkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, *20*(2), 291-311.

Nota, L., Ginevra, M. C. and Carrieri, L. (2010). Career interests and self-efficacy beliefs among young adults with an intellectual disability. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, *7*(4), 250–260.

Odabaşı, F. (2009). *Yoksullukla Mücadelede İstihdamın Rolü*. (Sosyal yardım uzmanlık tezi). Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.

Öz, C. ve Orhan, S. (2012). Özürlü istihdam yöntemlerinin uygulanabilirliği üzerine bir değerlendirme. *Çalışma İlişkileri Dergisi, 3*(2), 36-48.

Özbayram, E. (2014). *Türk Çalışma Hayatında Korumalı İşyerleri ve Engelli İstihdamı.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Özbey, F. ve Diken, İ. H. (2010). Zihinsel yetersizliği olan bireylerin iş- meslek eğitimi ve istihdamlarına yönelik Türkiye'de yapılan araştırmaların gözden geçirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi,11*(2), 19-42.

Özdemir, A. (2019). *Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Annelerin Sosyal Destek Algısı: Ankara Sincan Örneği.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bolu Abant Izzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Özdemir, S. (2008). *Türkiye'de Hafif Düzeyde Zihinsel Engelli Bireylere Meslek Edindirme ve İstihdamlarına İlişkin Politikaların Değerlendirilmesine Yönelik Yönetici, İşveren ve Veli Görüşleri.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Özdevecioğlu, M. (2003). *İş tatmini ve yaşam tatmini arasindaki ilişkinin belirlenmesine yönelik bir araştirma,* 11. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, Afyon.

Özer, D. (2001). *Engelliler için beden eğitimi ve spor.* Ankara: Nobel Yayınları,

Özer, M. ve Karabulut, Ö. (2003). Yaşlılarda yaşam doyumu. *Turkish Journal of Geriatrics 6*(2), 72-75.

Özgür, G. (2004). *Engelli çocuklar ve eğitimi & Özel eğitim.* İstanbul: Karahan Kitapevi.

Özkan, E. (2013).*Kör ve Az Gören Erişkin Bireylerde Öz Yeterlilik, Sosyal Kaygı, Başetme Becerileri ve Çevrenin Toplumsal Katılıma Etkisinin İncelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Özkan, T. and Lajunen, T. (2005). Masculinity, femininity, and the bem sex role inventory in Turkey. *Sex Roles*, *52*, 103-110.

Özsoy, Y., Eripek, S. ve Özyürek, M. (1998). *Özel eğitime muhtaç çocuklar: Özel eğitime giriş.* Ankara: Karapete Yayınları.

Öztürk, M. (2011). *Türkiye'de engelli gerçeği*. İstanbul: MÜSİAD Cep Kitapları, Ajansvısta Matbaacılık.

Pamuk, S. P. (2002). *Çalışma Yaşamında Özürlülerin İş Doyumu ve Bir Uygulama,* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa,

Panagos, R. J. and DuBois, D. L. (1999). Career self-efficacy development and students with learning disabilities. *Learning Disabilities Research & Practice, 14*(1), 25-34.

Payne, R. and Jahoda, A. (2004). The Glasgow social self-efficacy scale- A new scale for measuring social self-efficacy in people with intellectual disability. *ClinicalPsychology and Psychotherapy, 11,* 265-274.

Pearson, J. E. (1986). The definition and measurement of social support. *Journal of Counseling and Development, 64*, 390-395.

Peterson, J. J., Lowe, J. B., Peterson, N. A., Nothwehr, F. K., Janz, K. F. and Lobas, J. G. (2008). Paths to leisure physical activity among adults with intellectual disabilities: self-efficacy and social support. *American Journal of Health Promotion,23*(1), 35–42.

Pintrich, P. R., Smith, D. A. F., Garcia, T., and McKeachie, W. J. (1991). *A Mannual for the Use of the Motivated Strategies for Learning Questionnaire (MSLQ)* (Tec. Rep. No. 91- B-004). Ann Arbor: University of Michigan, School of Education, Michigan.

Rodrigez, R. P. (2009). Onset of disability and life satisfaction: evidence from the German socio-economic panel. *The European Journal of Health Economics, 11*(5), 471-485.

Roe, J. (2008). Social inclusion: meeting the socio-emotional needs of children with vision needs. *British Journal of Visual Impairment, 26*(2), 147-158.

Rose, J., Saunders, K., Hensel, E., and Kroese, B. S. (2005). Factors affecting the likelihood that people with intellectual disabilities will gain employment. *Journal of Intellectual Disabilities, 9*(1), 9–23.

Rossow-Kimball, B. and Goodwin, D. (2009). Self-determination and leisure experiences of women living in group homes. *E-Journal of Adapted Physical Activity Quarterly*, *26*, 1–20.

Şahin, D. ve Güvenç, B. G. (1996). Ergenlerde aile algısı ve benlik algısı [The family perception and the self-perceptions of adolescents]. *Turkish Journal of Psychology, 11*(38), 22-32.

Şahin, G. (2015). *Ortopedik engelli bireylerin öfke ifade biçimleri, benlik saygıları ve yaşam doyumları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Salekin, K. L., Olley, J. G., and Hedge, K. A. (2010). Offenders with intellectual disability: characteristics, prevalence, and issues in forensic assessment. *Journal of Mental Health Research in Intellectual Disabilities*, *3*(2), 97–116.

Santilli, S., Nota, L., Ginevra, M. C. and Soresi, S. (2014). Career adaptability, hope and life satisfaction in workers with intellectual disability. *Journal of Vocational Behavior,85*(1), 67–74.

Sarason, I., Levine, H., Basham, B. and Sarason, B. (1983). Assessing social support: The social support questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology, 44*(1), 127-139

Sarı, H. (2007), Zihinsel engelli çocuğu olan ailelerde aile yüklenmesi.*Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, *11*(2), 25-33.

Schwartz, C. and Rabinovitz, S. (2003). Life satisfaction of people with intellectual disability living in community residences: perceptions of the residents, their parents and staff members. *Journal of Intellectual Disability Research*, *47*(2), 75-84.

Seligman, M. E. P. (2007). *Gerçek mutluluk, kalıcı doyum potansiyelinizi geliştirmek için yeni olumlu psikolojinin kullanılması.* Ankara: HYB.

Şemsit, S., Uçar, A. ve Yüksel, M. (2016). Avrupa birliği politikaları perspektifinden Türkiye'de belediyelerin sunduğu engelli hizmetleri. *Sosyal Bilimler Dergisi,* 205-223.

Şen, M. (2018). Türkiye'de engellilere yönelik istihdam politikaları: Sorunlar ve öneriler. *Sosyal Güvenlik Dergisi, 8*(2), 129-152.

Senemoğlu, N. (2018). *Gelişim öğrenme ve öğretim kuramdan uygulamaya.*Ankara: Pegem Akademi.

Şener, B. ve Tanrısever, C. (2017). Lise düzeyinde turizm eğitimi alan hafif düzeyde zihinsel engelli öğrencilerin staj süreçlerine ilişkin işveren tutumları. *Akademik Bakış Dergisi,64*, 380-403.

Serin, G. E. (2012). *Zihinsel Engelli Ergenlerin Sosyal Beceri Düzeyleri ve Davranış Problemleri ile Ebeveynlerinin Genel Öz Yeterlilik Algı Düzeylerinin Karşılaştırılarak İncelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Setareh Forouzan, A., Mahmoodi, A., Jorjoran Shushtari, Z., Salimi, Y., Sajjadi, H., and Mahmoodi, Z. (2013). Perceived social support among people with physical disability. *Iranian Red Crescent Medical Journal, 15*(8), 663–667.

Seyyar, A. (2000). Uluslararası boyutuyla özürlü kota sistemi. *Kamu İş Dergisi,6*(1).

Seyyar, A. (2008). Sosyal siyaset ekseninde yerel özürlüler politikası (Özürlü dostu yerel sosyal politikalar). *Yerel Siyaset Dergisi, 3*(27). 80-85.

Sherer, M. and Adams, C. H. (1983). Construct validation of the self-efficacy scale. *Psychological Reports, 53*(3), 899–902.

Sherer, M., Maddux, J. E., Mercandante, B., Prentice-Dunn, S., Jacobs, B. and Rogers, R. W. (1982). The self-efficacy scale: Construction and validation. *Psychological Reports, 51*(2), 663–671.

Shima, I., Zolyomi, E. and Zaidi, A. (2008). The labour market situation of people with disabilities in EU25. *European Centre for Social Welfare Policy and Research. European Centre Policy Brief,* 1.18.

Shin, D. C., and Johnson, D. M. (1978). Avowed happiness as an overall assessment of the quality of life. *Social Indicators Research, 5*(1-4), 475–492.

Snyder, C. R. and Lopez, S. J. (2002). *Handbook of positive psychology.* In C. R. Snyder, and S. J. Lopez, (Eds.). Oxford University Press.

Somoğlu, B. M. (2016). *İşitme Engelli Öğrencilerin Sporculuk Durumuna Göre Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri ve Yaşam Doyumlarının Incelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik ÜniversitesiEğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Sönmez, M. (2017). *Zihin Yetersizliği olan Bireylerin İş Yaşamına Geçiş Sürecinin İncelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.

Staggs, S. L, Long, S. M., Mason, G. E., Krishnan, S. and Riger, S. (2007). Intimate partner violence, social support, and employment in the post-welfare reform era.*Journal of Interpersonal Violence,22*(1), 345-367.

Stephens, D. L., Collins, M. D. and Dodder, R. A. (2005). A longitudinal study of employment and skill acquisition among individuals with developmental disabilities. *Research in Developmental Disabilities, 26*(5), 469-486.

Storey, K. (2003). A review of research on natural support interventions in the workplace for people with disabilities. *International Journal of Rehabilitation Research*, *26*(2), 79–84.

Sucuoğlu, B. (2009). Zihin Engelli Tanımları Sınıflandırma ve Yaygınlık. Bülbin Sucuoğlu (Ed.), *Zihin engelliler ve eğitimleri* (1.Baskı)içinde (s. 48-84). Ankara: Kök Yayıncılık.

T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı. (1999). *I. Özürlüler şurası çağdaş toplum, çağdaş yaşam ve özürlüler, komisyon raporları ve genel kurul görüşmeleri.* Ankara, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresiBaşkanlığı.

Tagay, Ö., Baydan, Y. ve Voltan-Acar, N. (2010). Sosyal beceri programının (BLOCKS) ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin sosyal beceri düzeyleri üzerindeki etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,2*(3), 19-28.

Tardy, C. H. (1985). Social support measurement. *American Journal of Community Psychology, 13*, 187-202.

Tasse, M. J., Luckasson, R. and Schalock, R. L. (2016). The relation between ıntellectual functioning and adaptive behavior in the diagnosis of ıntellectual disability. *Intellectual and Developmental Disabilities*, *54*(6), 381–390.

Tekinarslan, İ. Ç. (2019). Zihinsel Yetersizliği Olan Öğrenciler. Halil İbrahim Diken (Ed.). *Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim*(18. Baskı) içinde (s.143-172), Ankara: Pegem Akademi.

Temiz, K. (2010). Görme *Engellilerde Ruhsal Belirtilerin, Yaşam Doyumunun ve Stresle Baş Etme Tarzlarının Araştırılması.* (Tıpta uzmanlık tezi). İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi, Malatya.

The International Labour Organization.(2015). *Decent work for persons with disabilities: promoting rights in the global development agenda*. International Labour Office.

Thoits, P. A. (1995). Stress, coping, and social support processes: Where are we? What next? *Journal of Health and Social Behavior, 35*, 53.

Topaloğlu, O., Karabulut, H. ve Cebeci, S. (2003). Özel eğitim/sorunlar, yaklaşımlar, öneriler, zihinsel öğrenme yetersizliği nedir? *Bilim ve Aklın Aydınlığında EğitimDergisi, 4*(39).

Toplu, A. (2009). *Sosyal Dışlanma Perspektifinde Türkiye'de Özürlü İstihdamı.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Toprak, F. (2018). *Zihinsel Engelli ve Üstün Yetenekli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşam Doyumları, Yaşam Kaliteleri ve Sosyal Destek Algılarının Karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Trembath, D., Balandin, S., Stancliffe, R. J. and Togher, L. (2010). Communication is everything: The experiences of volunteers who use AAC. *Augmentative and Alternative Communication, 26*(2), 75–86.

Tsai, S. Y. (2016). Health-related quality of life association with work-related stress and social support among female and male disabled employees. *Women & Health, 56*(8), 957–976.

Turgut, M. (2010). *İş Doyumu Ve Yaşam Doyumu İlişkisi ve İstanbul'daki Devlet Üniversitesi Hastanelerinde Çalışan Ameliyathane Hemşirelerine Yönelik Bir Araştırma.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul ÜniversitesiSosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Türkiye İş Kurumu. (2019). *Yıllık istatistik bültenleri.*https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler/ adresinden edinilmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2002). *Engelli istatistikleri.*http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1017 adresinden edinilmiştir.

Ünal, N. (2009). *Zihinsel Engelli Çocukların Annelerinin Çocuk Yetiştirme Tutumları ile Normal Gelişim Gösteren Çocukların Zihinsel Engelli Kardeşlerine Yönelik Davranışlarının İncelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ünal, V. (2016). *Engellilerde toplumsal bütünleşme ve dindarlık.* İstanbul: Rağbet Yayınları.

Uzar, E. (2019). *Spor Eğitimi Veren Yükseköğretim Kurumları Öğrencilerinin İstihdamı ve İstihdam Sorunları.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Samsun.

Uzun, M. (2018), Engelli istihdamı. *TİSK İşveren Dergisi,* 56 (6), 33-35.

Uzun, B. (2019). *Engelli Çocukların Annelerinde Fiziksel Aktivite Düzeyi, Bakım Veren Yükü, Ebeveyn Öz Yeterliliği ve Depresyon Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Viana, S., Sampaio,R., Mancini, M., Parreira, V. and Drummond, A. (2007). Life satisfaction of workers with work-related musculoskeletal disorders in Brazil: associations with symptoms, functional limitation and coping. *J Occup Rehabil,17*(1), 33-46.

Villanueva, G., Fitch, T., Quadir, M. M., Raju Sagiraju, H. K., and Alamgir, H. (2016). Self-efficacy, disability level and physical strength in the injured workers: Findings from a major factory disaster in Bangladesh. *Disability and Rehabilitation, 39*(7), 677–683.

Waghorn, G. R., Chant, D. C. and King, R. (2007). Work-related subjective experiences, work-related self-efficacy, and career learning among people with psychiatric disabilities. *American Journal of Psychiatric Rehabilitation, 10*(4), 275–300.

Wood, R. and Bandura, A. (1989). Social cognitive theory of organizational management. *The Academy of Management Review, 14*(3), 361-384.

World Healty Organization. (2014). *Disabilities*. Retrieved from http://www.who.int/topics/disabilities/en/

Yalçın, D. (2019). *Kanatlı İşletmelerinde Çalışan Bireylerin Algıladıkları Sosyal Destek ve Yaşam Tatmini Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Yaman, A. (2019). *Bedensel Engelli Bireylerin Sosyal Destek Düzeyleri ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Yaman, E., Ünsal, T., Doğan, B., Aydoğan, B., Güngör, B., Hasırcı, H. vd. (2019). Engelli istihdamının engelli bireyler üzerindeki psiko-sosyal etkisi. *Karatahta/İş yazıları dergisi*, *14*, 109-123.

Yenihan, B. ve Yılmaz, Z. (2019). Engellilerin Çalışma Yaşamında Karşılaştıkları Sorunlar ve Yaşam Doyumlarına Etkisi: Kırklareli'de Bir Araştırma. Özge Yaşar, Naci Önsal ve Doğa Başar SARIİPEK (Ed.), *Engellilerin istihdamı ve sosyal koruma* (1. Baskı) içinde (s. 203-213). Ankara: TAEM Yayıncılık.

Yetim, Ü. (1991). *Kişisel Projelerin Organizasyonu ve Örüntüleri Açısından Yaşam Doyumu.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Yiğit, R., Dilmaç, B. ve Deniz, M. E. (2011). İş ve yaşam doyumu: Konya emniyetmüdürlüğü alan araştırması. *Polis Bilimleri Dergisi, 13*(3), 1-18.

Yıldırım, A. (2011). *Sınıf Öğretmeni Adaylarının Meslekî Öz Yeterlilik Algıları ile Meslekî Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi,* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Yıldırım, F. ve Conk, Z. (2005). Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip anne babaların stresle başa çıkma tarzlarına ve depresyon düzeylerine planlı eğitimin etkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, *9*(2), 1-10.

Yıldırım, F. ve İlhan, İ. Ö. (2010). Genel özyeterlilik ölçeği türkçe formunun geçerlilik ve güvenilirlik çalişmasi. *Türk Psikiyatri Dergisi, 21*(4), 301-308.

Yıldırım, İ. (1997). Algılanan sosyal destek ölçeğinin geliştirilmesi geçerliliği ve güvenirliği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *13*, 81-87.

Yıldırım, İ. (1998). Akademik başarı düzeyleri farklı olan lise öğrencilerinin bazı değişkenlere göre sosyal destek düzeyleri.*Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi , 2*(10), 33-45.

Yılmaz, Z. (2001). *Avrupa Birliğinde ve Türkiye'de Özürlülerin Mesleki Rehabilitasyon Uygulamaları.*(Yayımlanmamış uzmanlık tezi). Ankara.

Yılmazer, Ç. (2016). *Engelli Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Kalitesinin İncelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yörükoğlu, A. (1998). *Çocuk ruh sağlığı*. (22. Baskı). İstanbul: Özgür Yayınları.

Zhu, X., Law, K. S., Sun, C. T. and Yang, D. (2018). Thriving of employees with disabilities: The roles of job self-efficacy, inclusion, and team-learning climate. *Human Resource Management, 1*(14), 1-14.

Zihin yetersizliği olan yetişkinler (1. Baskı) içinde (s. 1-20). Ankara: Eğiten

Zimet, G. D., Dahlem, N. W., Zimet, S. G. and Farley, G. K. (1988). The multidimensional scale of perceived social support. *Journal of Personality Assesment, 52*(1), 30-41.

Zoetemeijer, J. (2016).*Life Satisfaction of Disabled And Non-Disabled Elderly In Europe.* (Unpublished master thesis). Erasmus University Rotterdam, Rotherdam.

EKLER

EK 1: Kişisel Bilgi Formu

Değerli Katılımcı;

Aşağıda yanıtlayacağınız sorular bir yüksek lisans çalışması için oluşturulmuş sorulardır. Vereceğiniz cevaplar gizli tutulacak olup başka hiçbir yerde kullanılmayacaktır. Bütün soruları eksiksiz yanıtlamanız bu çalışma için önemli bir husustur. Vereceğiniz yanıtlar araştırmanın sonucunu etkileyeceğinden sorulan sorulara doğru ve samimi yanıtlar vermeye gayret gösteriniz. İlginiz ve vaktinizi ayırdığınız için teşekkür ederim.

En sevdiğiniz yemek hangisidir?

Pilav ( ) Makarna ( ) Et yemekleri ( ) Sebze yemekleri ( )

Diğer (.....)

Telefonda oyun oynar mısınız?

Her zaman ( ) Sıklıkla ( ) Bazen ( ) Nadiren ( )

Hiçbir zaman ( )

Piknik yapmayı sever misiniz? (1=kesinlikle hayır demek. 7=kesinlikle evet demek. Sayılar büyüdükçe piknik yapamayı daha çok sevdiğiniz anlamına gelir. Piknik yapmayı ne kadar seviyorsanız ona uygun bir sayı işaretleyin)

1 ( ) 2 ( ) 3 ( ) 4 ( ) 5 ( ) 6 ( ) 7 ( )

Öğrenci olmak okula gitmek güzel bir şeydir.

Hiç katılmıyorum ( ) Çok az katılıyorum ( )

Orta düzeyde katılıyorum ( ) Büyük oranda katılıyorum ( )

Tamamen katılıyorum ( )

1- Yaşınız:.....
2- Cinsiyetiniz: Kadın ( ) Erkek ( )

3- Anne babanız hayatta mı?
Anne: Evet ( ) Hayır ( )

Baba: Evet ( ) Hayır ( )

4- Kiminle yaşıyorsunuz?
Ailemle (Anne, baba, kardeş) ( )

Eş ve/veya çocuklarla ( )

Yalnız ( )

Diğer .....( )

5- Eğitim düzeyiniz :
İlkokul( ) Ortaokul ( ) Lise ( ) Üniversite ( )

Okur / yazarım her hangi bir eğitim kurumundan mezun değilim ( )

6- Medeni haliniz: Evli ( ) Bekâr ( )
7- Çocuğunuz var mı? Evet ( ) Hayır ( )
8- Bir işte çalışıyor musunuz? Evet ( ) Hayır ( )
9- Çalışıyorsanız mesleğiniz nedir? Memur ( ) İşçi () Serbest()
Diğer ( )

10- Ne kadar zamadır kurumda / işletmede çalışıyorsunuz? .....
11- Gelir Düzeyiniz:
Düşük ( ) Orta ( ) Yüksek ( )

<u>12. 13. 14. 15. 16. ve 17. soruları eğer bir işte çalışmıyorsanız yanıtlaynız.</u>

12- Ne kadar zamandır çalışmıyorsunuz? .....
13- İş arıyor musunuz? Evet ( ) Hayır ( )
14- İş başvurusu yaptınız mı?Evet ( ) Hayır ( )
15- Daha önce çalıştınız mı? Evet ( ) Hayır ( )
16- Daha önce çalıştıysanız ne kadar süre çalıştınız:.....
17- Daha önce çalıştıysanız kaç ayrı işte çalıştınız? .....
18- Boş zamanlarınızda ne yaparsınız?
Evde tek başıma otururum ( )

Evde ailemle otururum ( )

Arkadaşlarımla dışarıya çıkarım ( )

Tek başıma dışarıya çıkarım ( )

Diğer (.....)

19- Aşağıdakilerden hangisi size yakındır?
Bana verilen görevlerin çoğunu yapabilirim ( )

Bana verilen bazı görevleri yapabilirim ( )

Günlük yaşamda çoğu şeyi yapamam ( )

Yapamadığım işlerde yardım istemem ( )

20- Kendi hayatınız hakkında ne düşünüyorsunuz?
Ben mutlu bir insanım ( )

Ben mutlu değilim ( )

Fikrim yok ( )

EK 2: Yaşam Doyumu Ölçeği

	Maddeler	Hiç katılmıyorum (1)	Çok az katılıyorum (2)	Orta düzeyde katılıyorum (3)	Büyük oranda katılıyorum (4)	Tamamen katılıyorum (5)
1	İdeallerime yakın bir yaşantım vardır.					
2	Yaşam koşullarım mükemmeldir.					
3	Yaşamımdan memnunum.					
4	Şimdiye kadar yaşamdan istediğim önemli şeylere sahip oldum.					
5	Tekrar dünyaya gelsem hayatımdaki hemen hemen hiçbir şeyi değiştirmezdim.					

EK 3: Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

Aşağıda 12 cümle ve 1'den 7'ye kadar işaretleyebileceğiniz rakamlar verilmiştir. Her cümle altında yazılanının sizin için ne kadar doğru olduğunu ya da olmadığını belirtmek için cümle altındaki Her cümlede söylenenin sizin için ne kadar çok doğru olduğunu veya olmadığını belirtmek için o cümle altındaki rakamlardan yalnız bir tanesini daire içine alarak işaretleyiniz. Bu şekilde 12 cümlenin her birine bir işaret koyarak cevaplarınızı veriniz.

1.İhtiyacım olduğunda yanımda olan özel bir insan var.

Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 kesinlikle evet.

2. Sevinç ve kederlerimi paylaşabileceğim özel bir insan

Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 kesinlikle evet

3. Ailem bana gerçekten yardımcı olmaya çalışır.

Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 kesinlikle evet

4. İhtiyacım olan duygusal yardımı ve desteği ailemden alırım.

Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 kesinlikle evet

5. Beni gerçekten rahatlatan bir insan var.

Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 kesinlikle evet

6. Arkadaşlarım bana gerçekten yardımcı olmaya çalışırlar.

Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 kesinlikle evet

7. İşler kötü gittiğinde arkadaşlarıma güvenebilirim.

Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5 6, 7 kesinlikle evet

8. Sorunlarımı ailemle konuşabilirim.

Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 kesinlikle evet

9. Sevinç ve kederlerimi paylaşabileceğim arkadaşlarım var.

Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 kesinlikle evet

10. Yaşamımda duygularıma önem veren özel bir insan var.

Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 kesinlikle evet

11. Kararlarımı vermede ailem bana yardımcı olmaya isteklidir.

Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 kesinlikle evet

12. Sorunlarımı arkadaşlarımla konuşabilirim.

Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 kesinlikle evet

EK 4: Genel Özyeterlilik Ölçeği

	Hiçbir zaman	Nadiren	Bazen	Sıklıkla	Her zaman
1. Planlar yaparken, onları hayata geçirebileceğimden eminimdir.					
2. Sorunlarımdan biri, bir işe zamanında başlayamamamdır.					
3. Eğer bir işi ilk denemede yapamazsam, başarana kadar uğraşırım.					
4. Belirlediğim önemli hedeflere ulaşmada, pek başarılı olamam.					
5. Her şeyi yarım bırakırım.					
6. Zorluklarla yüz yüze gelmekten kaçınırım.					
7. Eğer bir iş çok karmaşık görünüyorsa onu denemeye bile girişmem.					
8. Hoşuma gitmeyen bir şey yapmak zorunda kaldığımda onu bitirinceye kadar kendimi zorlarım.					
9. Bir şey yapmaya karar verdiğimde hemen işe girişirim.					
10. Yeni bir şey denerken başlangıçta başarılı olamazsam çabucak vazgeçerim.					
11. Beklenmedik sorunlarla karşılaştığımda kolayca onların üstesinden gelemem.					
12. Bana zor görünen yeni şeyleri öğrenmeye çalışmaktan kaçınırım.					
13. Başarısızlık benim azmimi arttırır.					
14. Yeteneklerime her zaman çok güvenmem.					
15. Kendine güvenen biriyim					
16. Kolayca pes ederim.					
17. Hayatta karşıma çıkacak sorunların çoğuyla baş edebileceğimi sanmıyorum.					

EK 5: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Gönüllü Katılımcı Onam Formu

Sizi Ömer Faruk AR tarafından yürütülen "Zihinsel engelli yetişkin bireylerin istihdam durumlarına göre yaşam doyumu, sosyal destek ve öz yeterlilik düzeylerinin incelenmesi"başlıklı araştırmaya katılımcı olarak davet ediyoruz. Araştırmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır.Bu araştırmanın amacı zihinsel engelli bireylerin yaşam doyumu, sosyal destek ve öz yeterlilik düzeylerinin istihdam edilip edilmeme durumlarına göre karşılaştırılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda yazılı olarak veri toplanacaktır. Araştırmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı/telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları objektif ve içtenlikle vermenizdir. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz KVKK kapsamında **gizli tutulacak,** veriler topluca işlenecek ve sadece yayın amacı ile kullanılacaktır. Araştırma tamamlandığında genel/size özel sonuçların sizinle paylaşılmasını istiyorsanız lütfen omerfaruk_ar@hotmail.com e-posta adresine mesaj gönderiniz.Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir.

Yukarıda yer alan bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını, amacını ve gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı/araştırmacılar tarafından yapılmış ve kişisel bilgilerimin korunacağı konusunda yeterli güven verilmiştir. Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve zorlamaolmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının (Kendi el yazısı ile)

Adı-Soyadı :

İmzası :

(Varsa) Velayet veya Vesayet Altında Bulunanlar İçin;

Veli veya Vasisinin (kendi el yazısı ile)

Adı-Soyadı :

İmzası :

Araştırmacının

Adı-Soyadı :

İmzası :

EK 6: Ölçek Kullanım İzinleri

Re:

İletiyi bayrağa.

25.01.2020 Cmt 22:36 tarihinde yanıtladınız.

AD

abidin dagli <dagli@cicle.edu.tr>

25.01.2020 Cmt 22:45

Kime: Siz

Sevgili Ömer Faruk AR,
Tarafımızdan Türkçeye uyarlanan Yaşam Doyumu Ölçeğini çalışmalarınızda kullanmanızda bir sakınca yoktur. İyi çalışmalar diliyorum. Sevgilerimle...
Doç. Dr. Abidin DAĞLI.

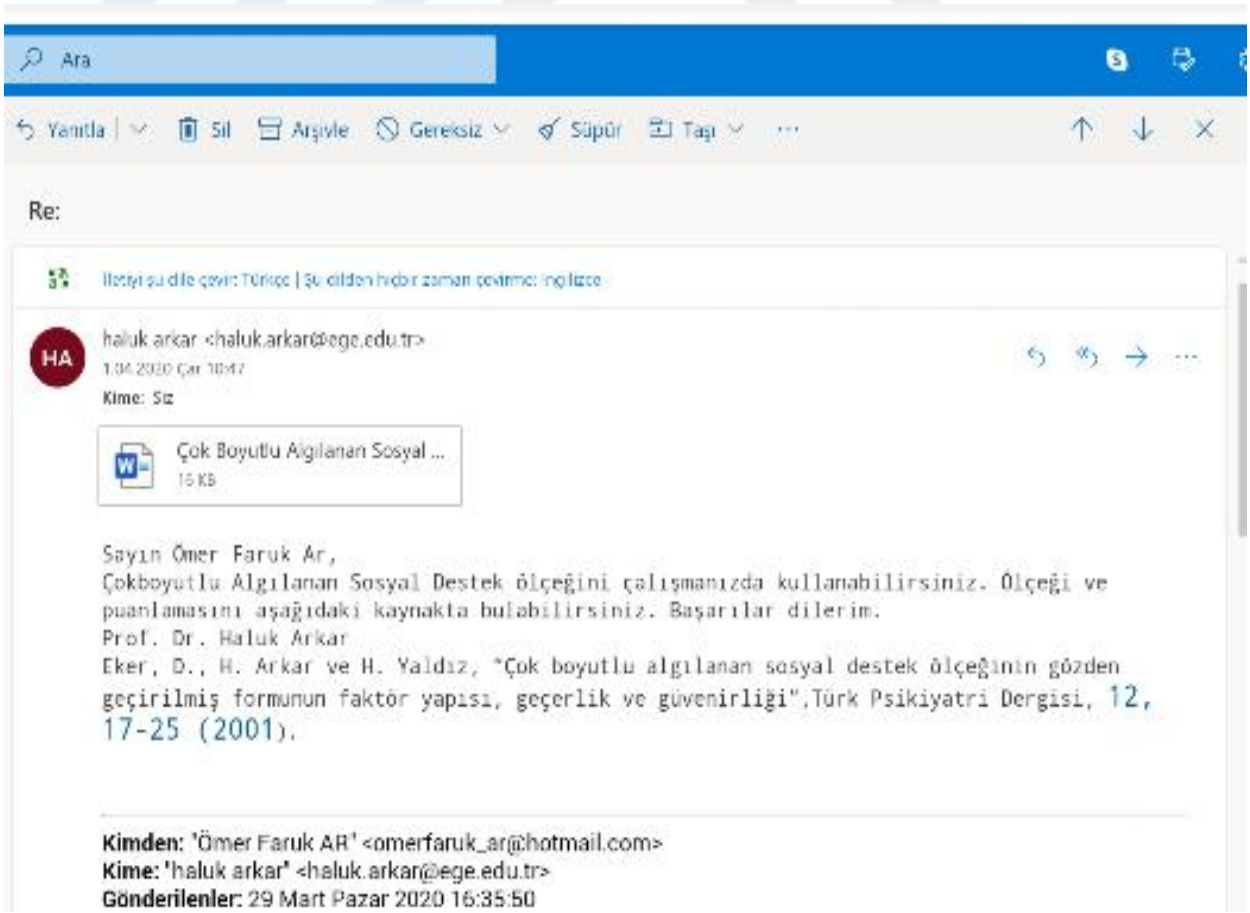
25 Oca 2020 Cmt 22:36 tarihinde Ömer Faruk AR <omerfaruk_ar@hotmail.com> şunu yazdı:

Abidin hocam merhaba

Marmara Üniversitesi Özel Eğitim Bölümünde yüksek lisans yapıyorum.

"Zihinsel Engelli Bireylerin İstihdam Durumlarına Göre Yaşam Doyumu, Sosyal Destek ve Öz yeterlilik Durumlarının İncelenmesi" isminde bir tez yazıyorum.

İzniniz olursa Yaşam Doyumu Ölçeğinizi yaklaşık 150 hafif zihinsel engelli raporu olan bireyle kullanmak istiyorum.

Ara

Yanıtla | Sil | Arşivle | Gereksiz | Süpür | Taşı | ...

Re:

İletiyi şu dile çevir: Türkçe | Şu dilden hiçbir zaman çevirme: İngilizce

HA

haluk arkar <haluk.arkar@ege.edu.tr>

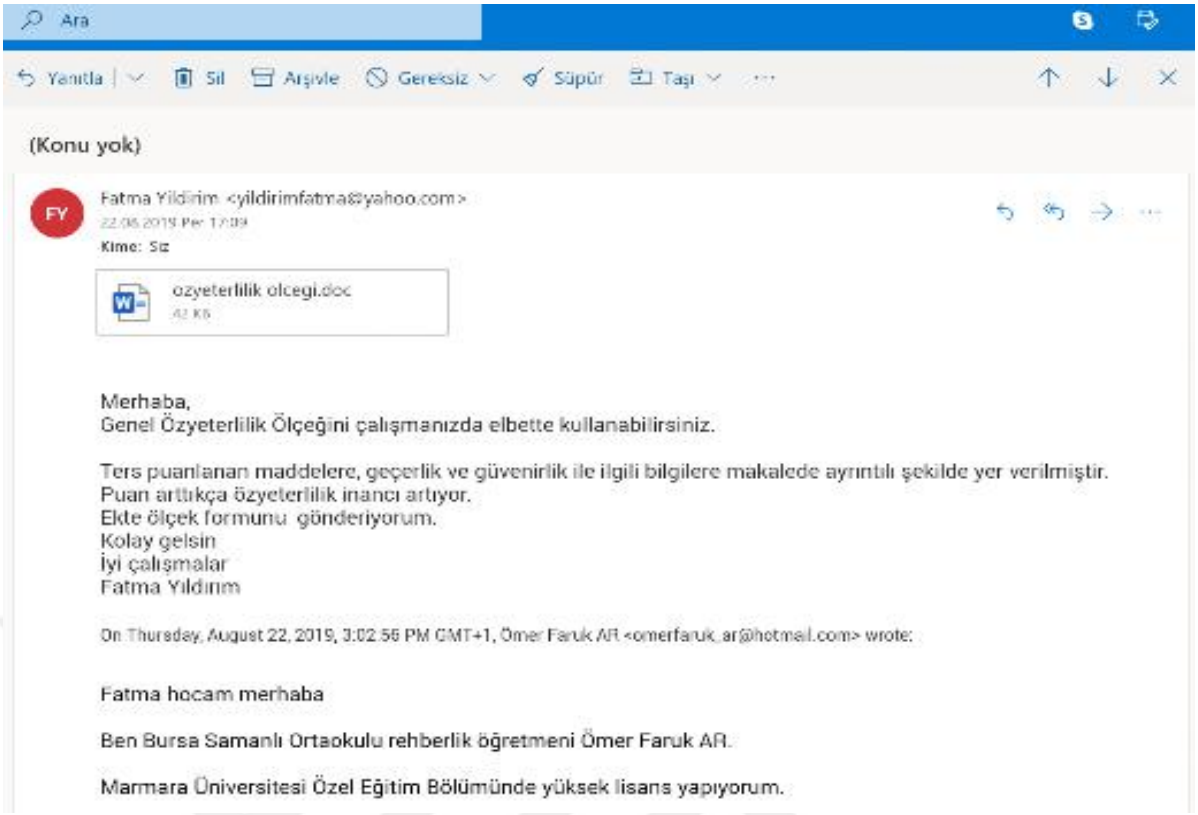
1.04.2020 Çar 10:47

Kime: Siz

Çok Boyutlu Algılanan Sosyal ...
16 KB

Sayın Ömer Faruk Ar,
Çokboyutlu Algılanan Sosyal Destek ölçeğini çalışmanızda kullanabilirsiniz. Ölçeği ve puanlamasını aşağıdaki kaynakta bulabilirsiniz. Başarılar dilerim.
Prof. Dr. Haluk Arkar
Eker, D., H. Arkar ve H. Yaldız, "Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin gözden geçirilmiş formunun faktör yapısı, geçerlik ve güvenirliği",Türk Psikiyatri Dergisi, 12, 17-25 (2001).

Kimden: 'Ömer Faruk AR' <omerfaruk_ar@hotmail.com>
Kime: 'haluk arkar' <haluk.arkar@ege.edu.tr>
Gönderilenler: 29 Mart Pazar 2020 16:35:50

Ara
Yanıtla
Sil
Arşivle
Gereksiz
Süpür
Taşı
(Konu yok)
FY
Fatma Yildirim <yildirimfatma@yahoo.com>
Kime: Siz
ozyeterlilik olcegi.doc
Merhaba,
Genel Özyeterlilik Ölçeğini çalışmanızda elbette kullanabilirsiniz.
Ters puanlanan maddelere, geçerlik ve güvenirlik ile ilgili bilgilere makalede ayrıntılı şekilde yer verilmiştir.
Puan arttıkça özyeterlilik inancı artıyor.
Ekte ölçek formunu gönderiyorum.
Kolay gelsin
İyi çalışmalar
Fatma Yildirim
On Thursday, August 22, 2019, 3:02:56 PM GMT+1, Ömer Faruk AR <omerfaruk_ar@hotmail.com> wrote:
Fatma hocam merhaba
Ben Bursa Samanlı Ortaokulu rehberlik öğretmeni Ömer Faruk AR.
Marmara Üniversitesi Özel Eğitim Bölümünde yüksek lisans yapıyorum.